

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

10

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 10 (427), October, 1983, Vol. XXXVI

Редагує Колегія

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник
Члени Редакційної Колегії:
проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий.

Редакція і Адміністрація
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1983-й РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	30 дол.	15 дол.	8 дол.	3 дол.
Австрія	500 шіл.	260 шіл.	150 шіл.	55 шіл.
Аргентина	250.000 пез.	125.000 пез.	70.000 пез.	25.000 пез.
Бельгія	1,200 бфр.	650 бфр.	400 бфр.	150 бфр.
В. Британія	15 ф.	8 ф.	4.50 ф.	1.50 ф.
Канада	40 дол.	22 дол.	12 дол.	4 дол.
США	35 дол.	20 дол.	12 дол.	3.50 дол.
Німеччина	70 н.м.	40 н.м.	25 н.м.	8 н.м.
Франція	150 фр.	80 фр.	50 фр.	20 фр.
Швеція	150 кор.	80 кор.	50 кор.	20 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І КУЛЬТУРНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 10 (427)

ЖОВТЕНЬ, 1983

Річник XXXVI

Зміст X-ої книжки

З фронту боротьби за УССД

В. Мазур: 40-ЛІТТЯ АНТИВОЛЬШЕВИЦЬКОГО ВЛЮКУ НАРОДІВ (АВН)	1155
В. Щербій: ЗАВТРИШНЄ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ У СПІЛЬНОМУ ЗМАГАННІ ПРОТИ ІМПЕРІЇ	1160
Є. Орловський: КОЛОС НА ГЛИНЯНИХ НОГАХ	1167
Володимир Ленін: УКРАЇНСЬКА ОРГАНІЗОВАНА МОЛОДЬ	1173

*

Петро Широкий: ПОВСТАНЦІ У ПІДГАЙЦЯХ	1181
--	------

Із мартирології Української Церкви

С. Карпатський: ТЕРНИСТИМ ШЛЯХОМ ДО «ОМЕГІ» (Закінчення, 3)	1184
---	------

Матеріали й документи з поневоленої України

— СПОСІБ ЗААРЕШТУВАННЯ М. ГОРИНЯ	1191
— АКЦІЯ ПРОТИ о. В. РОМАНЮКА, В'ЯЗНЯ МОСКВИ	1193
— ЮРКО ШУХЕВИЧ НА ЗАСЛАННІ	1194
— МОСКВА ПОСИЛЮЄ АКЦІЮ ПРОТИ СІОНІСТІВ У СССР	1195
— ТРИВОЖНІ ВІСТКИ З УКРАЇНИ	1196
— ЦЕРКВИЦЬКИЙ ТУТІШЕ ПРИКРУЧУЄ ГАЙКИ	1198
— ТРУДНОЩІ ІЗ НАЦ. ПИТАННЯМ У ПРОГРАМОВІЙ КОМІСІЇ КПСР	1199

Матеріали з Польщі

В. Мокрий: СЬОГОДНІШНЄ ВІДНОШЕННЯ РУСИНА ДО ПОЛЬЩІ (Зак., 2)	1202
--	------

З творчості наших поетів і письменників

Олесь Бабій (уривки з поеми): ПОВСТАНЦІ	1218
Ізидор Воробкевич (вірш): РІДНИЙ КРАЙ	1225
Михайло Лавренко (вірш): В САМОТІ	1226
Андрій Легіт (вірш): НА МОРІ ДНІВ	1247
Ярослав Курдидик (єтюди): НАЙВІРНИШІ ПОВРАТИМИ	1227
НА ЦОВВІ ПОВНОЗРІЛОСТІ	1228
Ганна Черінь: ПАЛКЕ СОНЦЕ ІВЕРІЇ (Продовження, 3)	1229

Наука, дослід

Теодор-Терен Юськів: НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНА МОТИВАЦІЯ ТВОРЧОСТИ С. ЛЮДКЕВИЧА (Продовження, 3)	1235
Богдан Стебельський: ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ НА ЕМІГРАЦІЇ о. д-р Степан Баб'як: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ І РІДНЕ ШКІЛЬНИЦТВО	1242
— ЗАВВАГИ І ПОПРАВКИ ДО СТАТТІ ПРОФ. В. ЧАПЛЕНКА	1253

Огляди, рецензії

Дмитро Чуб: ТВОРЧИСТЬ ВИДАТНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ (проф. д-ра Юрія Бойка)	1254
В. Кульчицький-Гут: ІЗ БОРЮТЬБИ НА ІДЕОЛОГІЧНОМУ ФРОНТІ	1263
Оксана Керч: ЧУДОВІ ПОЕМИ ЛЕОНІДА ПОЛТАВИ	1268
С. Радіон: НАВЧАЛЬНІ ГОЛОВОЛОМКИ ДЛЯ МОЛОДІ	1269
Роман Кухар: СОВ. ВИДАННЯ У ВІДЧИЩЕНІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ШАТІ Д-р Б. Кузь: НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ В 120-ЛІТТЯ УРОДИН ОЛЬГИ КОВІЛЯНСЬКОЇ	1271
.....	1272

*

— ПОЖЕРТВІ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»	1274
---	------

Некрологи

— Сл. п. ЛЮБОМИР РИХТИЦЬКИЙ	1276
— Сл. п. ред. ІВАН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ	1277
— Сл. п. д-р МИКОЛА ФІЛЬ	1279

*

— БІБЛІОГРАФІЯ	1280
----------------------	------

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»
ЛОНДОН

Загальний вид на головний стіл і бенкетову залю з частиною учасників бенкету в готелі «Гаятс Рідженси» у Вашингтоні, що відбувся у програмі відзначення 40-ліття АБН і 25-ліття ТПН. Промовляє віце-президент Джордж Буш. Голова УДП, голова Проводу ОУН і ЦК АБН дост. Ярослав Стецько, мір Слава Стецько й інші визначні гості із США, Великої Британії, Тайвану, Японії тощо сидять у двох рядах за головним столом. Матеріали про Вашингтонські відзначування 17-18 липня, 1983, появляться у наступному числі нашого журналу.

40-ЛІТТЯ АНТИБОЛЬШЕВИЦЬКОГО БЛЮКУ НАРОДІВ (АБН)

21-го листопада 1943 року, 40 літ тому, в житомирських лісах відбулася історична конференція на спаленій ворогами — Москвою та Берліном — українській землі. Там, у непрохідних лісах, за ініціативою ОУН і УПА, був створений АБН — Антибольшевицький Блок Народів.

Ще в кінці 1943 року командування УПА на чолі з генерал-хорунжим Тарасом Чупринкою-Шухевичем, легендарним у наш час вояком і великим патріотом, побачило, що гітлерівська Німеччина програве свою загарбницьку війну під натиском збройних сил альянтів, керованих Англією та Америкою. Тому головна увага на конференції АБН була звернена на найголовнішого ворога поневолених націй — на червону імперіялістичну Москву.

В конференції взяли участь представники 12-ох народів: українців, білорусів, татарів, грузинів, вірменів, узбеків, словаків та інших. Про рішення конференції, як також і про головне завдання АБН, дуже добре сказано в «Гимні поневолених народів Советського Союзу», який був написаний у ті часи невідомим нам автором і надрукований у підпільному упівському виданні «Перемога» (число 1, початок 1944, Україна). Цей гимн має такий приспів:

»Годі коритися катові спільному,
Годі терпіти червоне ярмо!
Спільними силами станемо вільними,
Свободу народам і людям дамо!«

Учасники конференції АБН поклялись боротися проти Москви до остаточної перемоги — до ліквідації її імперії у формі ССРС та встановлення на руїнах цієї імперії законних національних, народоправних держав.

Московсько-большевицька преса та її сателітні підголоски списали до цього часу тонни паперу на фальшування «доказів» про те, що революційна ОУН та героїчна УПА (Українська Повстанська Армія) — це була, начебто, тільки купка українських самостійників-бандитів, яка співпрацювала з гітлерівцями та тероризувала мирне населення. Ці численні «докази» фабрикувалися і фабрикуються далі Москвою, щоб запевнити поневолені народи ССРС та народи вільного світу, що всі нації, які входять до складу советської червоної імперії, є дуже задоволені зі свого становища і зовсім не бажають відокремлюватися від «Матушки-Москви». Одні тільки українці (точніше, якась незначна купка українців) «каламутять чисту воду» та не бажають мирно співпрацювати з іншими «миролюбивими» народами.

Але правду не можна приховати. Історичні факти говорять самі за себе. Ми знаємо, що конференція 21-го листопада 1943 року була скликана для того, щоб створити Блок поневолених червоною Москвою націй для спільної боротьби за волю та незалежність кожної із них. Другий — тепер мало кому відомий — факт: за декілька годин перед початком нарад конференції для створення АБН, місцевість в житомирських лісах, де саме зібралися делегати, була заатакована німецьким військом. Боронячи себе і делегатів, упівці відповіли контратакою і розгромили гітлерівський загін, майже без втрат з нашого боку. Важливе при цьому було те, що в бою брали участь не тільки українці, але і представники інших поневолених націй, навіть деякі делегати на цю першу конференцію. Тим боем проти гітлерівців керував майор-грузин!

У вищезгаданому «Гімні поневолених народів Советського Союзу», у його приспіві ясно окреслено чого саме прагнули вояки — представники різних національностей, пригноблених комуністичним режимом:

»Свободу народам і людям дамо!«

Це висловлене в пісенній формі гасло АБН:

»Воля народам! Воля людині!«

Інші слова «Гімну поневолених народів» кажуть також про те, що люди свідомо організовуються, щоб спільними силами повалити советський режим і звільнити численні мільйони рабів.

»Насильством жорстоким народи невільні
Свавільно скорила сталінська Русь,
Та буде народами знищений спільно
Заступник Росії — Советський Союз!«

Закінчилася Друга світова війна... Але ще дуже довгий час — аж до 1951-го року — в Україні відділи УПА провадили далі боротьбу з вишколеними та добре озброєними військами червоної Москви... На території Польщі ще подекуди діяли відділи Армії Крайової... І на території Білорусі — завдяки діям загонів чи поодиноких патріотів — ще злітали з рейок поїзди...

А тут, за кордоном, треба було подавати негайну допомогу всім тим, хто залишився боротися до кінця, треба було організувати допомогу нашим поневоленим народам! Тому з волі як Головного Командування УПА, так і особисто з волі провідника революційної ОУН славної пам'яті Степана Бандери та його випробуваного співпрацівника Ярослава Стецька, з волі проводу ОУН та УГВР, було вирішено реорганізувати та поширити засяг діяльності Антибольшевицького Блоку Народів у Європі. Пізніше, Голова Центрального Комітету АБН Ярослав Стецько, у співпраці з угорцем полковником Фаркашем, білоруським професором Островським, грузинським політичним діячем Накашідзе та іншими патріотами, розгорнув і поширив діяльність АБН на інші країни світу — спочатку на Заході, а потім і в Азії та в Латинській Америці...

Тут необхідно зазначити, що Україна ще в 1917 році перша дала почин до співпраці народів поневолених большевицькою Москвою. Тоді було скликано в Києві нараду колишніх гноблених царською Москвою націй. На нараді промовляв академік Михайло Грушевський. А в 1940-их роках Україна — як найбільша країна в Європі — дала знову почин до створення Бльоку гноблених народів.

Також і тепер, у наші часи, Україна, хоч поневолена але нескорена, через свої представництва прикладає найбільше зусиль та дає найбільше фондів і жертв на спільний жертівник визвольної боротьби усіх поневолених націй — для боротьби проти спільного ворога — московського імперіялізму-большевизму.

Достойний Ярослав Стецько, колишній прем'єр відновленої у Львові в 1941 р. Української Держави, очолив Центральний Комітет АБН в 1948 році. І від того часу Антибольшевицький Блок Народів розгорнув дійсно велику працю на користь поневолених націй.

Головним пресовим органом АБН став журнал «АБН-Кореспонденц». Спочатку він виходив під редагуванням колишнього державного секретаря Болгарії д-ра Вальчева, а тепер його редагує пані Слава Стецько, велика патріотка та політична діячка, член ЦК АБН. Журнал виходить періодично англійською мовою, а неперіодично — французькою та німецькою. Він охоплює досить широкі кола державних діячів світу інформацією про стан на сході Європи та про боротьбу проти гноблення народів у ХХ стол.

Крім цього видання, АБН публікує різними мовами багато окремих книжок, різних документів, вияснювальних летючок, закликів, інформацій, звітів тощо. Десять років тому вийшла англійською і французькою мовами дуже цінна книга «Наша альтернатива» — видання пресового бюро АБН в Мюнхені. Це збірник документів з Брюссельської Конференції Антибольшевицького Бльоку Народів та Європейської Ради Свободи. Кожна сторінка цієї книги демаскує Москву та викриває її дійсну підступну та загарбницьку політику, яка час від часу міняє свої форми, але ніяк не міняє своєї суті.

І тепер, коли серед демократій вільного світу продовжується тенденція поділу всієї планети на сфери впливу та співпраці і «культурного обміну» з імперіялістичною Москвою, — в цей час кожне документальне видання АБН і кожна відкрита демонстрація в обороні пригноблених націй є поважним внеском у боротьбу за волю і правду. Це ж стосується і всіх інших організацій Українського Визвольного Фронту і взагалі всіх українських патріотів.

Така співпраця є тим важливіша, що українці на свободі дають приклад дійсно товариської та рівноправної співпраці з білорусами, балтійцями, грузинами, узбеками та іншими поневоленими червоною Москвою народами в самому ССРСР, а також зразки співпраці з більшістю народів-сателітів у Європі. Це є історична доля українців!

За княжих часів ми своїми грудьми врятували решту Європи від навали монголів з Азії. Пізніше ми воювали спільно з королівською Швецією з найбільшим тоді ворогом світу — Московією — та з її царем — Петром Першим. В 1917-21 роках Україна звела бій з тим же ворогом — тільки перефарбованим на червоне...

Ми збудували Київ з його 400 церквами; ми дали твір «Слово про похід Ігоря» — перлину в світовій літературі. Ми дали світовій архітектурі наш власний стиль — козацьке барокко. Ми дали світові гетьмана Мазепу і великого філософа Сковороду. Ми дали геніяльного поета Тараса Шевченка і його великих послідовників — Івана Франка та Лесю Українку. Ми дали світові Петлюру і Коновальця та зразок пошанування прав інших народів у час відновлення Української держави — УНР, зробивши на наших грошах написи мовами національних меншостей в нашій державі.

Ми дали світові на Жертовник Правди сотні тисяч патріотів, а серед них — славного генерала Тараса Чупринку і провідника Степана Бандеру. А у теперішній час — молодих інтелектуалістів: Вячеслава Чорновола, Івана Дзюбу, Лева Лук'яненка, Івана Кандибу, який за словами з акту московського обвинувачення, «виношував ідею відриву Української ССР від Советського Союзу». Україна за територією є найбільшою країною Європи, а за багатствами — одна з найбагатіших у світі. За підсонням — одна з найкращих у світі. Нас — понад 40 мільйонів. Однак — ми є поневолена нація. Ми ніколи не мали по-справжньому допомоги від зовнішнього світу. Дехто нас не визнавав раніше, дехто не визнає і тепер. Захід залишається байдужим до нашої пекучої проблеми — поневолення московським червоним тоталітарним режимом.

Тому правильною залишається провідна настанова, яку дав раніше Степан Бандера: Розраховувати тільки на власні сили! І тому правильно діє ЦК АБН, спираючись головним чином на власні сили поневолених націй у боротьбі проти червоної Москви. І завдяки цій настанові ми вже зробили багато чого. Діями АБН із Світової Антикомуністичної Ліги випровадили геть москалів з їхнім НТС, який — хоч і виступає проти комуністів — все ж бореться за збереження цілості російської імперії.

Завдяки виступам голови ЦК АБН Ярослава Стецька у країнах Європи, Азії та Південної Америки, у постановах Рад Свободи Європи та Азії, як також і Світової Антикомуністичної Ліги, наголошено, що боротьба народів ведеться не тільки проти комуністичного режиму, але і за розчленування СРСР на окремі національні держави, за свободу та незалежність кожної із них!

Антибольшевицький Блок Народів — 40-річчя створення якого ми тепер відзначаємо — проробив велетенську роботу у ділянці освідомлення вільного світу, що таке СРСР, що таке червона Москва, хто такі Ленін і Сталін, Хрущов і Брежнев, Андропов і Ко.

За допомогою різних заходів, включно до радіопередач, АБН проникав і буде проникати по той бік московської залізної засло-

ни. Діяльність АБН тут перегукується з діяльністю наших патріотів там.

Сучасні борці в Україні перекликаються з ідеями ОУН, з ідеями АБН, з ідеями Лесі Українки, яка свято вірила у кінцеву перемогу національної України. Вона казала: »Убий — не здамся!« »Ні, я буду крізь сльози сміятись... Без надії... сподіватись...« І коли Вячеслав Чорновіл сказав на суді червоним катам, що він у них нічого не просить — це був абеенівський вияв відваги, сили і гордості української нації, нескореної у боротьбі проти Москви.

Під час національно-визвольного повстання мадярів проти московських загарбників у 1956 році АБН розкидав між советськими вояками листівку. Вона починалася такими словами: »Свобода народам! Свобода Людині! Звернення Центрального Комітету Антибольшевицького Бльоку Народів до всіх сержантів і солдатів, лейтенантів і танкістів, до всього старшинського складу советської армії на терені Мадярщини...« Летючка кінчалася таким закликком: »Ми кличемо і просимо вас в ім'я волі, правди і справедливості, для добра ваших рідних і наших народів — не воювати проти повстанців! Хай живуть незалежні, національні, демократичні держави всіх народів! Смерть комуні, Хрущову і його прислужникам!«

У висліді цього заклику, деякі вояки-українці та вояки інших національностей в советській армії перейшли на бік угорських повстанців і почали воювати проти Москви. Декому із них вдалося прорватися на Захід. А сотні їх загинули в боях проти московського окупанта, вкупі з мадярами-повстанцями... Захід знову не дав допомоги тим, хто повстав проти загарбника — СССР. Не дав допомоги Мадярщині, як не давав раніше Польщі та Сх. Німеччині...

Однак, праця АБН не була марною. Багато західних державних діячів було змобілізовано проти московського імперіялізму завдяки діяльності АБН, завдяки нашим масовим демонстраціям на площах світових столиць, завдяки інформаціям з ЦК АБН про сучасну визвольну боротьбу і змагання поневолених націй на Сході Європи. В документації АБН знаходяться численні листи і відповіді на наші листи від багатьох провідників держав вільного світу. Згодом про них будуть знати широкі маси.

Кожний із свідомих українців, кожний український патріот повинен морально та фінансово підтримувати АБН в його велетенській праці за визволення України та всіх інших народів поневолених червоною Москвою. Тільки в єдності українців та в єдності всіх інших гноблених націй є наша сила. І тільки цього боїться справді світовий комунізм!

Тримаймо завжди в наших серцях підбадьорюючі слова з »Гімну поневолених народів Советського Союзу«, який є фактично і гімном АБН:

»Насильством жорстоким народи невільні
Свавільно скорила сталінська Русь,
Та буде народами знищений спільно
Заступник Росії — Советський Союз!«

В. ЩЕРБІЙ

ЗАВТРИШНЄ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ У СПІЛЬНОМУ ЗМАГАННІ ПРОТИ ІМПЕРІЇ

Здемаскована московська імперія

Процес еволюції московсько-більшевицької революції в напрямі великодержавної національної концепції — це органічне явище московської духовости, а роля т. зв. советської влади в цій еволюції була до якоїсь міри пасивною тому, щоб, рятуючи падаючу московську імперію, захопити блиском нового московського месіянства — Марксового комунізму — нації, які відвойовували свої національні держави під час конання московської царської імперії.

Політика кожного народу — це у великій мірі функція духового укладу даного народу, його спадщинні віковічні духові надбання. Московську духовість усіх часів характеризує месіянсько-імперіалістична риса.

Впродовж кількох років московсько-більшевицька школа марксизму намагалася вбити душі народів т. зв. ССРСР, спростаючи й нівелюючи тиском своєї «діалектики» й терору національні цінності обманених і підбитих народів, щоб відкрити шляхи для московського обскурантизму, що зачало лякати червоних самодержавців імперії. Підбиті народи, побачивши московського «короля нагим», в сутужному зберіганні своїх національних цінностей піднесли клич «Геть від Москви» з орієнтацією на психологічний Окцидент.

Концепція московської «соціалістичної» культури банкрутувала, а впарі з цим похід національної ідеї уярмлених народів розкрив бламан московсько-більшевицької політичної месіянстичної ідеї, під крилами якої Москва, як реалізатор ідей комунізму в усьому світі, поширювала і досі поширює свій історичний колоніялізм-імперіалізм.

Ідучи війною проти національних культур уярмлених народів, Москва зрозуміла, що самим терором і масовим націоцидом під час влади Сталіна вона не спроможна на довшу мету заповнити прогалину, витворену bestiальським варварством, яким управляє рама т. зв. советської влади — оновлена царська «Охрана», що мінjala свої назви від ЧеКа до сьогоdnішнього КГБ.

Серед метушні та гістеричних спорів наступив відворот. Цей відворот був спрямований узад, лицем до царської дворянщини, не дивлячись на те, що московсько-більшевицька пропагандивна машина маскувала ретроградність «соціалістичного поступу» безпомічною теоретичною барабанщиною. Відроджено московське «дворянство» в червоних шатах. У «безклясовому суспільстві» заіснували кляси упривілейованих: передова московська червона аристократія — це члени Політбюро, ЦК Компартії, військова генералія і всевладне КГБ; дрібніша червона московська буржуазія — це послухний адміністративний

апарат Політбюра і державної адміністрації всесоюзного, республіканського й обласного рівня, а притолочувані на найнижчому щаблі робітництво і загнане в латифундіяне колгоспне ярмо селянство — найжорстокіше експлуатована кляса.

Московські нижчі соціальні верстви, хоч і «кривим оком» зизують на своє дворянство, то перебравши у спадковості сліпий послух для самодержців, сприймають цей клясовий похід як самозрозумілу конечність.

Кормлені месіянізмом Московії і вищістю над іншими народами, упокорені нижчі московські кляси ненавидять «іногородців», але свою ненависть звертають не проти своїх «владь імущих», а проти підбитих народів і «гнилого» Окциденту. Вони не піднесуть зброї проти своєї «казьонної» влади, але в ім'я «Великої Росії» підуть у сліпому послуху на бій проти «іноземців».

Поневолені Москвою народи, відчуваючи нестерпний національний і соціальний гніт над ними, творять природну коаліцію, яка здатна розвалити московську тюрму народів і скоординованими революційними діями відвоювати свої незалежні, вільні національні держави.

Національно-визвольна боротьба поневолених народів

Національна еволюція московського большевизму-комунізму, зворот узад до історичного московського шовінізму, кормленого ідеєю московського месіянства під прикриттям «безнаціонального і безкласового суспільства», *здинамізувала* визвольну боротьбу всіх поневолених московською тиранією народів.

Під натиском московського терору і за умов русифікації поневолених народів, які за рахунком Москви повинні перейти якнайскорше етап «советського суспільства» і злитися в один великий московський народ, — самооборонний протинаступ поневолених народів в обороні своїх національних спадщин посилюється.

У пізнанні того, що ніякий народ окремим зривом не спроможен відвоювати свою національну, політичну і державну волю, — поневолені народи затісняють дружбу і співдію в національно-визвольних змаганнях.

Поневолені народи зрозуміли, що націоналізація московського большевизму не означає того, що Москва заперестала користуватися ним як фактором національно-політичного і соціального деструктивізму серед поневолених народів, а переломивши його крізь призму московської духовості та історії і прибравши маску подвижника світового інтернаціоналу — посилює цією відміною московського месіянзму свій сучасний імперіалізм. Така бо «перелицьовка» московського месіянзму підсичує «космічні» гони московських мас і перетворює історичне почування меншевартості тих мас на московське «іберменштво».

Поневолені народи усвідомили собі цей феномен московської колоніально-імперіалістичної політики. То й національно-визвольні рухи, не дивлячись на всякі спроби Москви порізнити поневолені народи, наставити одні проти одних всякими засобами, в тому переселюванн

частин народів з їхніх прабатьківських територій на території інших народів — не розпилюються, як того хоче Москва, а зцілюються.

Навчені досвідом, що сепаратні визвольні рухи, — як ось мадари в 1957 р., або чехи в 1968 р., — засуджені апіорно на невдачу, ми знаємо, що неможливим буде і для поляків у відокремленні відвоювати для себе національну і державно-політичну волю так довго, доки вони, як і давніше поневолені Москвою народи не об'єднуються у боротьбі із всіма поневоленими народами на єдино правильних засновках — воля кожному народові на його етнографічній території.

Націоналізація московського більшовизму не змінила суті московського імперіялізму-ксолоніалізму. Це перетворення надало сили і розгону московській агресії. Спільна боротьба поневолених народів, що ведеться на всіх ділянках життя — національно-політичній, ідеологічній, культурній, релігійній, соціально-економічній — заснована на природному розвої народів: воля кожному народові на його етнографічній території, як єдина гарантія волі кожної людини приналежної до даного народу — є єдиною реальною силою, що спроможна замкнути історію московського розбою і відбудувати тривкі фундаменти мирного співжиття народів усього світу.

Московсько-кагебістська дезінформація в нутрі національних еміграцій

Московсько-кагебістська кузня насадила своїх підручних ковальських помічників у нутрі національних політичних еміграцій, а вже найпильніше в нутрі української еміграції, яка є сіллю в очах теперішніх іванів грозних.

Не треба доказувати того, чому більшовицька Москва веде любову атаку проти України сорокових років.

В 1940 році Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголосила Маніфест, яким проклямовано *спільний фронт боротьби* поневолених народів у московсько-більшовицькому Вавилоні за відвоювання свободи кожного народу.

Основними ідеями Маніфесту були: воля, самобутність та свободний розвиток народів, гідність і пошанування людини, її творчої ініціативи, творчого включення в гармонійний уклад збірного національного й суспільного життя, соціальна справедливість, рівність усіх народів, толерантність супроти чужих і відмінних культурних і соціальних систем поряд із прив'язанням до свого та плеканням своїх вартостей.

Цей Маніфест остався основою формування Антибільшовицького Бльоку Народів, який організували Провід Організації Українських Націоналістів-революціонерів і Начальне Командування Української Повстанської Армії 21-23 листопада 1943 р.

Формація АБН — це не еміграційне явище. Зродилася вона на полях боїв сорок років тому, як зав'язок боротьби проти двох розбишацьких імперіялізмів — московсько-більшовицького і тевтоно-гітлерівського.

Це вперше Україна впродовж своєї довгої історії стала катализатором спільного бою поневолених народів за розтрощення світу тиранії і онови вільного світу, включилася в світовий бій двох діаметрально протилежних політичних і суспільно-економічних концепцій: проти вавилонізації народів і гніту людини у рабовласницьких тваринних зотареннях і за побудову вільного світу народів і вільних у них людей.

І це вперше в комплексі АБН Україна вийшла на поле брані, як діаметрально протиставна сила Московщині, втягаючи в орбіту синхронізованих національних революцій поневолені і загрожені московським імперіялізмом народи.

Концепцію АБН прийняли, як єдину альтернативу до розвалу московської колоніальної імперії і як єдину альтернативу відсунення загрози знищення світу термонуклеарною зброєю *більше ніж вісімдесят поневолених і загрожених московським агресором народів у нашому часі.*

І ця концепція сталась провідною зорею України і поневолених народів 30 червня, 1941 року.

Віднова Української Держави за далеко гірших умов, а ніж така ж віднова в 1918 році, сталась прожектором, що насвітлив виразні шляхи змагу народів за новий вільний світ.

Тому Москва б'є наосліп. Ударяє активних, тих що сміливо піднесли Хрест і Меч проти московського Вавилону в Україні і поза її межами. Убивство прапороносців змагу за волю України Степана Бандери і ген. Тараса Чупринки-Шухевича, убивство сотень і тисяч українських націоналістів-революціонерів не відібрало Україні її авангардної ролі у перманентному змаганні проти історичного московського імперіяльно-колоніального анахронізму.

Московський кагебістський апарат, поруч перманентної війни проти «буржуазного націоналізму» в Україні, випускає в гущу української еміграції московських троянських коней, які «партократичною» пеленою закривають обнаженого «московського короля», інфільтрує т. зв. демократичні гуртки і деякі, що називають себе націоналістичними, які за помахом кагебістської диригентської палички повертаються, як хоруговки на дахах в таку сторону, в яку унапрямують їх московські наказодавці. Вони надіються, що розгромивши руками і язиками своїх новітніх зміновіховців — стрижень сили поневолених народів, формації ОУН-революціонерів і нею зорганізований Антибольшевицький Бльок Народів, — відвернуть приреченість загибелі імперії.

Відновлення Української Держави в 1941 році сталось для Москви «мементо морі» (пам'ятай про смерть). Тому то Москва наставила увесь кагебістський апарат для того, щоб знецінити цю подію, особливо тоді, коли по довгих чотирьох десятиріччях рев. ОУН важкими зусиллями винесла цю важливу подію не лише для України, але і для всього вільного світу, на міжнародний форум, як орієнтир для відбудови волі народів і людини.

У запрязі московської кагебістської пропаганди з'явилися і т. зв. українські націоналісти, які перекидалися з права на ліво і з ліва

на право, ті що вірнопіддано служили гітлеризмові і Гітлерові навіть і після його неславної загибелі враз із загибеллю його нездійсненої «Нової Європи», оплюгавлювали змаг України пасквілями «Ліс у правдивому світлі» і подібними, — ті, які після вбивства Москвою Степана Бандери обжидали його зливою брудів ще заки катебістський вбивця віддав себе в руки західньо-німецькій поліції (пригадати пасквільні статті в одному із органів «мельниківців», в «Самостійній Україні», що появляється в Чикаго, США).

В тому самому журналі анонімний автор, що закривається псевдонімом Ф. Кубанець, йде на перегони з відомим московським катебістом Гальським, убивником багатьох українських патріотів, який під псевдонімом Клим Дмитрук «громить» американських сенаторів за те, що під час відзначення Української Держави в будинку американського Сенату «танцювали Стецькового гопака».

Чи отой Ф. Кубанець, який перескочив катебіста Гальського в зогджуванні України і її визвольного змагу в сорокових-п'ятдесятих роках, є двійняком Гальського, чи його підручним — не знаємо. Редактори плавюківського журналу «Самостійна Україна» знають про це краще. Нехай виявлять.

Полемізувати з катебістськими послухниками, які вживають такої собі «старшебратньої діалектики», як «примітивні політично обмежені», «до крайности наївні», «політично не зрілі», «братовбивники», «мародери», «туполобі», «фанатики-бузовіри» тощо, не маємо наміру.

Віднотуємо натомість те основне, що ці «націоналісти» в згаданому журналі «Самостійна Україна», ч. 10-12 за жовтень-грудень 1981 р. пропагують.

Розжираючи творців Акту відновлення Української Держави в 1941 р. (тих, що вже в гробах) як канібали, тих що їх вбила Москва (Степана Бандеру, Романа Шухевича) і живих ще (Ярослава Стецька, Славу Стецько) і інших, ці т. зв. націоналісти з табору Плавюка повертають свої хорутовки не тільки на ліво, але в сторону «непереможної родіни» з теперішньою назвою ССРСР. Вступ цього пасквілю такий: «Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 року під проводом вождя ОУН(р) Степана Бандери та особливо великий шум з приводу проголошення цього безвідповідального «акту» заслуговують на афоризм Горація «ест модус ін ребус», значення якого — «на все є міра». З перспективи 40-річчя, цей «акт» не мав нічого спільного з «волею народу», бо фактично він був під кожним оглядом нерозважним, без найменшого політичного значення вибриком проводу ОУН(р) й залишився доказом політичного примітивізму»...

І що протиставляють оці «націоналісти» відновленню Української Держави? Не заїкнувшись, кажуть так: «...Тотальне винищування червоноармійців голодом викликало реакцію — скріплення бойової моралі всіх народів ССРСР, у Вітчизняній війні пробудило всі кращі сили»... (Підкр. — В.Щ.).

Для т. зв. націоналістів з «Самостійної України» сталінська війна — це «Вітчизняна» (пишуть це слово з великої букви, — прим. В.Щ.)

війна, яка »скріпила бойову мораль всіх народів ССР« і »пробудила всі кращі сили«..., а визвольна війна України в сорокових роках проти сталінського ССР і проти гітлерівської »Нової Європи« »була вибриком провлад ОУН(р)«. Вони обкидають лайкою, взятою з кагебістського арсеналу, всі українські установи і визначних українських політичних діячів, починаючи від УКЦеркви, за те, що вони увійшли до Світового Комітету для відзначення 40-річчя відновлення Української Держави. Так, як і кагебістські »Вісті з України«, вони вдаються по УКЦ так: »Ще більш компромітуючим для нас (для писак з »Самостійної України«, — прим. В.Щ.) є і те, що ОУН(р) відзначає 40-ліття »акту 30 червня 1941 року«, створивши »світовий ювілейний комітет« для відзначення тієї дати. До цього »комітету« приєдналися деякі ієрархи УКЦеркви. УКЦерква давніше не була засобом політикоманії одного політичного середовища, аж тепер вона підкорилася доуреченням »вічного прем'єра тимчасового правління« Ярослава Стецька... (Точна копія з »Вістей з України«). Вони нападають на ректора УВУ д-ра Володимира Янева, питаючись, »чи і він переставився на »революцію« визвольнофронтівців«. Вони вдаються по президентові УНР в екзилі, М. Лівіцькому, д-рові Я. Рудницькому і голові Світового Об'єднання Прихильників Державного Центру в екзилі Стефанії Букшованій, — лають, чому »президент« Микола Лівіцький підпорядкував Державний Центр УНР в екзилі визвольнофронтівській »революції«...

Але, вони хвалять митрополита УАПЦеркви Мстислава за те, що »потрапивав »акт 30 червня 1941 р.« так, як він собі на це заслужив, отже до складу комітету не приєднався«... Промовчали чомусь зневажники української державности те, що Архiepіскоп УАПЦеркви Константин узав участь у Світовому Комітеті для відзначення 40-річчя відновлення Української Держави.

Лають ці т. зв. націоналісти з »Самостійної України« НТШ, УВУ й УТГІ за те, що з уповноваження цих українських наукових установ д-р Григорій Васильович написав розвідку німецькою мовою »Роман Шухевич — командир визвольної війни«, тому що праця, як кажуть послідовники з »Самостійної України« і кагебістських »Вістей з України«... має на меті »звернути увагу німців (теперішніх, — В.Щ.) на значення акту 30 червня 1941 р.«...

Що приховують у зливі брудів на 9-ти сторінках свого журналу »Самостійна Україна« плавюківські »націоналісти«?

Відомий шал Москви з приводу винесення на міжнародний форум Державного Акту відновлення Української Держави в 1941 р. як зразок відбудови національно-державної волі народів на румовищах історичного пережитку, яким є московська імперія, накрита пеленою ССР — спрямований проти найгрізнішої для Москви сили, проти національно-революційного кипіння серед уявлених народів, яких Україна є Епонімом, першою, яка своєю революційною силою ОУН-революціонерів надала розгін розвоєвим революційним процесам усіх уявлених народів.

Зорганізувавши АБН, революційна ОУН піднесла точку кипіння проти московсько-большевицького і комуністичного поневолення серед народів усіх континентів, витискаючи все-виразнішу печать на політичному мисленні офіційних чинників Заходу.

Ось чому московсько-кремлівські ватаги б'ють у дзвони проти революційної ОУН-АБН і ось чому послухні паламарі — такі, як т. зв. націоналісти із «Самостійної України» — на еміграції клепають в клепало, обливають зливою брудів ці сили ОУН-АБН.

Це вони виявляють дуже виразно так: «І до нині Я. Стецько продовжує «політику» з позиції безоглядної сили, намагаючись підпорядкувати ціле громадське й політичне життя на еміграції ОУН(р), або, інакше, «визвольнофронтовцям», АБН»... Його фюрерські претенсії поширилися також на УКЦеркву і на патріярхат...»

Чи не так трубить відомий убивця українських патріотів, націоналістів-революціонерів, високий старшина КГБ Гальський, закриваючись псевдонімом і додаючи собі титул «доктор історичних наук»?.. Можливо, що він нагородить «доктором» і писаку із «Самостійної України», який ховається під псевдонімом Ф. Кубанець... Цей псевдонім для замилення ока не посилається у своїх провокаціях і донощицтві на українських патріотів до чужих «влассть імущих», на його одностудця Гальського а... в першу чергу на еміграційний московський памфлет «К десятой годовщине великой провокации», на статтю Петра Ярового, поміщену в «Социалистическому вестнику» (Нью-Йорк, 1951, стор. 138-149), але журнал цитує «Новости», навіть «Вісті з України».

Соромом паленіють українські лиця з приводу вдачної московсько-кагебістської інфільтрації деяких українських політичних груп на еміграції.

Українська патріотична громада на поселеннях має право вимагати від цієї групи, щоб вона виявила ті щупальці, що їх московська кагебістська кузня встромила, можливо за умов неувважності керівників цієї групи.

«Коли прийдуть до вас намовляти, не стаючи на ката, а гондлем і крутиїствами крутїїв «здобувати» Україну, — пригадайте їм слова Шевченка, що не скорше встане вільна нова Україна, аж «потече сторіками у сине море кров ворожа». Бо «так було і в Трої, так і буде» — немає іншого шляху визволення нації».

(Д. Донцов: «Заповіт Шевченка», із «Клич Доби», Лондон, 1968)

Є. ОРЛОВСЬКИЙ

КОЛОС НА ГЛИНЯНИХ НОГАХ

Треба ствердити, що ідейно-політична цілеспрямованість українського народу й інших поневолених у СРСР народів багато могутніша тепер, як це було після страшної ежовщини в 1941 р., коли впродовж трьох місяців декілька мільйонів вояків советської армії перейшли на бік Німеччини, вважаючи її репрезентантом Окциденту, а не геноцидної, подібної до большевицької, нацистської системи. Не забуваймо, що Україна й інші поневолені народи перейшли період власної двофронтової війни, як, наприклад: проголошення відновлення Української Державности 30 червня 1941, створення Української Повстанської Армії (УПА), боротьба проти нацизму й большевизму впродовж 1941-1953 рр., період повстань в'язнів у концтаборах 1953-1959, що потрясли імперією й приневолили Хрущова піти на частинну »десталінізацію«, виросле на боротьбі ОУН-УПА і героїці повстань в'язнів-націоналістів покоління шести- і семидесятників — культурних і політичних діячів, а теж Українська, Литовська, Грузинська, Вірменська т. зв. Гельсінські групи, які відкрито засуджували колоніальний статус їх націй і визначували свою мету як національну незалежність, суверенітет, а не лише неможливі до здійснення в російській імперії права людини поневолених націй, яких передумовою є здійснення національних прав. Епоха війни і післявоєнні революційні повстанські визвольні дії змінили зовсім моральну поставу народів, зламавши страх перед тиранами.

Цю теперішню ідейно-моральну й політичну ситуацію в російській імперії при тотальному банкрутстві комунізму в уярмлених країнах треба враховувати, як могутню силу в універсальній боротьбі проти загрози большевизму. Поневолені народи є спроможні при моральній і політичній підтримці Заходу їхньої революційно-визвольної боротьби завалити зсередини російську імперію й комуністичну зненавиджену систему! При правильній політичній постановці Заходу, відповідаючій національно-політичним цілям народів, тобто ідеї розвалу імперії на національні незалежні демократичні держави й ліквідації тиранської комуністичної системи, при визвольній політиці Заходу, — в багато ширшому розмірі може повторитися ситуація перших місяців після червня 1941 року у новій спровокованій большевиками війні. Заходові треба пам'ятати, що в середині імперії економічна система збанкрутувала — нужда, недостачі, повний брак консумпційних дібр і продуктів легкої промисловости, ненависна русифікація, брак людських прав, соціальної справедливости, брак можливостей вільної культурної творчости, *брак суверенітету націй*, брак демократичного

ладу і взагалі неможливість його зреалізування без ліквідації російської імперії разом з комуністичною системою — все це існує, зростає, все це розвалює систематично російський колоніалізм і комунізм!

Усе це — це підложжя для національно-політичних і соціально-політичних революцій, які зсередини валять імперію і тоталітаризм! Російська імперія — це колос на глиняних ногах!

Народи й люди носять зброю й вони вирішують про долю імперії й комунізму, тільки треба перестати помагати їхнім гнобителям економічно, політично, а навіть мілітарно, продаючи їм технологію, включно з електронічними досягненнями Заходу, а теж збіжжя... Усяка допомога поневолювачам уможливорює їхнє зброєння проти вільного світу й уярмлення народів.

Головна доповідь члена Політбюра ЦК КПСС і секретаря ЦК КПСС К. У. Черненко на пленумі ЦК КПСС 14 червня 1983 була присвячена «ідеологічній і масово-політичній роботі партії». Доповідь була спричинена не лише внутрішнім розкладом партії й комсомолу, але, зокрема, необхідністю скріпити психологічну війну проти Заходу. Вона була ймовірно приспінена теж заакцентуванням президентом Регеном значення ідеологічних, етично-релігійних, національно-патріотичних елементів, культу героїки життя, необхідності універсальної демократизації світу включно з національною й індивідуальною свободою народів поневолених у царстві російського імперіялізму й комунізму. Тому особливо присвячений Тиждень поневолених націй, схвалений Конгресом США та кожнорічно проклямований президентом США. 25 років від схвалення Конгресом США «Public Law on Captive Nations» (1959) і кожнорічне відмічування його в США — це знаменний чинник, але ще не використаний політичною офензивою Заходу. Це треба покласти в основу практичної політики Окциденту стосовно російської імперії — СССР!

Буде доцільно принаймні згадати деякі становища КПСС.

Черненко стверджує, що «йде напружена, справді глобальна боротьба двох ідеологій»... Вона на міжнародній арені не знає передишок. «Партія, — каже він, — в боротьбі за соціальні й національні права народів не пошкодує зусиль»... Він нарікає на «споживацтво комсомольців», на «прагнення виділитися дорогими речами, купленими на гроші батьків», що вони «не вільні від моральних вад»... Він закликає «дбати про ідейно-моральне, класове, трудове загартування молоді, про військово-патріотичне виховання молоді, про неопціненну роль у вихованні ветеранів революції, воєн і праці»...

Він перестерігає, що «націоналізм — наш противник — намагається використати в своїх цілях особливості психології молоді»... Він нарікає, що національне питання нерозв'язане й продовжує: «продумана, науково обґрунтована національна політика — невід'ємна частина діяльності партії»... І робить заключення:

»Ключова умова її успіху — виховання трудящих у дусі пролетарського, соціалістичного інтернаціоналізму« — на ділі суцільної русифікації, бо советський нарід — це ніщо інше, як російська супернація. І це відкрито признав Черненко: »Слабке знання російської мови обмежує доступ людині до багатств інтернаціональної культури, звужує коло її діяльності і спілкування«, тому »треба активно втілювати в життя постанову ЦК КПСС і Уряду СРСР про створення умов, які полегшують населенню національних республік вивчення російської мови«... Чи це не цинізм uważати, що, наприклад, 53-мільйонна українська нація, чи литовська чи грузинська нація, або, наприклад, Греція не змогли б мати доступу до світової культури без знання російської мови? Московські расисти зараховують нації з тисячолітніми культурними і державними традиціями, як Україну чи Грузію, до недорозвинених племен! Черненко перестерігає перед віруючими, як загрозою для большевизму: »Під впливом релігії залишається не така то вже мала частина людей. Численні ідеологічні центри імперіалізму намагаються не тільки підтримувати, але й насаджувати релігійність, надати їй антисоветської, націоналістичної спрямованості«... Тому закликає: »Виховна робота має охоплювати всі сторони життєдіяльності людей, включаючи їх побут, дозвілля, сферу сімейних відносин«... Я додав би ще: за поміччю суцільного терору, мордів, нічних ув'язнень та чорних воронів — тюремних кареток... Він бідкається, що »явно не вистачає глибини плануваності в розробці соціологічних, психологічних, педагогічних проблем цієї сфери духовної діяльності«... Тому наглить, що »ідеологічна робота — справа всієї партії«...

Черненко хвастається про п'яте видання творів Леніна, про друге видання творів (досі 1500 неопублікованих) Маркса і Енгельса, а зокрема хвастася, що досі загальний тираж творів класиків марксизму-ленінізму становить понад 700 мільйонів примірників. Він хоче кількістю приглушити загальний ідейно-моральний упадок партійних кадрів і правлячої верстви, що є тотально скорумпована, як про це свідчать технічні методи її мобілізації дисципліною, карами тощо.

Тому й не дивуватися, що Черненко цитує Андропова, який бив на сполох щодо значення національного питання й розкладу провідної верстви. Мовить вождь: »Формування марксистсько-ленінського світогляду означає принципово нову якість життя трудящих мас, яка аж ніяк не зводиться до матеріального комфорту, а вбирає в себе весь спектр повнокровного людського буття«... А що це таке нагло? Є щось інше крім матеріального буття марксистів-леніністів?!

Ця одна фраза — це показник страшного явища як наслідок большевизму в імперіальній провідній верстві — це найстрашніша з усіх амортизацій — »амортизація душі й серця людини«!

Цієї амортизації немає у тих, що живуть ідеєю Бога, ідеєю Нації як думки Бога, ідеєю людини як істоти, створеної на образ і подобу Божу... І друге найтривожніше для москалів явище:

«Розв'язання національного питання в тому вигляді, як воно дісталось нам від минулого, аж ніяк не означає, що національне питання взагалі знято з денного порядку»... Воно завжди стоїть як «менель текель фарес» над імперією і тиранією!

Чому така нагла паніка в можновладців Кремля, які присвятили весь з'їзд ЦК КПСС тому засадничому докладові про ідеологічну війну? Черненко заявляє прямо: «Клясовий ворог відкрито заявляє про намір ліквідувати соціалістичний лад. Президент Реген закликав до нового «хрестоносного походу» проти комунізму. І один з головних засобів досягнення своєї мети імперіялізм бачить у «психологічній війні»... «Ось чому необхідно, — продовжує Черненко, — широко розгорнути наступальну контрпропагандистську роботу не лише на міжнародній арені, а й у середині країни»...

Думаємо, що президент Реген правильно схопив важливість політичної офензиви, зокрема на відтинку поневолених націй. У комплекс її входить якраз Закон про поневолені нації... Скріплення технології радіовисилань і неменше скорегування їх дотеперішнього змісту, та інших засобів інформації в країни за залізну заслону, зокрема поневолені в ССРС; протиставлення «пролетарському інтернаціоналізмові», російському імперіялізмові й колоніалізмові — нашого способу життя, наших визвольних ідей — надзвичайно на часі. Ідеологічний бій не менше важливий як технічне зброєння. Ідея — це також вирішальна зброя!

У центрі нашого психологічного бою, нашої ідеологічної війни, офензиви нашої філософії життя мусять стояти вічні вартості Бога-Абсолюта, ідея нації, як основний принцип організації людського роду, національного патріотизму, ідея родини, як остой морального й біологічного здоров'я нації, християнська і взагалі релігійна мораль, культ творчих традицій кожної нації, її духових історичних коренів, культ героїки життя, а не гедонізму його, культ національних героїв і мучеників, великих мужів нашої історії, примат духового над матеріальним, пошана Катакомбних Церков, зокрема Української Катакомбної Церкви очоленої Блаженнішим Патріярхом Йосифом Кардиналом Сліпим, в'язнем 18 років большевицьких тюрем і концтаборів, замордованого большевиками митрополита Василя Липківського УАПЦ, примат духового над матеріальним, гідність людини — істоти створеної на образ і подобу Божу, соціальна справедливість, вільна творчість індивідуальности, забезпечення інституту приватної власности, що внеможливорює етатизм і гарантує свободу індивіда проти колективізації, яка коштувала Україну 7-8 мільйонів жертв спротиву їй, як антиукраїнському, російському способові життя! У

нашій ідеологічній глибокій боротьбі мусимо протиставити нашу систему ідей і вартостей, наш образ життя російському, большевицькому, марксистсько-ленінському...

Щоб переможно вийти з цієї страшної дилеми, — свободи чи рабства, — Захід мусить зректися великої частини вигід консумпційного суспільства, щоб скріпити і вирівняти диспропорцію зокрема щодо конвенційної зброї між НАТО і Варшавським Пактом. Зависока життєва стопа і надмірні соціальні суперзабезпечення вільних народів Європи мусять бути знижені, щоб піднести збройно-оборонну спроможність конвенційною зброєю і всебічною підтримкою визвольної боротьби поневолених народів, які є Ахіллесовою п'ятою російської імперії і колоніальної системи!

Є достойнішим для людини й нації жити скромніше, тим забезпечуючи свою свободу, зокрема через допомогу визвольним рухам поневолених народів, які єдино переважають терезу перемоги на сторону Заходу... Найважливіше тепер завдання: розбудувати технологію ідеологічної війни, питання її організацій і планування, а особливо змісту ідеологічної боротьби, в центрі якого мусить бути незалежність, суверенність націй, і права людини в цілому спектрі національно-державницьких, культурних, історичних традицій кожної нації поневоленої в ССРСР і в сателітних країнах.

Без узгляднення того факту, що поневолені нації в ССРСР творять більшість населення ССРСР і прагнуть до його розвалу на національні незалежні демократичні держави — немає перемоги!

Ідеологічний бій проти марксо-ленінських реакційних ідей — необхідний теж у вільному світі, що його розкладає Москва. Матеріал для цього бою дають на практиці поневолені народи.

Трагічне 50-річчя геноциду в Україні, доконаного Москвою — наявний доказ жахить большевизму, які ждуть Окцидент!

Для демократичного суспільства, за яке борються також поневолені народи — є самозрозумілою ривалізація ідей і концепцій. Свобода — це можливість вибору між різними вартостями й якостями, і спроможність вибране здійснити. Це вибране повинно мати межі, закорінені в Божих і людських законах, спертих на релігійній моралі, яка респектує гідність людини. Плянуючи зміст ідеологічної і політичної офензиви, треба пам'ятати, що за кличкою »пролетарський, соціалістичний інтернаціоналізм« — приховується російський імперіалізм і тиранський комунізм.

Кол. Федеральний канцлер Гельмудт Шмідт, висловлюючи основну традицію європейської політики, недавно окреслив советську політику, як 75 відсотків російську і 25 відсотків комуністичну, — інтерпретація, яку мабуть був би підтримав Шарль де Голь. На це повинні звернути свою увагу також ті українські політичні групи, серед провідного активу яких опанувало чомусь переконання, що в ССРСР усе ніби таке сильне, що про назрівання революційних настроїв серед поневолених Москвою народів не має підстав думати. Недавні виступи Ю. Андропова та переглянена

нами злегка промова К. У. Черненка самі вказують, що такий настрій уже існує та що якраз під натиском цього настрою, який в СРСР ніколи не переставав де-факто існувати, розкладається комуністична партія та комсомол, на яких московська комуністична система опирається може ґрунтовніше, як на свої армійські сили розположені на пограниччях імперії, часто на землях сильніших духово, культурно й господарсько народів центральної і східної Європи.

Ю. Андропов і К. У. Черненко вказують самі на найслабші місця в імперіальному «марксо-ленінському» вихованні і в господарюванні людськими ресурсами уярмлених народів. Політична дія Заходу, його плянування на довшу мету, напевно все це врахують. Але нам треба це враховувати ще більше, бо ми репрезентуємо якраз ту непобориму силу в поневолених Москвою народів, а зокрема цю силу серед українського народу, яка неухильно допровадить московсько-большевицьку систему до упадку, що є ціллю їхнього й нашого безкомпромісного змагання.

Старшини куреня УПА ком. Коника, а після його загибелі в бою під Бірчею, курінного Байди. Зліва до права: сотн. Громенко, сотн. Бурлака, лікар Скала, д-р Шувара, майор Байда, сотн. Ластівка і сотн. Криlach.

Володимир ЛЕНИК

УКРАЇНСЬКА ОРГАНІЗОВАНА МОЛОДЬ

1. Вступ

Гене́за українського організованого молодечого руху є цікавою для нас не лише як одна зі соціологічних проблем нашого народу, але передусім як одна з важливіших ділянок та епізодів в історії нашої національно-визвольної боротьби.

Організації української молоді поставали і діяли не так у висліді бунту проти опікунства старших, не так з природного гону пошуків чогось нового, не так з бажання проповідувати й здійснити ідею чогось нового, не так з бажання проповідувати й здійснити ідею власного модернішого світу, але радше із *відчуття кривди українського народу й бажання та стремління вивести свій народ з тяжкої неволі, відродити його і дати йому суверенність та рівноправність у колі вільних націй.*

Початки організованості української молоді сягають далеко в минуле. Але найбільш активними були молодечі організації на переломі ХІХ та ХХ століть. Це були бурхливі й переломові часи. Український народ прокинувся у тій добі з довголітнього сну і пройшов на протязі кількох десятиків років глибокий процес національного відродження. У цьому процесі одну із важливіших роль відіграла молодь та її організації. Їх успіхи були епохальні. Час вже, отже, приступити до написання історії цього молодечого руху та молодечих товариств, організацій, спілок, гуртків тощо.

Зібрати матеріали для історії організованого українського молодечого руху не легко. Молодь не присвячувала великої уваги до архівів, документів, чи звідомлень. Головне, щоб була зроблена робота. Крім того багато організацій діяли підпільно, нелегально. Вони свідомо уникали прилюдности, заховували і нищили все, що могло б бути використаним ворогами проти окремих діячів визвольного руху. Єдиними джерелами можуть служити статті та огляди, публіковані в газетах та журналах, спогади та розповіді живих свідків. В останніх роках появилися ще цінні збірники регіональних комітетів та земляцтв, а також ряд пропам'ятних книг і життєписів визначних діячів нашого національного життя, між якими було чимало таких, що розпочинали свою діяльність уже в юнацькому періоді свого життя, у рядах діючих тоді молодечих організацій.

Зрозуміло, що український молодечий організований рух був дуже зрізничкований. Але в історичній перспективі можна бачити елементи єдності, спільні цілі та напрямні. Беручи до уваги різні фактори та прикмети молодечого руху, я ділю його на три періоди: початки організованого вияву молоді і його скорий зріст аж до вибуху Першої

світової війни; період Визвольних Змагань та спроби пристосуватися до нових обставин в чотирьох займанщинах до 1930 року; найновіші часи від 1930 року до сьогодні, включаючи Другу світову війну, боротьбу ОУН-УПА та діяльність на чужині, в діаспорі.

2. Традиція братств

Про існування і діяльність братств в Україні читаємо вже в старовинних літописах. Іпатіївський літопис згадує «братчини» в Полоцьку під роками 1134 та 1159. Членами цих братств були старші громадяни, але в багатьох історичних джерелах згадується також молодь, напр., Братство Успення і св. Миколая у Львові влаштовувало для молоді окремі сходи, щоб «зацікавити їх життям Братства та підготувати до перебрання керівництва після відходу старших»¹. А при церковній школі у Тернополі założено в 1668 р. «Братство Благочестивих і Благородних Младенцов в мисті Тернополи обитающих». Останнє було затверджене єп. Йосифом Шумлянським². В Острозькій Академії існували вже у XV столітті «Юнацькі Братства», а в Київській Академії «Допомогове Товариство». Ці молодечі братства були остоею не тільки церковного, але й суспільного життя³.

Від 1616 року організуються в різних парафіях поєднаної унії з Ватиканом Української Католицької Церкви Марійські Дружини (Товариства). В тому ж році оо. Василіяни одержали з Ватикану привілей оснувати при своїх школах (їх було 60) Марійські Дружини.⁴

Традиції братств княжих та козацьких часів перейняли і пізніші покоління XVIII-XIX століть. Ініціаторами їх оснування стають чимраз частіше молоді діячі. Цілі і форми дії нових товариств стають більше світськими, навіть світоглядowymi, але назва залишається довший час традиційною — Братства. Щойно далеко пізніше починають появлятися нові слова: гурток, кружок, громада, товариство, союз, спілка, секція і т. п.

Умовини, в яких зроджувалися і діяли братства, згл. товариства української молоді, були жахливі. Український народ утратив державність. Правобережна Україна була поділена під кінець XVII століття між Польщею, Мадярщиною і Молдавією, а Гетьманщина на Лівобережжі змагалася з експансивним московським імперіалізмом. Всі окупанти закріплювали чимраз сильніше українське селянство, нищили українське міщанство, денаціоналізували аристократію. Коли ж і на Лівобережжі ліквідовано Гетьманщину та знищено Запорізьку Січ, тоді здавалося, що український народ зникає з лиця землі. Головно у Галичині, на Буковині та на Закарпатті не стало традиції, не стало української провідної верстви. Навіть духовенство, що було ще найбільше пов'язане з народом у Галичині, польонізується, а на Закарпатті мадяризується. При власному народі остається лише закріплена маса селян, а колишній господар «медом й молоком текучої» землі стає також наймитом.

Під кінець XVIII століття знівечений і поневолений український народ переживає новий розподіл Батьківщини. Польща тратить у 1772 р. самостійність, а велика частина її державної території — Придніпрянщина та Волинь — переходять під московську окупацію. Галичину опановує Австрія. Закарпаття залишається даліше під Мадярщиною, яка хоч і сама мусить коритися Відневі, не дає закарпатським українцям ані тіни національної свободи. Три роки пізніше, в 1775 р., Австрія включає у свою імперію також Буковину.

Відомий український вчений і письменник Богдан Лепкий так описав у 1911 р. ситуацію, в якій опинився наш народ: «Сто літ тому ми лежали ще в болотнистому рові і мовчки, зі смутком у серці, приглядалися, як другі йшли широкою дорогою всесвітнього поступу, йшли, а нас лишили далеко за собою. Прикрі то були часи! Український народ забув, як колись він панував на своїх широких землях між Сяном і Доном, як своїми хоробрими грудьми відпирав азійську дич від Європи... Закріпощений хлоп забув, що колись і він паном був, що мав і хліба і волі доволі, що бодрий його дух бував свobodно, як вітер по полях України»⁵.

Також визначний історик і державний муж проф. Михайло Грушевський змальовує тодішню дійсність чорними кольорами: «Під Австрією опинилися темні, панцизніаним ярмом приборкані маси селянства з таким же заляканним духовенством, майже вже без міщанства, без своєї шляхти і без інтелігентного проводу. Недоля селянських мас досягла вершка свого насичення. Здавалося, що вже прийшов кінець українському життю»⁶.

Історик Дмитро Дорошенко пише зисву ж про відносини на Наддніпрянщині наступне: «Українське національне життя протягом цілого XIX століття було розвинуте дуже слабо. Українську національну ідеологію визнавала й плекала дуже нечисленна частина інтелігенції, ціле суспільство стояло осторонь від неї, народня ж маса була темна і національно несвідома. Російське правительство боялося примари українського сепаратизму не менше, як революційного руху і робило все, що тільки могло, аби не допустити української національної свідомости в масах і умисне гальмувало розвиток української літератури і народньої просвіти... Російська інтелігенція неприхильно ставилася до українства. Вона не розуміла його й не хотіла розуміти... Український рух, на її думку, це був витвір купки романтиків, або шовіністів, який тільки міг загальмувати всеросійський поступ»⁷.

Та на щастя український народ виявив нечувану відпорність і витривалість. Він не забув зовсім своєї минувшини, не вмер, як цього очікували вороги. У найчорніші часи занепаду стають помітними сяйва нового світанку. Перші позначки відродження показуються, майже рівночасно, у двох різних і протилежних областях України — на сході в Полтаві і Харкові та на заході на Закарпатті і в Перемишлі. На обох окраїнах України воскресає дух української стихії. На обох окраїнах постають центри української культури, починається боротьба за від-

зискання утраченої гідності. Ці перші вогники національного відродження запалали через декілька десятиріч яскравим вогнем усе більш зростаючої і поширюваної боротьби за права народу, за власне життя, за власну культуру, за рівноправність. А ще пізніше, це був вогонь боротьби за національну свободу і власну державність. І в обох цих центрах українського відродження передову роль грала вже тоді молодь, організуючись у таємні гуртки та братства.

3. Перші вияви організованості української молоді

а) на північнозахідних українських землях:

Першим центром українського відродження на північносхідних землях України став у XIX столітті Харків, де вже від 1727 року існувала Українська Колегія, яку на вимогу української шляхти перетворено в 1805 р. на університет. Навколо тієї високої школи гуртувалися, від самого початку її існування, численні передові українці. Університет став центром духового життя українського народу, а також живим місцем, де зберігалася традиція минулого державного життя Гетьманської України. В тому центрі виступили перші оборонці автономії України. Там почали писати свої твори українською мовою письменники Іван Котляревський, Гулак Артемовський, Метлинський, Квітка, Гребінка, Костомаров. Там почали виходити перші українські часописи і там постали перші підпільні товариства — масонські льожі, військові і політичні згуртування т. зв. декабристів.

Хоч масонські льожі не були по своєму характері національними, вони відіграли у відродженні українського народу важливу роль. Деякі з них об'єднували фактично лише українців, а поміщик Василь Лукашевич заснував у 1819 р. окреме «Товариство Визволення України», що було також відоме під назвою «Малоросійське Общество»³.

Немає сумніву, що ця діяльність поширювалася також і на інші області підросійської України, але глибоко конспіративний характер цієї праці не давав можливостей на реєстрацію її успіхів. Навіть у поліцейських архівах не легко знайти документи, бо таємні гуртки скривалися часто під невинними назвами «Мочиморди», «балагури» тощо. Щойно Тарас Шевченко та Кирило-Методіївське Братство внесли новий дух у національне життя українських мас Наддніпрянщини та Волині.

Діяльність Шевченка почалася у Петербурзі. Там він познайомився зі свідомими земляками, там же почав писати поезії наповнені любов'ю до Батьківщини і свого народу. У них він закликав до боротьби проти жорстокого і нелюдяного поневолювача. Твори Шевченка, що появлялися друком і також поширювалися у переписуваних манускриптах, знайшли вже в сорокових роках XIX століття широкий відгук у всій Україні, головню серед молоді. Вони ідейно підготували ґрунт для ство-

рення у 1845 р. Кирило-Методіївського Братства, що, властиво, формально називалося «Слов'янським Обществом». До нього втягнуто цілий ряд визначних українців молодого покоління, а між ними Костомарова, Миколу Гулака, Пантелеймона Куліша і самого Тараса Шевченка. Наймолодшим членом Братства був 19-літній Андруський⁸.

Братство ставило собі за завдання стреміти до перебудови суспільства на засадах християнського вчення про справедливість, свободу, рівність і братерство. Ця перебудова мала бути досягнута шляхом здійснення ряду реформ:

1. соціальних;
2. національного зрівняння у правах усіх слов'янських народів у розвитку їх культур та мов;
3. поширення освіти в народніх масах;
4. поєднання усіх слов'ян у дусі тодішнього слов'янофільства у федеративній державі⁹.

Ця широка федеративна програма передбачала далекойдучі соціальні та політичні реформи тодішнього світу, а головню російської імперії. Всі слов'янські народи повинні були одержати майже повну самостійність. Задержання федералістичного принципу у їхній програмі було, як нам сьогодні виглядає, негативним явищем. Але на той час цей пункт програми був у далекій мірі революційним. Його перебрали братчики від масонської льожи «Общества Обедіньонних Слав'ян», яка у двадцятих роках ХІХ стол. в імперії була дуже модною.

Кирило-Методіївське Братство не проіснувало довго. В 1847 р. підслухав розмови братчиків студент Алексей Петров і доніс поліції. Найперше заарештовано Миколу Гулака у Петербурзі, а 9 квітня, 1847 р., Тараса Шевченка. За ними слідували інші⁸.

б) на південнозахідніх українських землях:

На другій окраїні України, в Перемишлі, голос підніс у той час о. крилошанин Іван Могильницький (1777-1831). Він став в обороні української мови, проповідував нею, боровся за її уживання як викладової мови у семінаріях і на Львівському університеті, видавав книжечки та Буквар. Він заложив видавниче товариство галицьких греко-католицьких священиків п. з. «Societas Presbyterorum Ritus graeco-catholici Galiciensium».

За почином о. крилошанина Могильницького і під його проводом діяв у Перемишлі біля 1816 р. гурток української молоді, який був легальним товариством і ставив собі за завдання боротися за впровадження у народніх школах навчання української мови¹⁰.

Дещо пізніше в Перемишлі діяв в тому ж напрямі еп. Снігурський. Він заложив за власні гроші друкарню українських книжок, зібрав гарну бібліотеку і впровадив на своєму дворі і в дієцезії рідну мову⁵.

Про окремі українські гуртки в той час не маємо джерельних відомостей. Але є докази, що багато української молоді були активними в польських підпільних революційних організаціях. Вони брали участь у польських антиросійських та антиавстрійських повстаннях (напр., 1831 р.). Підпільна діяльність поляків та їхні революційні чини впливали посередньо на розбудження національного почуття української молоді та заохочення її до творення власних організацій.

Про участь українців у польських революційних діях є багато документів. У процесі проти українця Константина Леліва-Слотвінського (Львів 1837) виявилось, що він втягав молодих українців до польських підпільних кружків. На процесі судили також теолога Івана Вендзіловича. В 1843 р. засуджено на смерть українця, члена польського політичного руху, префекта Львівської духовної Семінарії о. Миколу Гординського (префектом він був від 1831 до 1837 р., кару смерти йому замінили на 12 літ тюрми). З ним судили ще інших українських питомців: Кирила Слоневського, Климентія Мохнацького та Каспра Ценглевича.

Після ліквідації польського повстання у 1831 р. багато повстанців втекло до Перемишля. Вони створили ряд підпільних організацій, в яких знову опинилися молоді українці. Однією із таких організацій було «Товариство вчених», або, як його ще називали, «Сенат». Товариство мало самоосвітній та почасти політично-національний характер. До нього належали брати Микола і Юліян Кміцекевичі, що виявилось на процесі у Львові в серпні 1834 р.

Наприкінці 1837 р. засновано у Перемишлі повітову раду революційної польської організації «Сармація». Її членами стали передусім гімназійні учні. Конспіративну роботу ради провадили українські богослови Маркил Лапчинський та Венедикт Кущикевич. Згодом організацію переіменовано на «Товариство — Вільної Галичини». Головною ціллю товариства було провадження між ремісниками і приватними урядовцями пропаганди соціального характеру. Їхнє гасло «Аристократію впень!» показує, який радикальний характер мала ця група. Популярно називали цю організацію «Галичанкою».

Під впливом польського підпільного руху почали в ті роки творитися також чисто українські таємні організації в різних містах Галичини. Першими організаторами тих гуртків були здебільша колишні члени польських організацій. Д-р Лонгин Цегельський вважає, що також Маркіян Шашкевич належав у Бережанах в роках 1826-1829 до польського гуртка, але побачивши, що його ціль була чисто польська, виступив із нього й опинившись у Львівській Семінарії, в 1833 р. співорганізує український гурток¹¹.

Це припущення д-ра Л. Цегельського опрокидують інші українські історики. Богдан Лепкий стверджує, що Шашкевич прибув до Львова вже свідомим українцем і відкинув можливість приналежності україн-

ців до польських гуртків⁵. Проф. Михайло Тершаківець подає у своїй праці «До життєпису Маркіяна Шашкевича» (Записки НТШ XIX, рік 1906, кн. I, стор. 77) замітку: «Мартин Лапчинський, один із польських демократів з 1830 р., говорить про »ді Брюдер Шашкевич«, питомців духовної семінарії, які буцім-то мали бути членами русофільської партії. Якщо б Шашкевич належав до польських гуртків, то напевно поляки не називали б його русофілом».

До українського таємного гуртка Маркіяна Шашкевича належали: Яків Головацький, Іван Вагилевич, Микола Устиянович, Антін Могильницький, Ількевич, Величковський. Згодом долучилися до них інші. Гурток поставив собі за завдання:

1. вживати у щоденному життю українську мову;
2. не вживати польської азбуки в письмі, але писати т. зв. гражданкою;
3. писати живою українською мовою;
4. боротися за чистоту українського обряду в Церкві;
5. запроваджувати українську мову у проповідях^{5, 6}.

Члени Гуртка прибирали собі старі українські імена — Шашкевич звав себе Русланом, Головацький — Ярославом, Вагилевич — Далибором, Ількевич — Мирославом. Цими іменами вони підписували свої літературні твори, друкуючи їх у поетичних збірниках.

У першому збірнику гуртка, що дістав назву «Син Руси», поміщено, між іншим, один вірш «До синів Руси», який можна без сумніву уважати програмовим:

Час! Час! ум наш роз'їрити,
Най блистає его сила,
Милость к музам защебити,
Щоби в Руским серцю тквила.
Яри, яри ум твій Сине,
Той дар небес так велики,
Чорна мряка нехай гине,
Що вид тьмила через віки.
Далі, Братя! Далі, други,
Серце к музам най припаде,
Сходіть вірної дружби круги,
Нех там милость в нем засяде.

Вірш був підписаний криптонімом »О.Г.«. Хто за ним крився — невідомо. Уживання псевдонімів та криптонімів показує, що члени Гуртка мали великі труднощі у здійснюванні поставлених собі цілей. Вони були наражені на неприємності і переслідування. Пізніша доля Маркіяна Шашкевича є найкращим доказом настанови влади до гуртківців.

Та не дивлячися на ті небезпеки, гурток Шашкевича скоро збільшувався і поширював свою діяльність. Члени збиралися, читали книжки,

вели розмови, писали до альбому Гуртка свої твори. Окремої назви Гурток, мабуть, не мав. Історичну назву «Руська Трійця» створено пізніше і вона відноситься, властиво, до трьох видніших діячів Гуртка — до Шашкевича, Головацького, Вагилевича. Члени Гуртка виявили багато разів велику відвагу і мали значні осяги. У своїх проповідях вони часто виступали відкрито в обороні рідної мови і коли однієї неділі в різних церквах Львова Шашкевич, Устиянович та Величківський виголосили проповіді українською мовою, то це був перший і остаточний прорив у негідній традиції — проповідування в українських церквах польською мовою.

Після видання збірки «Син Руси» гуртківці взялися за підготовку нового альманаха «Зоря» — писемце посвященое руському языку». До альманаха ввійшли деякі свіжо записані гуртківцями українські народні пісні, вірші і статті. В цьому альманахові застосовано вже новий правопис, що викидав нарешті букви «ять» (ѣ) і «ер» (ы) замінюючи їх нашим «і» та «и».

Альманах «Зоря» світу не побачив. Цензура заборонила в 1835 р. його друк. Щойно через два роки появилася частина його матеріалів у новій збірці, що як відомо була видрукована у Будапешті п. з. «Русалка Дністровая». Здійснюючи завдання гуртка, Шашкевич увійшов у прилюдну дискусію за новий правопис, публікуючи трактат проти вживання польської азбуки в українській мові під заголовком «Азбука і Abecadło».

У тридцятих роках ХІХ століття діяв у Львівській українській греко-католицькій Семінарії ще інший таємний гурток. Його викрили і за приналежність до нього вигнали зі семінарії 30 богословів¹¹. У 1830 році зроблено також першу спробу створення легальної організації у Львові — Товариства Студентів Богословів. Але ця спроба не дала належних успіхів.

Джерела:

1. П. М. Федченко: «Матеріали з Історії Української Журналістики». Київ, 1950 (стор. 135).
2. Збірник «Шляхами Золотого Поділля». Філадельфія, 1960, стор. 35.
3. Володимир Дорошенко: «Українство в Росії». Відень 1916, стор. 249, 252 і 255.
4. «Вістник Марійського Товариства», ч. 1 за травень 1926, Львів.
5. Богдан Лепкий: «Маркіян Шашкевич». Коломия, 1912, стор. 2.
6. Степан Шах: «Маркіян Шашкевич та Галицьке Відродження». Париж-Мюнхен, 1951, стор. 8.
7. Дмитро Дорошенко: «Мої спомини про давнє минуле». Видавничка Спілка «Тризуб», Вінніпег, 1949.
8. Проф. Євген Онацький: «Українська Мала Енциклопедія». Буенос-Айрес, 1959, стор. 636.
9. «Енциклопедія Українознавства», Словникова частина. Мюнхен, 1955-1966, стор. 1031.
10. «Енциклопедія Українознавства», перший том, ІІІ частина, Нью-Йорк, 1949, стор. 961.
11. «Молода Україна», Альманах виданий для відзначення ювілею гімназійних гуртків у Бережанах, Мюнхен-Нью-Йорк, 1954, стор. 18.

Петро ШИРОКИЙ

ПОВСТАНЦІ У ПІДГАЙЦЯХ

Сторінки української преси у вільних країнах західного світу, що так густо переповнені звідомленнями про величаві ювілейні відзначення 40-річчя постання УПА, повертають мене думками ген у рідний край і незабутню Підгаєччину, в сорокові роки, початки зародків творення УПА, якої й я був учасником. Про повстанців у Підгайцях кількома словами згадує Ярослав Стецько у своїй книжці «30 червня 1941», сторінка 170.

Історія подій ОУН-УПА дуже велика, та, на жаль, вона ніколи не буде охоплювати всіх подій, ту величність героїства підпілля ОУН-УПА, бо багато з тих, які могли б доповнити сторінки історії, полягли геройською смертю на полі слави у боротьбі з московським варваром, інші загинули мученицькою смертю в його концтаборах, або розстріляні у підземеллях московських тюрем.

Цих кілька рядків під заголовком «Повстанці в Підгайцях» присвячую моїм Дружам в цю ювілейну 40-ву річницю постання УПА.

Будучи військовиком із спеціальним вишколом, мене призначено в 1935 році на інструктора військового вишколу членів ОУН в під-повіті Підгайці. Першу практичну військову вправу ми мали нагоду застосувати під час розпаду Польщі, що опісля нанесло нам певних втрат через розконспірування тому, що всі члени бойової групи показали себе перед населенням, серед якого, як опісля виявилось, були провокатори і донощики. З початком 1941 р. мене також арештували, але мені пощастило вирватися з рук НКВД і від того часу я перебував у підпіллі на Підгаєччині.

В селах навкруги і поблизу соловецьких лісів було найбільше скупчення підпільників, около 200 осіб, які в догідний і можливий час відбували військові вправи в соловецьких лісах. Очевидно, що відбувати вишколи у великому числі було неможливо, бо по селах бушувало НКВД, шукаючи за підпільниками, але лише по селах, бо в ліс вони боялися заходити. Вишкіл відбувався групами по 35 осіб. З причин конспірації не можна було творити більших груп, а також із-за браку зброї, бо цю саму зброю вживали до вишкслу всі групи.

З весною 1941 року люди почали частіше говорити про війну, для нас підпільників такі вістки були будуючими, бо давали надію до повернення нормального життя, а може й постання УССД. Почали відбуватися частіші військві вправи, а також з кожним днем почали прибувати нові підпільники у зв'язку з поширеними арештами. Найбільше нас турбував брак зброї, бо кожний підпільник бажав мати зброю в руках, а її не було звідки взяти. Енкаведисти боялися заходити в ліс, а підпільники оминали з ними сутички в селі, щоб не давати їм змоги відплати над безбронним населенням.

Мов грім з ясного неба пронеслась червневої неділі довго очікувана вістка — «війна!». Раділи села і ліси, всюди метушня, большевики почали втікати, залишаючи позаду автомашини, які чомусь відмовляли їм послуху і не хотіли далі тягнути на собі московських гнобителів. Наша розвідка донесла, що до Мужилова з напрямку Підгайці їдуть енкаведисти. На обличчях друзів-підпільників заяснила радість можливості здобуття зброї, а разом і відплати за помордованих друзів. Наше озброєння було не до порівняння енкаведистському, однак морально і духово енкаведисти не могли дорівняти нам; для нас смерть не була страшною і вона вже не раз заглядала нам у вічі, тому, не зважаючи на переважуючу силу енкаведистів, ми рішили вийти їм на зустріч. Ми заняли наші становища за селом з добрим полем обстрілу, і коли енкаведисти опинилися поблизу, ми вдарили по них зі всієї зброї й були насправду здивовані, коли енкаведисти без одного пострілу почали втікати назад до Підгаєць. Нашим найбільшим розчаруванням було те, що після всіх сподівань нам не вдалося здобути так бажаної зброї. Однак удала акція додала нам ще більшої відваги до дальшої боротьби з наїзником.

Скоро після перестрілки з енкаведистами наша розвідка донесла, що в сторону Підгаєць посувається колона червоної армії, очолена розвідочною патрулею в числі около 15 осіб. Знову заяснили обличчя друзів, які просять дозволу вийти на зустріч розвідчій патрулі. Відділ червоної армії був набагато численніший від відділу енкаведистів, та це не лякало друзів, бо кожний бажав здобути зброю та піднести довгі холодні дні підпілля. До акції добровільно зголосилася шість найкраще вишколених друзів, а ми вирядили їх найкращою зброєю, якою наша група розпоряджалася — кріси, пістолі та по дві гранати. Група зайняла становище в збіжжю на краю лісу і коли розвідка-патруль порівнялася з нашою групою, наші вдарили сальною та крикнули підняти руки вгору. Червоноармійці без спротиву кинули зброю і піднесли руки догори. Наші обступили їх, забрали від них зброю і забрали всіх в полон. В групі були 4 українці, 3 москалі та 5 узбеків. Здобуті трофеї: 4 десятизарядки, 8 крісів, 4 пістолі-нагани, 12 гранат та багато амуніції.

Полонених я запевнив, що їм нічого не станеться, якщо вони без спротиву будуть додержуватися розпоряджень, які я їм пояснив. Один узбек запитав, хто ми такі. Я сказав йому, що ми українські націоналісти, українські національні партизани. Він обняв і поцілував мене, і сказав «далей комуну!».

Наша чергова перемога над ворогом додала ще більше відваги друзям і на домагання ми рішили захопити Підгайці. Ми розділили відділ на три групи, наступаючи на місто з трьох сторін. Наша акція знову увінчалася успіхом і ми зайняли місто без одного пострілу. В місті хтось пустив чутку, що великий відділ українських партизанів наступає на місто з трьох сторін і тому москалі залишили його в паніці, не маючи часу висадити в повітря скарбниці, в якій були заховані списки донощиків, і всі вони попали в наші руки.

Місто Підгайці перебувало в повстанських руках аж до приходу німецьких частин. Про заміри і пляни німців супроти України нам не було відомо, а те, що нам було відоме, виказалось після приходу німців облудним, і ми це добре зрозуміли з хвилиною, коли німецьке командування зарядило, щоб наш відділ зголосився на військовій Комендантурі, яка приміщувалася в Народному домі. Коли наш відділ в повному озброєнні вмащерував на подвір'я Комендантури, німецьке військо наготові з крісами обступило нас і зажадало складення зброї. Ми знайшлися у прикрому положенню, якого ніхто з нас не сподівався. Не було іншого виходу, як підкоритися наказові. Друзі складали так тяжко здобуту зброю зі сльозами в очах та з розвіяними надіями на якунебудь добру настанову німців відносно України.

Після складення зброї нам було сказано заходити одинцем до канцелярії Комендантури, де всіх нас зареєстровано та видано потвердження-дозвіл на ношення зброї, призначаючи нас членами охорони міста. Та це вже нікого не радувало, бо після підступного роззброєння нашого відділу ніхто німцям не вірив. Вкортці після цих подій прийшло доручення вищого Проводу ОУН, щоби магазинувати зброю та готувитися до збройної боротьби з новим окупантом, до боротьби за волю України, бо волі ніхто не дає — волю здобувається зброєю.

Підвідділ УПА «Роман» в Карпатах, 1950 р.

ІЗ МАРТИРОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

С. КАРПАТСЬКИЙ

ТЕРНИСТИМ ШЛЯХОМ ДО «ОМЕГІ»

(До 91-ліття Блаженнішого Патріярха і Кардинала
Йосифа Сліпого)

(Закінчення, 3)

*

Такий був тернистий шлях до «Омеги», до кінцевої станції Христа 50 його вірних слуг і героїв свого народу, мучеників та ісповідників Христа, які сьогодні ясними зірками й сонцем правди освітлюють нам цей тернистий шлях, по якому вони всі гідно пройшли, вшановуючи священні надбання своїх попередників: церковне єднання під прапором патріярхату й революційного прапору християнської, самостійної, соборної України.

Мукачівська греко-католицька єпархія з осідком в Ужгороді ще від кінця XVIII стол., від доби славного єпископа Андрія Бачинського, не зважаючи на послаблення релігійною боротьбою в 1920-их рр., зазнала гарного і піднесеного розвитку за часів таких єпископів як Петро Гебей і Олександр Стойка, а найбільшого єднання і піднесення духу під час тернистого єпископату Преосв. Кир Теодора Ромжі.

Мукачівська єпархія нараховувала в 1944 р., коли попала під советську окупацію, 461,555 греко-католицьких вірних, 459 церков, 281 парафій, 354 священників, 85 семінаристів, 8 монастирів приналежних до Чину Св. Василя Великого з 35 монахами і 50 монахинями. В 31 церковній школі навчалися понад 2,360 учнів, також діяли 2 греко-католицькі вчительські семінарії та одна гімназія.

Під кінець 1949 р. із 354 священників — 320 були заарештовані, коло 12 під великим натиском перейшли на московське православ'я, 10 перешовувалися, а два втекли на Захід.

Катедру в Ужгороді з єпископським палацом, як і інші греко-католицькі інституції, skonфіскували державні чинники з МГБістськими виконавцями в супроводі т. зв. православних. В катедрі довгі роки жодна відправа не відбувалася. Там вивісили таблицю, на якій написали, що цей будинок — «Пам'ятка архітектури й культури». Туди виводили туристів, а коли хтось запитав, чому церква закрита, у відповідь московські іроди казали, що, мовляв, «...середина знаходиться у загрозовому стані, а щоб уникнути небезпеки, там проводяться необхідні ремонтні роботи».

В єпископському палаці, після насильної конфіскації і вивозу всієї документації і цінностей, «зорганізували» бібліотеку Ужгородського

університету. В будинках Капітули, заарештованих каноніків, прелата та професури поселилися московські МГБісти та «заслужені» діячі «перед родиною». Конфісковано та закрито Духовну семінарію, що знаходилася в Ужгородському замку. Зараз тут т. зв. Краєзнавчий музей області та Картинна галерія. Сюди можна включити й українські інтернати, де виховувалася молодь. Інтернат оо. Василіян став катедрою історичного факультету, в інтернаті гімназистів «Конвікт» поселили т. зв. безпритульних дітей, тих, з яких виховують яничарів, батьковбивців і терористів. Напроти, в інтернаті «Алюмнеум» тепер катедра військової підготовки університету. Де був інтернат Дівочої вчительської семінарії, там тепер Військовий комісаріят, а в Дівочому гуртожитку св. Гізелли (римо-католицький) по сьогодні музична школа й училище. В будинку Вчительської семінарії зробили Торговий технікум. Насильно знесли хрест і баню на церкві оо. Василіянів. Повністю зруйнували баню на церкві в Цегольні, де парохом був о. Д. Бачинський, перефарбували, всередині зруйнували іконостас, вівтар та всі дорогі образи й малюнки та обернули в т. зв. Виразувальний центр фізичного факультету Ужгородського університету. Така сама «благородна місія» була застосована до всіх інших греко-католицьких й римо-католицьких інституцій, майна, церков й каплиць на терені всієї Карпатської України.

Така ж сама бур'я покотилася по всій Україні. Дня 11 квітня, 1945 р., заарештовано велетня нашої української Греко-католицької Церкви — Патріярха Йосифа Сліпого з усіма єпископами. За віру Христову, за свій поневолений народ, за вірність Римському Престолу він промучився у московській неволі важких 18 років. В 1946 році тільки в одній Галичині попало в неволю 800 священників. «Пам'ятаю випадок, — говорив лікар д-р Іван Фатан, — сумний день, коли до львівської пересильної тюрми привезли етап із Ужгороду в 1946 р., в якому були 17 священників вище 70 років життя».

Чи це відоме Кардиналові Владиславу Рубінові, префектові Конгрегації для Східних Церков?!

В 1951 р. на Великдень у концтаборі Кадикчан у далекому холодному Колимському краю, в найлютіших умовах каралися і мучилися 38 українських священників, з яких 4 були православні (не московські, а правдиві київські, — С.К.), а 34 українських греко-католицьких. Для того, щоб свячену паску (чорну таборову пайку) передати в суворий ізолятор, де каралися самі чесні і свідомі в'язні, ніколи не забуду як молодий священник Іван Л. не вийшов на працю (відмовився), щоб попасти на 5 або 10 діб без їжі в холодний, мокрий карцер, аби тим нечасним понести «паску», слово Боже, слово потіхи й любови! Але чи знають про це кардинали, які сидять у масонських льожах та які сьогодні виступають проти Патріярха Йосифа, а це значить, що проти всієї Катакомбної Церкви, проти тих, які в Україні і на засланнях по всій московській імперії залишилися вірні Святому Престолові?!

Цей самий о. Іван Л. повернувся після 15 років поневірянь в Україну. Живе й діє в катакомбах, кожного тижня у п'ятницю служить Благо-

дарственну Службу Божу не за «Верховного Архієпископа», а за Патріярха Йосифа.

Ось уривок із листа з комуністичної Чехо-Словаччини, чи, точніше — із Словаччини, з одного містечка в колишній Пряшівській єпархії Преосв. Владики Павла Гойдича, який помер смертю мученика-ісповідника в горезвісній Леопольдській в'язниці:

»Ми не забули про нашого сідоглавого Батька. Всі знали, що це за дата й кого ми величаємо, за кого молимося. Коли наш Отець після Служби Божої проголосив — а Служба Божа була в наміренні Батька — »Подай Господи нашому Батькові Патріярхові Йосифові мир, здоров'я і долгоденствіє на многая і блага лїта« — всі на знак великої шани, вірності й любови, замість стояти, поставали на коліна, і замість три рази — три рази по три, в 9 разів відспівали »Многі лїта...«, так сильно, що аж мури дрожали».

Це українці і словаки з терену московської сателітної країни, там, де Церква далі переслідувана і є поза законом. Не побоявся Отець Духовний сказати слова »Батько й Патріярх«! Зате у Вільному світі багато священиків і єпископів не хочуть вимовити слово »Патріярх«, ніби це змінить існування патріярхату й Патріярха. Може б цим отцям замінити місце з тими, що перебувають у злиднях і підземеллях? Може... Та там би їх вірні не прийняли такими і напевно запитали б: »Ви українці? Якого обряду — східного чи латинського?«

В 1955 р. в Якутії, в селищі Оймяконського р-ну в Усть-Нера, засідала московська комісія, яка переглядала справу звільнення в'язнів. Привели старенького знеможеного отця перед лице »правосудія«, який був настільки ослаблений дистрофією і настільки худий, що важив усього 35 кілограмів і на вигляд був такий малий, як 13-річна дитина. Жирні як кабани в смердючих овечих »полушубках« високі прокурори та всякі спеці, коли подивилися на старця-дистрофіка й слугу Божого, аж зніяковіли. Полковник Рудаков, який сидів збоку, перекинув »особисту справу« й »велично« заявив:

— Родина вам остальные 15 лет прощает, освобождаем вас и поедете на родину... но с условием, ево подпишете, что молиться и агитировать людей до Бога откажетесь...

Небувалий подив був у московських безвірків, коли після 10 років мук, Отець скромно й ввічливо відповів:

— Мені моя батьківщина не може пробачити й відпускати 15 років, бо я не від неї отримав, а від московського ОСО. Додому їхати я відмовляюся через дві причини: по-перше тому, що згадане вами условие я не згідний підписати, бо молитися буду де б я не був і людям буду проповідувати про Бога, бо я священик. По-друге, мені і тут добре, я більше потрібен в Якутії ніж в Україні.

— Ви должны повиноваться своему начальству, — вискочив один із членів комісії.

— Я завжди повинувався своїм зверхникам, — і додав: — Ви не мої зверхники.

— А хто ваше начальство? Папа римський, что-ли?

— Голова нашої Церкви Патріярх Йосиф Сліпий... є мій зверхник.

Це був 1955 рік. Звільнили старця, який душпастирював на Колимській Якутії, мав свою «парафію» в Усть-Нері, наvertsав на Віру Христову якутів, каюрів і тунгузів.

Коли я від'їжджав на заслання, а потім на Україну, зайшов я ще останній раз до старого Отця. Поблагословив він мене і заплакав. Коли я спитав, яке має бажання, якщо доберуся до рідної України, він сумно мовчав, а потім повеселішав, а відтак промовляв: «Я знаю, що Ти матимеш багато до полагождення від друзів і родин наших, тому я нічого не прошу, хіба, як не забудеш, то напиши пару слів, що ти вдома...»

Важко покидав я Отця-місіонера й українця-патріота. Написав йому листа, а через рік вислав Молитовник, Часослов і епітрахиль від батька. Прожив він до 1963 року. Від друзів я отримав листа, в якому пишуть:

»Ми маємо велику втрату й смуток. Коли Маруська Підгірна із сльозами зайшла до отця з листом у руках, якого отримала з України від добрих людей і сповістила, що москалі Патріярха Йосифа Сліпого випустили, що знаходиться він у Римі, вільний... прийняв його сам папа Іван XXIII, старенький Отець пошепки повторив її слова, підняв обі руки до неба, з очей котилися сльози і, затинаючись, промовив: «Слава... Тобі... Го...с...по...ди, Слава...» Раптом схопився за серце, захитався, впав і помер з радості... Звали його о. Володимир Горюн. Помер смертю ревного місіонера, мученика-ісповідника й патріярхальника на 85 році життя, сам з Галичини. Поховали його з великою почесною. Пізніше виявилось, як розповідають очевидці, що охрестив він найменшу дочку полковника Рудакова, який, узнавши про смерть Святця, зворушливо сказав: «Ето был действительно святой человек».

Наші вірні українці, що перебували на засланнях, а деякі на вічному, просили дозволу, щоб по їхньому звичаю обмотати худеньке тіло Отця в найдорожчі шкіри оленячі, соболеві та срібної лисиці... Отже, спочив Він у холодній, дикий, далекій і чужій якутській землі, залишивши заповіт, із двох слів, які наші хлопці вилили на залізному хресті на його гробі: «Любіть своє».

Чи знають про це вороги патріярхату в Римі, про цього мученика й святця, який уже в 1955 р. знав, що Сліпий є Патріярхом Києво-Галицьким і всієї Русі?

Відомо, що висвячення в єпископи молодого професора Теодора Ромжі відбулося 24-го вересня 1944 р. під гуркіт советських гармат у Катедрі в Ужгороді. Коли стан Греко-католицької Церкви в Карпатській Україні погіршився із ростом переслідування з боку москалів та їхніх «православних» прислужників, Рим, на пропозицію молодого єпископа Теодора Ромжі, оскільки його життя перебувало весь час у непевності та в небезпеці, дав згоду Владиці Теодорові висвятити в єпископи ще одного священика, якого він сам міг вибрати. Отже, кандидатура на єпископа не представлялася Святому Престолові на

затвердження, а повністю була залишена молодому єпископові, якому в той час було 35 років (1946 р.). Владика Теодор вибрав цю гідну особу зі свого стада і висвятив її таємно. Він ще і сьогодні живе й гідно виконує свої єпископські обов'язки. До речі, хто ж краще знає своє стадо, як не пастир? Можливо, що справа в папах, бо тоді Святішим Отцем був Пій XII, або може справа в чомусь іншому? Так, щож, — при виборі свого замісника-наслідника на патріарший тернистий престіл, Патріярх Йосиф знав кого він пропонує, як це знав його попередник святець Митрополит Андрей, в чії руки віддає український патріярхат і переслідувану й розп'яту Церкву. Бо хто краще знає своїх дітей, як не батько! В чому ж річ? ..

Не легкий шлях пройшла переслідувана Церква в Мадярщині, зокрема під час сталінського диктатора Матяша Ракочі, а особливо після арешту мадярського примаса кардинала Йосифа Міндсенті, який не тільки був головою Церкви в Мадярщині, але і гарячим патріотом свого народу. Довго був опустілий престіл Примаса і тут можна ще багато написати. Згодом мадяри (точніше москалі) Матяша Ракоші розстріляли. Його партійний престіл зайняв тоді ставленик Москви Янош Кадар. Примас Міндсенті помер на чужині, на Заході, був похоронений в Австрії, в церкві чудового паломницького міста Маріяцел. Довгими роками йшли переговори у справі призначення примаса Мадярщини між мадярським комуністичним промосковським урядом і Святим Престолом. За ініціативою мадярського уряду Рим призначив примасом єпископа, згодом кардинала Ляшло Лийкаї, який біля три роки тому отримав від комуністичного уряду Мадярщини «орден червоного прапора» і замість відмовитись від такої нагороди, він її прийняв, подякував вбивцям і носить його біля кардинальського хреста. Відомо також, що в Мадярщині існують дві течії в Церкві — одна, що зовсім протиставиться комуністичному режимові й ідеології, і друга, що повністю підтримує всю мадярську політику, яка йде однозвучно з бажаннями Москви. Особливо гостро ця боротьба проходить серед єпископів, які себе називають «єпископами миру». Ось в який спосіб сьогодні відбувається призначення, затвердження і висвячення єпископів: занім примас Л. Лийкаї висуває кандидата на єпископа, уже раніше (за кулісами) запропонований урядом, а далі уряд «затверджує», відтак кардинал «миру» Лийкаї висвячує даного кандидата в єпископи, зовсім не так як це буває у випадку вибору українських єпископів, яких Рим, а не Блаженніший, призначає, маючи право тільки представляти «список кандидатів» на затвердження папі. Отже, в Мадярщині призначення і висвячення нового єпископа відбувається не за згодою папи чи якоїсь Римської Конгрегації чи Курії, а за згодою мадярського комуністичного уряду без попереднього представлення кандидатів і згоди, вповні ігноруючи Святий Престіл. Призадумаймося й зробім порівняння.

В 1980 р. під час втечі на Захід і мого перебування у Відні, в Австрії, мене переховував добрячий отець-монах латинського обряду з мадяр-

ського роду, який після подій 1956 р. втік до Відня, де отримав політичний азиль і влаштувався на працю виховником, а згодом досягнув позицію директора та катехита в школі Алберта Великого. Ніколи не забуду цю чудову, скромну, повну самопосвяти та життя людину й отця. Пошта приходила в канцелярію, а він особисто приносив мені до кімнати, де в сусідстві біля нього я мешкав. Ми багато розмовляли на різні теми. Дивувало мене наскільки цей чужинець знав про наші українські проблеми, як національні так і церковні. Коли в червні 1980 р., після відбуття особистої аудієнції у Патріярха Йосифа у Ватикані, я отримав листа, а потім ще ряд інших листів, я трохи ніяковів і почував себе малим вже з приводу того факту, як величав і високо цинив Блаженнішого цей маляр латинського обряду. Скромний отець завжди легенько постукував у двері, — тоді я вже знав, що це він. Я підходив, відчиняв двері й тепло вітав маленького на зріст, з великими, чистими як у дитини очима, усміхненого отця. Коли надійшло перше письмо-лист від Блаженнішого, він, тримаючи довгий конверт в обидвох руках, мов дискос під час Служби Божої, високо підняв руки і подав мені листа зі словами:

»Для мене незвичайно велика честь, що я можу тобі доручити листа від великої, святого життя людини — Патріярха й Кардинала Сліпого. Олександр, ти щаслива людина, — бо тобі пише Глава Української Церкви«.

Для чужинця-теолога й отця Блаженніший Йосиф Сліпий був Патріярхом, зате для нашого отця-пароха в українській церкві св. великомч. Варвари у Відні тільки Верховним Архиепископом, хіба тільки для того щоб отримати червону мантию монсенйора від австрійського Кардинала Кеніга, якому так вірно прислуговував. Кажуть, що його виховали Василіяни. Все ж не забуду випадку, з часів австрійської еміграції, коли я, розповсюджував журнал «Патріярхат» під церквою, а було воно так: »Минулої неділі, при виході з церкви я стояв і вірним, які виходили, пропонував журнал. Раптом, з'явився сердитий і весь червоний як рак отець-парох і, відкривши вихідні двері, небувалим злісним тоном заявив: 'Забирайтеся звідси скоренько. Якщо ще раз вас тут побачу з цим сміттям в руках, — він показав на журнал «Патріярхат», — то викину вас разом з вашими журналами'...«

Нічого не скажеш, — »гарна« поведінка.

На тему патріярхату і патріярха написано багато й обговорено — за і проти. Жодна сила — ані світська, ані духовна — не всилі зупинити цю святу й величаву ідею, або її знищити, бо вона жила, живе й житиме, незалежно від того чи всі це признають й незалежно від того, чи Папа римський зі своїми дорадниками проголосить Український Патріярхат з Вселенського амвону де-юре. Бо причина юридичного непризнання нашого патріярхату всім ясна, як білий день — залякування св. Престолу московсько-кагебістсько-всеімперським »патріярхатом«, або інакше — червоний, безбожний Загорськ на чолі з

полковником КГБ «патріархом» диктує столиці християнства Римові на чолі з наслідником св. ап. Петра.

Я сьогодні, — дякуючи Всевишньому, що патріархат існує де факто, — пропоную 50 греко-католицьких священників із загального числа 320 беатифікувати святими. Це дані з однієї маленької Мукачівської єпархії, а де є подібні дані з інших єпархій і митрополій по всій Україні? Хто може сказати скільки загинуло Слуг Божих та вірних подібних до тих, що їх тут перераховуємо?

І сьогодні як ніколи, коли з боку римських чинників йде тиск ліквідувати патріархат і ігнорується нашого Каторжника, Мученика-Ісповідника Блаженнішого Йосифа Сліпого як Патріарха, прилюдно і чесно скажімо перед св. Престолом: що не за чужу віру (жидівську чи ісламську) вони загинули, а за католицьку східного обряду. Вони вмирали за Христа, Правду, свій нарід, не римо-католиками, а вмирали греко-католиками й українцями. Більшість із них вмирала за те право свого обряду, яке називається Патріархат. Чи знає Святіший Отець, що всі вони вмирали, залишившись вірними Св. Престолу?

Всі вони не тільки не перейшли на московське православ'я, не зрадили Віри Христової, не зрадили своєї церковної обрядовості, не бажали перейти в «лоно» того «патріархату», з яким сьогодні переговорює Рим, ніби на тему єкуменізму.

Тут щось дуже не в порядку або, як кажуть, «це не те, що мете, а те, що «віє».

Таким чином з Риму останніми часами віє-повіває поляччиною, подуває московщиною, дише латинсько-обрядним інтернаціоналізмом. Святіший Отець пішов, як виглядає мені, по похилому шляху до «єкуменізму» з безбожною Москвою, яка винищила мільйони українців, у тому числі багато священників і нищить далі Слово Боже по цілому світі. Станьмо всі на роздоріжжі і спитаймо: «Кво вадіс Святіший Отче?» І додаймо: «Та не туди, бо то шлях до безбожного, московського Загорська, а сюди по замучених трупах мільйонів ісповідників, тернистим шляхом до Омеги через Патріархат». Пригадаймо слова Патріарха Йосифа Сліпого в листі від 12-го липня 1982 р. до Кардинала Рубіна: «Цей Патріархат не є ні дарунком, ні концесією, ні овочем політичних чи дипломатичних махінацій. Патріархат — це справа свята й священне право Помісної Української Церкви, органічної частини Таїнственного Тіла Христового».

І коли вже вийшло так, що започаткував я писати цю сумну сторінку нашої Церкви-Страдниці індійською мудрістю, то нехай мудримі словами індійського видатного діяча, колишнього прем'єра Двахарлала Неру, закінчу. Писав він у своїх мемуарах, між іншим, ось таке: «Не може бути повноцінною людиною той, хто не сидів у в'язниці і не був у неволі...» Може воно й так. Писала це мудра людина, але кого це не стосується, хай цього не бере до уваги. А що у Ватиканському Вифлеємі маємо повноцінну Людину, — то це факт!

МАТЕРІАЛИ Я ДОКУМЕНТИ З ПОНЕВОЛЕНОЇ УКРАЇНИ**СПОСІБ ЗААРЕШТУВАННЯ М. ГОРИНЯ**

В російському самвидавному журналі «Хроника текущих событий» подано опис подій, що мали місце перед арештом Михайла Гориня у середу 3-го грудня, 1982 року.

Згідно з «Хронікою», Михайло Горинь надіслав начальникові Львівського КГБ П. Черпакові заяву, в якій, розповівши як під час обшуку 24-го березня йому підкинули заклеєну конверту з машинописним текстом, він пише:

»Якщо мене карають за написану статтю або публічний виступ, то я можу протестувати проти кваліфікації вчинку, або змушений визнати, що такий випадок був. І, якщо я не хочу йти на конфлікт із владою, я, враховуючи обставини, можу регулювати свою поведінку. Тут я виступаю як суб'єкт справи; в іншому випадку я стаю об'єктом чиеїсь злої волі, а отже, цілком беззахисним, беззбройним, оскільки йдеться не про діяльність, яка порушує закон чи ще (не) узаконену настанову влади, а про імітацію (підробку) такої діяльності. Покарання за такий документ уже не буде покаранням, а буде чимось украй тидким і в нормальній Конституційній державі неприпустимим. (...)

Я звертаюся до Вас із проханням... визначити, хто з ваших працівників допустився безпрецедентного на Львівщині вчинку, цілком аморального і злочинного, що є великим лихом для мене й не меншою драмою для установи, якою Ви керуєте.

Адже досить прецеденту, якому ніхто не запобіг, щоб колесо боротьби за правопорядок і безпеку в країні почало з великим прискоренням крутитися в зворотний бік. Ми всі пережили таке становище і добре пам'ятаємо, як дорого за це заплатив народ«.

На слідстві в справі І. Кандиби 8 і 9 травня 1981 року та 24-го липня на суді над ним, М. Горинь відмовився давати покази, у зв'язку з чим 11-го вересня проти нього порушили кримінальну справу за ст. 179 КК УССР (відмова свідка давати покази). Справу вів слідчий прокуратури Залізничного р-ну Львова В. Г. Пацюкевич.

Під час допиту в цій справі М. Горинь заявив:

»Як на попередньому слідстві, так і під час судового засідання я відмовився давати покази, мотивуючи свою відмову морально-етичними міркуваннями, хоча мене попереджали про кримінальну відповідальність за відмову давати покази.

Я вважаю, що в моїх діях немає складу злочину, оскільки в дійсності я не мав з Кандибою постійних або частих контактів останніми роками; крім того, Кандиба був моїм близьким знайомим і другом ще з часу навчання в університеті, і я вважаю неетичним брати участь у судовому процесі як свідок звинувачення«.

4-го листопада В. Пацюкевич зробив у М. Гориня обшук. Нічого вилучено не було.

5-го листопада М. Гориневі пред'явили звинувачення за ст. 179 та взяли підписку про невиїзд.

26-го листопада до Горинів прийшла двірничка й сказала, що на двері їхнього льоху треба поставити номер квартири. Дружина Гориня Ольга погодилася. Михайла Гориня здивувала така вимога, бо вони живуть у будинку близько двадцяти років і ніколи цього не було. Того самого вечора він пішов до льоху й уважно переглянув старі газети й журнали, які там були, але нічого стороннього не виявив. Увечері 27-го він знову уважно оглянув льох.

28-го листопада інспектор карного розшуку Червоноармійського р-ну Львова лейтенант Трикалець провів у Гориня обшук «у зв'язку з пограбуванням квартири». Не оглядаючи помешкання, обшукувачі вирушили до льоху, де відразу виявили целофановий пакунок, у якому було три примірники машинописного тексту (15 стор.) під заголовком «Соціальні дослідження механізму русифікації на Україні» і записка: «М. Н., ознайомися, треба доробити, а потім пустити в світ». Михайло Горинь тут таки заявив, що це провокація.

29-го листопада М. Горинь надіслав М. П. Черпакові заяву:

«... За останніх вісім місяців я пережив чотири обшуки. Під час обшуку 24-го березня 1981 року було вилучено документ, який не належить мені, а який підкинув майор Сенкевич під час оформлення протоколу обшуку. Хоча провокація йому не зовсім вдалася, але тим не менше викликала в мені глибоку тривогу. (...)

Від того часу я перебував під посиленням контролем майора Сенкевича. Він викликав на бесіди моїх друзів, знайомих, родичів. При цьому йшлося не тільки про те, що я думаю, говорю, роблю, які питання мені поставити, які розмови зі мною завести, але декому з них пропонували щось написати проти мене або моєї родини. Ця постійна спрямованість зробити яку-небудь капость, а не тільки сумлінно виконувати службовий обов'язок, позбавила мене певності в завтрашньому дні».

Розповівши про обшук 28-го листопада і події, що його попереджували, М. Горинь пише:

«Я звертаюся до Вашого розуму. Я звертаюся до Вашого почуття відповідальності за те, що з нами відбувається тепер і що буде завтра. Розгляньте мою заяву об'єктивно. Не допустіть скоїтися злочинів під покривалом закону! Адже той, хто злочинними способами захищає інтереси держави, живе тільки сьогоднішнім днем. Він не усвідомлює, що, підриваючи правові й моральні підвалини суспільства, завдає йому тяжкого удару, позбавляє перспективи. Не може нормально жити суспільство без віри, що справедливість і правопорядок переможуть. Із втратою віри в це ми втрачаємо сенс життя».

Михайло Горинь наводить кілька аргументів на свою користь (номерація льоху, пов'язане з необхідністю точно знати, куди підкласти зфабрикований матеріал; обшук у суботу без санкції прокурора; пакунок кинуто просто на підлогу, а не сховано серед паперів; неписьмен-

ність заголовку — «соціальні» замість «соціологічні»; текст, який встиг прочитати М. Горинь, «має вигляд поспіхом зшитї еkleктики без будь-якого стилю бодай трохи досвідченої в писанні людини»; записка «кримінального» змісту, що зберігалася разом з текстом (для чогось на рецензію віддано зразу три примірники) і закінчує такими словами:

«Якщо все це не переконує Вас, якщо Ви не виявите бажання дослідити цю справу, значить настав час, коли мене чекає тюрма і, по суті, вічне ув'язнення не за скоєний злочин, а за підлу фабрикацію злочину, яка тяжким вантажем ляже на плечі тих, хто її організував і здійснив».

1-го грудня М. Горинь надіслав заяву першому секретареві Львівського обкому КПУ В. Ф. Добрикові:

«... Я сподіваюся на Ваше втручання, тим більше, що останнім часом так багато говориться про моральне здоров'я людей як запоруку руху вперед. Я сподіваюся на Ваше втручання, адже мусить бути людина, яка скаже принципово 'ні' подібним діям...»

Третього грудня о год. 7.45 ранку до Михайла Гориня знову прийшли з обшуком. Обшук, який відбувався «в справі М. Гориня, звинуваченого за ст. 62 ч. 2 КК УССР», тривав понад 13 годин (вилучено 34 назви). Після обшуку М. Гориня забрали.

Четвертого грудня старший помічник прокурора Львівської області В. М. Дорош офіційно повідомив дружині Михайла Гориня Ользі, що її чоловіка заарештовано і що він перебуває у Львівському ізоляторі КГБ.

Прийняти харчову передачу в Ольги Горинь відмовилися.

Михайло Миколайович Горинь (народжений 17 червня 1930 року), психолог, у 1965-71 роках відсидів у таборах і тюрмах шість років за ст. 62 ч. 1 КК УССР. Після звільнення сім років не мав дозволу на прописку в родині у Львові (дружина з двома неповнолітніми дітьми мешкає за адресою: 2900016 м. Львів-16, вул. Кірова 33, кв. 14), працював кочегаром. Тільки в 1978 році його відновили в лабораторії економіки Всесоюзного Об'єднання «Кінескоп» на посаді психолога.

Як уже повідомлялося в пресі, М. Гориня засудили до десяти років табору особливого режиму і п'ять років заслання. Теперішня його адреса в таборі: 618263, Пермская обл., Чусовской р-н, пос. Кучино, укр. ВС-389/36-1. Термін має закінчитися в грудні 1996 року.

АКЦІЯ ПРОТИ о. В. РОМАНЮКА, В'ЯЗНЯ МОСКВИ

У травні 1983 року на Заході поширилася вістка за «Вістями з України» (квітень, 1983) і за «Прикарпатською Правдою», немов би довголітній в'язень московських тюрем і концтаборів о. Василь Романюк окремою заявою «покаявся» за свою доцьогочасну діяльність, а рівночасно із цим ніби висловився і проти евентуальности виїзду поза кордони ССРСР, про що кружляли деколи вперті припущення, а одного разу була поширилася навіть вістка, що о. В. Романюк уже, мовляв, приїхав до Канади.

Подана в декотрих українських газетах «заява» о. Романюка є по формі та змісті дуже схожа на раніші подібні «заяви» декотрих інших політв'язнів. Названий «Прикарпатською Правдою» автор каже, що на лаву підсудних його привели «чимало недолугостей та помилок», яких він не буде робити в майбутньому, щоб не шкодити «Радянській державі». Він також каже «всім уболівальникам», що всі проблеми він розв'язав із своїм урядом і народом, а тому зовнішньої допомоги більше не потребує.

Накопи в цьому ділі є якась частиночка правди (підписання такої заяви), то необхідно рахуватися із цим, що ця «заява» стала вимушеною московськими властями на довголітньому українському політв'язневі, хоч як знаємо, від 1965 року таких чи подібних «заяв» не було багато, що говорить дуже позитивно про ідейність, психологічну і фізичну видержливість подавляючої кількості учасників явного руху опору в Україні.

ЮРКО ШУХЕВИЧ НА ЗАСЛАННІ

Тепер остаточно potwierдилася вістка про те, що довголітній політв'язень московських тюрем і концтаборів, син Головного Командира УПА ген.-хор. Романа Шухевича, Юрій Шухевич вийшов у березні ц. р. з Чистопольської тюрми і перебуває на засланні. Як сліпець, його помістили до інвалідного дому за адресою:

Томская область
Шингарский район
п/о Оськино
интернат «Лесная дача»
Шухевич-Березинський Юрій

Також вияснилися подробиці до-теперішніх засудів Ю. Шухевича, що їх подав у своєму бюлетені «Вести из СССР» № 12/1983 д-р К. Любарський.

Так, отже, Юрія Шухевича повно заарештовано 20. 3. 1972 р. і засуджено до 10 років в'язниці і 5 р. заслання. Водночас його визнали «особливо небезпечним повторником», що визначило режим ув'язнення: особливий.

Через рік, в 1973 р., уже після вступлення вироку в силу, Ю. Шухевича знову арештують й обвинувачують у спробі передати на волю

свої спомини. За це його знову ж засуджують до 10 років в'язниці (особливий режим) і 5 років заслання з поглиненням невідбутої частини кари з попереднього вироку. Тому термін тюремного ув'язнення закінчився таким чином, у березні 1983 р. Тоді ж і почалося Шухевичеве заслання.

МОСКВА ПОСИЛЮЄ АКЦІЮ ПРОТИ СІОНІСТІВ У ССРСР

Київська газета «Радянська Україна» знову помістила довшу інформацію у числі з 14-го травня ц. р., п. з. «Антисіоністський комітет: завдання і перспективи». В інформації говориться, що минулого місяця в Москві відбулося засідання ради засновників антисіоністського комітету, на якому в присутності представників московської громадськості і преси було одноголосно проголошено створення цього комітету.

На засіданні ради, до якої ввійшли «представники провідних советських громадських організацій — Комітет советських жінок (КМО), Комітет ветеранів війни, Агентство преси Новини, Советський комітет солідарности з народами Азії і Африки та інші — було обрано склад комітету», який очолив емеритований генерал-полковник Данило А. Драгунський, «двічі герой Советського Союзу». До президії цього комітету входить 13 осіб — письменники, журналісти, професори університетів, економісти та люди інших спеціальностей.

Цього разу А. Рухадзе, автор інформації, яку передрукувала майже вся советська преса, дещо більше відкрив занавісу і заговорив про завдання антисіоністського комітету покликаного до життя офіційними партійними і урядовими чинниками, бо інакших в Советському Союзі немає. «Антисіоністський комітет советської громадськості, — пише А. Рухадзе, — створено з метою об'єднання зусиль советських громадян для організаційної відсічі сіонізму, викриття його реакційної суті... комітет, відповідно до своїх статутних цілей, подаватиме допомогу і підтримку советським громадянам, які беруть участь у боротьбі проти міжнародного сіонізму; підтримуватиме дії і кампанії в середині країни і за рубежом, спрямовані на викриття ідеології і політичної практики сіонізму; здійснюватиме зв'язки з прогресивними організаціями за рубежом, які активно борються проти сіонізму... робитиме все, щоб розкрити справжнє обличчя сіонізму і його антигуманну суть».

Як широко розгортатиметься антисіоністська кампанія в ССРСР, про це докладніше розповідає заступник голови С. Л. Зівс, доктор юридичних наук, професор, «заслужений» діяч науки РСФСР. Він каже, що до комітету будуть «залучені»: учені, діячі літератури, мистецтва, журналістики, видаватимуться кінофільми. Самуїл Зівс розповів далі, що при комітеті будуть створені так звані консультативні ради вчених, які займатимуться науковою критикою сіонізму. Філіяли комітету будуть створені в усіх республіках ССРСР, а зокрема в Москві, Ленінграді, Новосибірську, Біробіджані та інших.

Політичні спостерігачі і дипломати в Москві вже раніше перестерігали, що вся ця шумиха навколо створення антисіоністського комітету в ССРСР виглядає на започаткування широкої боротьби зі світовим жидівством, яка йде в парі з політикою багатьох арабських держав, ворогів Ізраїля.

Не будемо заскочені, коли до тієї нової хвилі акції проти жидівських націоналістів у ССРСР большевицька Москва запряже також і вірних »радянوفілів« в Україні, щоб цим даліше промоувати шлях проти-українським »сантиментам« між непоінформованими жидівськими кругами на чужині, як це вона робила в минулому.

ТРИВОЖНІ ВІСТКИ З УКРАЇНИ

З України до Скандінавії доходять тривожні вістки, що в нашій Батьківщині шаліє страшний московський терор КГБ. Про це відверто пишуть у Норвегії, Швеції й Данії, бо журналісти спостерігають найбільші жорстокості, які застосовує Москва супроти українського населення.

Крім цього вийшов там новий закон боротьби з »лінивством і корупцією«, який застосовують до неросійських народів. Згадується часто в журналістичних звідомленнях про Київ, Одесу та багато інших міст України. Цей закон, як говориться, заведений для »зміцнення дисципліни праці«.

На практиці він виглядає так: кожна людина зовсім безпідставно, без найменших доказів вини, може бути позбавлена своєї праці й бути арештована. До цього не потрібно жодних свідків, ані правових доказів. Для цього вистачає, коли на когонебудь буде телефонічний анонімний донос до КГБ, чи навіть міліції. Тоді до даної людини приходять умундуровані або в цивільних убраннях люди і без жодного правового судового особливого наказу проводять в помешканнях ревізії і забирають людину на допити, де показують арештованому анонімний донос.

Один із скандінавських журналістів, який кілька років підряд був кореспондентом своєї газети в Москві, розказує, що такий закон анонімних доносів зобов'язує у всьому ССРСР, але фактично його застосували вперше на Україні ще за Сталіна-Брежнєва. Юрій Андропов, будучи ще шефом КГБ кілька років тому назад, уже мав готовий випрацьований плян нового закону »боротьби з лінивством і корупцією«.

Значить, що уряд Кремля і КГБ сягнуло по методи ще сталінського НКВД, де аноніми були вистачаючими доказами арештування й впихання десятки мільйонів людей до тюрем і заслання на Сибір. Хоч після смерті Сталіна брутальність терору НКВД, арешти й заслання на Сибір були засуджені ЦК КПСС, і деяка частина невинних жертв була реабілітована, нині знову КГБ має таку саму необмежену владу, як було за часів Сталіна.

На службі КГБ є велика армія донщиків, агентів, які за свою підлу службу втішаються великими привілеями: кращою працею, толеранцією їх злочинних дій, як корупція, злочинство, лінивість. Вони виявляють до чесно працюючих людей вульгарність, постійно зневажають їх. Для професійних донощиків КГБ, які звичайно були кримінальними злочинцями, паразитами життя, бракує параграфів, бо за ними стоїть КГБ, міліція.

Норвезький журналіст, а за ним шведські і данські, які пригланулися зблизька життю у ССРС, стверджують, що кожний росіянин, партійний він чи ні, посланий на працю до неросійських республік ССРС, є *донщиком органів КГБ*. Тому всі поневолені народи ССРС ненавидять москалів, бо знають їх ролі у своїх країнах, що вони є *оком Кремля у всіх ділянках праці*.

Завданням москалів, присланих в Україну, є перебрати до своїх рук усю владу по містах і селах. Вони є носіями страху, терору, брехні, доносів на місцеве населення. Вони ведуть себе як дійсні окупанти зі своїм російським комунізмом і імперіалізмом. Тож ненависть населення до них є оправдана.

За написання правди Москва наказала скандинавським журналістам «добровільно» виїхати до своїх країн. Інших, як, наприклад, данську журналістку-комуністку зі щоденника «Інформаціон» викинула з Москви за згадку про «Катинь», де НКВД доконало великої масакри польських офіцерів, а вину складають на німців. «Комуніст чи агент в ССРС мусить брехати так, як потрібно Кремлеві, а за правду карають тюрмою, висилкою в Сибір, — говорить тепер колишня комуністка, журналістка Віббеке Сперінг з данської газети «Інформаціон».

Інформації, які приходять з України легальною й нелегальною дорогою, підтверджують, що новий закон виданий уже за панування Юрія Андропова. Цей закон «боротьби з лінивством і корупцією» є димовою заслоною для обманення всього світу. Під претекстом ліквідації кримінальної дії — криється політична. Москва зміцнює свої позиції у всіх неросійських республіках. Вона усуває з постів місцевих автохтонів, а на їх місце насаджує чистокровних росіян, жорстоких садистів, колишніх агентів, або спеціально вишколених кагебістів.

До тієї дії не є зарахована Росія, ані такі міста як Москва чи Ленінград та багато-багато російських міст, — пише данський щоденник «Політікен». У російських містах не впроваджено примусової акції анонімних доносів — людини на людину, сусіда на сусіда, пасажера на пасажера, батька на сина, дочки на матір, бо там цей звичай панував і панує від давніх років, може, починаючи від Івана Грозного через усіх царів, а кінчаючи на Андропові. Це вже є у крові і психіці кожного москаля — донос! КГБ вважає, що ще замало має доносів людини на людину в Україні та інших республіках московської імперії.

ЩЕРБИЦЬКИЙ ТУТІШЕ ПРИКРУЧУЄ ГАЙКИ

З України надходять вістки, що після червневого пленуму ЦК КПСС (14-15 червня, в Москві) значно посилюється партійна контроля і натиск в ділянці науки, літератури, мистецтва і культури взагалі. 27 і 28 червня ц. р. відбувся в Києві пленум ЦК КП України, на якому, нав'язуючи до доповідей Андропова і Черненко на московському червневому пленумі, прийнято такі ж самі, як і в Москві, постанови про посилення ідеологічної праці, чи як це офіційно називається, «удосконалення форм і методів ідеологічної масово-політичної роботи». В пленумі взяла участь вся номенклатурна знать КПУ, включно з П. А. Загребельним, першим секретарем правління Спілки письменників України (СПУ), М. В. Фоменком, міністром освіти УРСР, С. Б. Безклубенком, міністром культури УРСР, В. І. Шинкаруком, директором Інституту філософії АН УРСР, В. І. Юрчуком, директором Інституту історії партії, І. П. Грущенко, директором Вищої партійної школи при ЦК КПУ та ін.

Кажуть, що якраз Безклубенкові і Загребельному «дісталось» зосібна немало за недоліки у їхніх ділянках порядком «ділової критики» під час розгляду «підсумків червневого пленуму ЦК КПСС і завдань партійних організацій, які випливають з його рішень і промови генерального секретаря ЦК КПСС Андропова». Підтвердженням цього є промова Щербицького з 28 червня ц. р., яка визначила характер пленуму взагалі. У ній він заатакував цілий ряд «недоліків» і «помилочок» в поодиноких ділянках науки і культури. Щербицький гостро накинувся на літературно-художню критику, заявляючи, що, мовляв, «як і раніше рідко публікуються глибокі змістовні статті», а також з'являються окремі публікації, автори яких вважають, що соціальність не обов'язкова для художнього твору». Тут він вирізняв окремо журнал «Дніпро», кажучи, що у ньому іноді з'являються «сірі невизначні за змістом вірші, а то й рецензії з помилками ідейного характеру». «Літературний Україні» і журналам «Український театр» та «Образотворче мистецтво» Щербицький закинув «завищені оцінки художнім творам».

Ще більше «дісталось» від Щербицького естрадно-концертній музиці і безпосередньо міністрові культури Безклубенкові. Згідно зі Щербицьким, «стурбованість викликає стан справ у такому популярному жанрі, як естрада, де часто виконуються «низькопробні твори», які «негативно впливають на виховання музичної культури молоді». «Серйозні недоліки допускаються в роботі з кадрами концертних організацій» і тому Безклубенкові поставлено вимогу «навести належний порядок на цій важливій ділянці».

Доречно вказати, що це не вперше тепер критикують естрадно-концертну музику за брак «наступальності і бойової оперативності» та розповсюдження нею навіть «несмаку», що сталося в наслідок того, що ніби-то, «захопившись створенням нових ансамблів, міністерство ослабило контролю за ідейним і художнім рівнем їх програм». Ще в поло-

вині червня ц. р. на засіданні ЦК КПУ, як подала «Радянська Україна» з 26 червня, критиковано міністерство культури УССР за «неполадки» в естрадно-концертній діяльності. Зокрема, «відмічено, що міністерство незадовільно керує цією ділянкою» і доручено «вжити дійових заходів для значного підвищення ідейного і художнього рівня» та «посилення ролі естрадного мистецтва в патріотичному, інтернаціональному, моральному, естетичному вихованні, пропаганді соціалістичного способу життя, дружби народів ССРСР». В тому відношенні Щербицький повторив був на пленумі лише те, що він вже говорив на засіданні ЦК КПУ.

На окреме відмічення заслуговує напад Щербицького на працівників суспільних наук, бо деяким із них він закинув навіть «спрошенство», «примітивізм» та «псевдонауковість». Тут він вирізняв, як приклад, «об'ємистий збірник, підготований в Івано-Франківському педінституті», що його, мовляв, «правильно вилучив з продажу Держкомвидав УССР, а збитки від нього відніс на рахунок авторів». На його думку, «такі заходи варто б застосувати і щодо деяких інших видань, придатних хіба на макулатуру». А головне: «треба свесчасно поправляти і тих дослідників, які оспівують патріархальщину, захоплюються дрібнотем'ям, вивченням життєписів князів, різних третьюрядних історичних фактів». Від Вищої партійної школи, Секції суспільних наук АН УССР, Мінвузу УССР, Інституту історії партії, Інституту соціальних та експонічних проблем зарубіжних країн АН УССР (директор А. М. Шлепаков) — Щербицький вимагав більшої ініціативи в удосконаленні виховної роботи, кращої прогностики і «практичної віддачі».

Не поминув він теж і преси, радіо і телебачення. На його думку: «багатьом виступам газет, теле- і радіопередачам бракує глибини аналізи, аргументованости, яскравости і публіцистичного викладу».

ТРУДНОЩІ ІЗ НАЦІОНАЛЬНИМ ПИТАННЯМ У ПРОГРАМОВІЙ КОМІСІЇ КПСС

На XXVI з'їзді КПСС в лютому 1981 року постановлено було випрацювати нову програму партії, що її мають прийняти на черговому з'їзді. У своїй програмовій доповіді на пленумі ЦК КПСС 15 червня ц. р. Андропов говорив про «нову редакцію програми КПСС», яка «в сучасних умовах повинна бути насамперед програмою планомірного і всебічного вдосконалення розвинутого соціалізму, а отже, і дальшого просування до комунізму». В її основу повинно увійти розпрацювання таких питань, як національна політика партії; підвищення продуктивності в усіх ділянках економіки при допомозі засобів науково-технічної революції; зосібна широке впровадження роботизації і комплексної механізації; усунення недоліків в сільському господарстві, транспорті і сфері послуг; злиття колгоспно-кооперативної і державної власности у «єдину, загальнонародну суспільну власність» при допомозі агропромислової інтеграції, розвитку міжколгоспних і колгоспно-радгосп-

них об'єднань; поширення «советської демократії», яка сприятиме розвитку «загальнонародної держави» (перегук із Хрущовим) при допомозі «поступового переростання советської державности в громадське самоврядування»; скорочення управлінського апарату і т. д., і т. п.

У справі «продуманої науково-обґрунтованої національної політики» Андропов підкреслив, що «в основі її — принципи, які заповів нам Ленін: повна рівноправність усіх націй і народностей країни, вільний розвиток у рамках братерського союзу і неухильний курс на їх зближення». Тобто залишаються дотеперішні напрямні і засади «ленінської національної політики», націленої на посилену асиміляцію і русифікацію неросійських народів. В тому відношенні існує повна однозначність на верхах правлячої верхівки в Кремлі.

Про що, однак, Андропов не говорив, — це певна розбіжність поглядів і деякі непорозуміння щодо самого формулювання теперішньої національної політики, які мають місце на самих верхах партійного керівництва, в наукових партійних інститутах і в самій Академії наук СРСР та інших керівних колах. Вони відбилися відлунням на засіданнях самої програмової комісії і ускладнили частинно її працю. Згідно з останніми вістками, «дискусія», яка відбувається вже від довшого часу в редакційній комісії, нагадує великою мірою подібні дебати в полсвині 1970 років у зв'язку з підготовкою нової конституції СРСР, що її остаточно прийняли в 1977 році. Подібно, як і тоді певні кола заступають погляд, що нова програма партії повинна виразніше і рішучіше зафіксувати концепцію советського народу, як довершене злиття советських націй і народностей, тобто як створення своєрідної советської нації та зуніфікованої советської держави. Спираючись на «наукових доказів» таких партійних соціологів, як А. Е. Мордінов, І. М. Кисліцин, В. Мачаварян, І. Якушін і інші, стосовні кола твердять, що, мовляв, «ліквідація будь-яких форм соціального і національного гніту в СРСР», загально-союзний, єдиний господарський комплекс, національна за формою і соціалістична за змістом та інтернаціоналістична за своїм духом і спрямуванням советська культура, і вкінці утвердження російської мови як мови міжнародного спілкування — творять для цього всі передумови. Віддзеркаленням поглядів таких кіл була, м. ін., передова, що появилася в «Комуністі» за серпень м. р., в якій кажеться, що ще в наші часи злиття націй набирає реальних форм свого остаточного здійснення. Інші кола, погоджуючись з таким станом речей, уважають водночас, що проголошення довершеного злиття націй вже тепер було б тактичною помилкою, поскільки, подібно як і концепція «єдиної советської нації», воно сприяло б загостренню «значимости національних факторів», ідентифікувалось би зі загальмуванням розвитку націй і народностей, їхньою денационалізацією тощо. Одним словом, як писав Ю. Римаренко ще в 1975 році, «такий курс викликав би зростання недовір'я між народами, навіть, можливо, збільшення елементів націоналістичних проявів», а це «завдало б відчутної шкоди справі інтернаціональної згуртованости...»

Судячи на підставі з'ясування Андропова з 14 червня ц. р., речники цієї більш тактичної формуловки мають тепер перевагу. Тим не менше і сам Андропов наголосив, що «здійснення цієї політики вимагає і вимагатиме послідовного виховання всіх советських людей у дусі соціалістичного інтернаціоналізму...»

Переходячи до «співдружності соціалістичних країн», Андропов підкреслював теж і тут потребу «дальшого вдосконалення політичної взаємодії», «нового рівня економічної інтеграції» на базі «дедалі глибшої, всеохоплюючої і ефективної» її форми, «дальше ідейне зближення братніх народів, зміцнення почуття єдності, спільності історичної долі, розширення обміну цінностями культури». Як він зазначив, «все це, зрозуміло, процеси тривалого характеру, вони відбуваються вже сьогодні, але ще більшою мірою позначатимуться завтра, у прийдешні десятиріччя...» В такому контексті, політика «співдружності соціалістичних держав» є лише своєрідною екстраполяцією «ленінської національної політики» в «соціалістичному блоці». Тому теж стосовні кола вважають, що і з цього погляду зручнішою є більш оглядна «тактичніша» формулювання теперішнього курсу Москви, зокрема на тлі останніх подій і розвитку відносин в Польщі. Про них, між іншим, Андропов сказав: «немає відсічі націоналістичним настроям — і виникають міждержавні конфлікти, для яких, здавалося б, навіть бази немає в соціалістичному світі».

(За ЗП УГВР)

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наświetлюючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й роз'яснює всі суспільні, політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Адреса Видавництва:

Verlag Schlach Peremohy
München 8, Zeppelinstr. 67, Germany.

МАТЕРІАЛИ З ПОЛЬЩІ

Володимир МОКРИЙ

СЬОГОДНІШНЄ ВІДНОШЕННЯ РУСИНА ДО ПОЛЬЩІ
(Загальний Тиждень, 15. XI. 1981, ч. 46)

(Закінчення, 2)

Поскільки українці оспівують свою долю в піснях, рівнож і про цю подію постала довга пісня на жалобну мелодію, яка починається від слів:

В сорок семім році,
Як сонце вставало
До нашого села
Військо приїхало

Військо приїхало,
Стало, розказало:
Щоб за дві години
Село ся зібрало...

»І поїхав, — як написав Я. Гарасимович, — на вигнання нарід на візку, з козою на шнурку. З розпуки розкидала церква свої дзвони по долинах«.

До дев'ятого року життя я виховувався на Вармії і Мазурах в польському середовищу та християнському дусі, слухаючи щодня русизну, якою говорили в хаті мого народження. Необхідно додати, що українців оселявано не більше ніж по три родини в одному селі й до того не у безпосередньому сусідстві.

Як далеко можу тільки запам'ятати про мої дитячі літа, то я завжди мав проблему, яка в деякій мірі нуртує в мені ще й сьогодні. Тому тоді я застановлявся над цим, як то може бути, що хоч я нічим не відрізняюся від своїх колег, говорю тою самою мовою, маю ті самі проблеми, що й вони, а одночасно хата, в якій мешкаємо, її атмосфера, проблеми, є інші, хоч подібні до того, що діється в хатах інших дітей.

*

Зрештою, моя бабуня завжди мені про це зовсім несвідомо пригадувала, бож ніколи не кликала мене так, як кликали інші діти: »Ходзь до дому!«. Вона завжди кликала: »Ходь до халупи«.

Ту різницю я почав розуміти дещо пізніше, після 1956 року, коли блиснула в нашій »халупі« надія на поворот »до дому, до Польщі«, — як говорила моя бабуня. Ми сиділи тоді цілий тиждень спаковані, очікуючи приїзду з міністерства мого батька, куди він поїхав, щоб викло-

потати дозвіл на поворот. В той час мені, дитині, було жалко розставатися з домом мого народження і я боявся далекого виїзду в невідоме. Моя бабуня говорила, що то все не наше, що це така «почекальня», а там «вдома, — пояснювала, — в Польщі, маємо свою халупу, свою стодолу, свій сад, ставочок, кавалок лісу, свою школу, свій народний дім і таку п'єкну церков на цілу околицю».

*

Дозволу на поворот батько не одержав. Повертати могли тільки ті, які отримали посвідчення «з-дому» про те, що можуть і мають куди повертатися, а це вже залежало від того, чи мають до чого приїхати, а також від доброї волі урядників працюючих там і тут на провінції. Повернулися ті, які відкупили свої власні господарства від тих, що їх були зайняли, або ті, яких господарства не були зайняті, що належало до виїмків. У нашому випадку, подібно як у багатьох інших випадках — не було можливості на поворот. Спадщина моєї матері була зайнята, а на батьківському господарстві розростався у той час майже десятилітній сосновий лісок. Отже, не є правдою, — як дехто твердить, — що всі ті, які хотіли повернутися, могли вернутися і вернулися після 1956 р. Знаю людей, яких трикратно висилали поворотно на відзискані землі, які бо появлялися з майном на своїх давніх оселях, хотіли наново відбудувувати свої господарства й загосподарити лежачу часто облогом землю. Але їм розходилося не тільки про матеріальну сторінку. Вони хотіли мати той свій центр духового життя, яким була для них Церква. Вони мріяли про те, щоб після шістьох робочих днів, вони могли святкувати сьомий день так, щоб не стишувати голос при співі рідних пісень, на що вони були засуджені після переселення.

Чейже ж вони були там людьми другої категорії, які не прийшли добровільно на відзискані землі й не почувалися там як у себе вдома. Їх насаджено під конвоєм як винних і співвинних, яких треба мати під наглядом. Вони мусіли під тиском чужого і часто ворожого середовища не тільки затаювати місце свого народження, бо це було відоме і стверджене, але й заперечувати, відхрещуватись і вирікатися своєї національної приналежності. Тому їм так залежало на повороті в свої сторони, де вони могли б бути собою, де вони могли б не тільки думати, але й говорити, сміятися й журитися, молитися й проклинати, заводити й співати на своїй мові.

Одначе, часто того, за чим тужили, чого бажали — не було вже ані в рідних сторонах, ані тим більше на засланні. Вистачить, коли знову погляну до історії моєї власної родини, щоб ствердити, що з не так іще давньої батьківщини моїх родичів не осталося ані сліду. Імена батьків, цих відвічних хліборобів, вже давно заросли травною на нагробних плитах. Не знайшов я ані одної могили моїх дідів. Не міг я ані на хвилину приклякнути в збудованому ними і внуками, стереженому як зіницю, «домі Божому», в церкві.

Перед віками здвигнена моїми прадідами церква в Корениці (Коженіца) біля Радимна, на дверях якої збереглися сліди татарських топорів,

була роздerta чотирьома тракторами після 1950 року. Подібна доля стрінула обидві церкви в селі моєї матері — в Ляшках.

Нищачи церкви, нищено також і цвинтарі. Ніколи не забуду вигляду цвинтаря біля Любачева, де понад тридцять літ лежать десятки пови-вертаних надгробників з виписаними кирилицею іменами русинів. Стоїть там рівнож гробівець бувших князів тієї парафії, з якого вже кілька-кратно, після кожного відбудування, скидувано хрест.

Мешкаючи в Ольштинському воевідстві, мої родичі можуть при-наймні опікуватися гробом єдиної бабуні, що жила ще в часах мого дитинства. Пригодилося навіть моїй бабуні те, що за життя не вміла сказати ані одного слова правильно по-польськи. То був для моєї матері вистачальний аргумент, щоб — незалежно від порад родини і прийня-того більшістю русинів вживання латинської азбуки для виписування імен своїх померших, бо «коле то когось в счі і кидає тінь на маскуючи себе родину» — на надгробнику моєї бабуні були вириті кирилицею слова: «Тут спочиває Марія Попович».

Стає трохи дивно, що за таку людську справу, якою є не місце і зміст, а звичайної форми вигляд літер у чотирьох словах, написаних на надгробних плитах, русини мусять боротися від покоління.

Часто стоїть родина перед питанням, чи сповнити волю померлого і заспівати над могилою «Вічная пам'ять», а чи може краще не наражу-вати себе і своїх дітей перед сусідами, а нерідко зі взгляду на зятя, чи невістку, які не знають з ким живуть під одним дахом. Добре, коли тіло померлого мандрує через Польщу: померлі спочивають «у своїх сторонах», а живі, перехитривши в цей спосіб сусідів чи близьких, за-спокоюють викиди совісті. Може то колись все стане смішним, коли вже не буде більше таких скорбот.

Єдиним місцем, де українці не наражаються на свідомі, а найчастіше на несвідомі образи під адресою їх національності, є церква. «Окрім вас, — говорить до мене і до сестер моя мати, — ще тільки та єдина церква нам осталась. У ній нам нічого не грозить і то нас піддержує на дусі. Тому нікуди звідси не підемо».

Родичі знайшлися психічно у трудній ситуації по втраті надій на поворот «додому». В тій безнадії почали шукати якогось місця серед своїх людей. Знайшли таке село, де якимось збігом обставин 30 родин були «самі свої», крім двох мішаних і трьох з Віленщини. Був там навіть греко-католицький священик, що відправляв св. Літургію в XV-віковій святині. Ще донедавна я не був свідомий того, що це оди-нока в Польщі церковна будова, яка була вживана виключно греко-католиками, поза церквою у монастирі оо. Василіян у Варшаві, що діяла на інших засадах, ніж звичайні самостійні парохії. Власне там, на дев'ятому році життя, я стрінувся перший раз із обрядом Греко-Като-лицької Церкви. Може це видаватися дивним, але навіть у тому остан-ньому польсько-українському селі біля північно-східної границі, в тій єдиній мені відомій самостійній одиниці на чужій території, де живе горстка українських «хліборобів», почуваються вони дійсно по-своєму тільки в святині, в своєму Божому домі!

Чому це так? Де лежить причина такого стану справ? Це виходить посередньо з нарослих віками і все ще не розв'язаних польсько-українських проблем, а безпосередньо з положення, в якому знайшлися українці після переселення на західні і північні терени Польщі. Варто приглянутися тій ситуації ближче.

Сьогоднішній шлях русина до Польщі

У першому селі мого дитинства, в котрому розкинені між полями три українські родини були абсолютною меншістю, ми пристосувались до статистичної більшості і не тільки говорили, але також заховувалися, як меншість. Потім, в місцевості Гостре Бардо, де українці були більшістю, бо становили аж понад 90 відсотків населення, засада статистичної переваги, деколи сьогодні надуживана, зовсім не оправдалася і не пригодилася. Українці почувалися собою тільки у виїмкових випадках, а діти рідко коли говорили своєю матірньою мовою. Причиною того був спосіб трактування українців і їхньої мови. Управителем початкової школи був поляк, що краще трактував польські діти з сусіднього і нашого села, хоч вони часто гірше поводитися і погано вчилися. В школі говорили тільки по-польськи, що було навіть зрозумілим, бо ми вчилися літературної мови, чи як тоді говорили — мови урядової. По-руськи діти говорили тільки з родичами, або на лекціях релігії, яку викладав греко-католицький священник, але на які польські діти не ходили, хоч до їх римо-католицького костьола було понад 10 км. Говорили ми по-руськи також під час забав після лекцій, але тільки тоді, коли не було в нашому товаристві ані одної польської дитини. Польські діти говорили всюди і з кожним мовою зближеною до мови літературної, яка вважалася за кращу не тільки від погорджуваної руської мови, яку називали мовою «хахляцькою», але й від мови «з-за Буга», якою говорили їхні родичі.

Те, що наша мова вважалася за бридку, «хахляцьку», проявлялося передусім тоді, коли якась дитина забулася і почала говорити по-своєму в товаристві польської дитини. Діти, які не хотіли, щоб їх уважали за щось гірше, в такому випадку червоніли і як тільки могли старалися говорити по-польськи. В тому селі під сучасну пору всі діти розмовляють між собою тільки по-польськи, незалежно від того, чи знаходяться в національно неоднорідному товаристві, а чи ні. В останньому для мене українсько-польському селі в Польщі, українські діти розмовляють по-руськи тільки зі своїми родичами і то заледве в кількох родин.

Одначе найістотнішим чинником, що впливав на погіршення товариських відносин між польськими й українськими дітьми, були лекції з найновішої історії Польщі. Почав я це спостерігати зокрема в Педагогічному Ліцеї ч. 2 в Бартошицях, де я вчився на протязі двох з половиною років. Я був учнем т. зв. української класи, що існувала побіч двох польських клас. Крім нормальної програми, що обіймала всі предмети в польській мові, ми мали додатково й надпрограмово навчання

української мови в такому самому розмірі, як навчання мови польської. Додаткова трудність полягала в тому, що на протязі п'ять літ ми мусіли вивчати цю саму програму української мови, яку мають діти в початковій і в середній школі, бо в Ліцею більшість із нас починала навчання української мови від азбуки.

Найголовнішим і найприємнішим у той час було те, що в 1962 р. в Бартошицях я стрінувся рівнож з моєю матірньою мовою — «урядовою», то значить — з мовою літературною і з українським красним письменством, чого я раніше не знав. Я ставав усвідомленим русином, чи згл. українцем. Вихований дотепер в польській дійсності і в культурі з домішкою елементів руської традиції, я почав засвоювати собі літературні твори Тараса Шевченка, його попередників і наслідників. Радувалися тим родичі, а я не соромився, бо міг жити повним життям, пізнавати духову культуру поляків і українців, як рівнож учитися обидвох літературних мов.

Однаке нам, українцям, не було легко бути двокультурними і двомовними. Ми не мали найменшого елементарного знання з історії України і польсько-українських відносин як з давньої, так із найновішої історії. Ми вчилися, як і всі в школах Польщі, тільки історії Польщі. На початку третього року навчання в Ліцею, слово «український» випало з уст учительки історії у незнамому й неочікуваному для мене відношенні. Приготовляючи нас до зустрічі з автором книжки п. з. «Заграви в Бескидах», учителька почала лекцію від питання: що значить скорочення УПА? Коли викликаний учень почав пояснювати, що УПА — це скорочення від Української Повстанської Армії, яка ділилася... — учителька його закричала, що це неправильно, що це не була жодна армія, тільки банди, українські банди УПА. По якомусь часі зустріло мене щось, що відносилось уже тільки до мене особисто й не мусіло навіть мати відношення до приїзду Яна Гергарда до нашої школи. Під час звичайної школярської суперечки на чергуванні, я почув від товариша-поляка з паралельної класи такий вислів: «Ти українче, бандите один, до буди, сп... звідси на свою к... Україну...»

В половині шкільного року третьої класи Ліцею, я перенісся з приятелем на другий кінець Польщі, до IV-го Загально-освітнього Ліцею в Лігніці. Був то одновідділовий загальноосвітній Ліцей з додатковим предметом — українською мовою, де вчилася молодь тільки українського походження, часто в більшості молоді лемки. Та школа містилася з інтернатом і харчівню в одному будинку при вул. Хойновського 98. Можна було цілими днями не виходити на вулицю. Ми говорили між собою і на лекціях української мови по-українськи. Часто їли український борщ, що його варили українки, які працювали в кухні інтернату.

Але вкоротці я стрінувся з чимсь більш драстичним, ніж це було дотепер. Часто, коли ми верталися вулицями зі світлиці УСКТ до інтернату, польська молодь, яка розпізнавала нас по шкільних відзнаках (по нашитому щитику на рукаві), кидала за нами камінням, що неодноразово падали через вікна до наших кімнат, та вигукували: «Українці, бандити, геть звідси додому!».

В Лігніци був рівнож III-ій Загально-освітній Ліцей для жидів, з якими ми мали частину спільних лекцій. Сьогодні навіть не пам'ятаю, чи їх також обкидувано камінням. Та це не важне, бо їх зустріла ще гірша доля, ніж нас українців, коли в 1968 р. зліквідовано їх III-ій Загальноосвітній Ліцей і Дім Культури ім. Г. Дуа при вул. Ленського. Наш IV-ий Загальноосвітній Ліцей переживав різні драми і «замахи» на заслужену директорку І. Снігур, але по великих стараннях і «компромісах» цей Ліцей існує досьогодні під управою поляка, який доходить із Загальноосвітнього Ліцею ч. 1, або 2, і не розуміє ані одного слова по-українськи.

Більшість абсолювентів з нашого Ліцею оставалася у поматуральних школах на місці в Лігніци, в яких не буває забагато кандидатів, немає шкільних відзнак, а вчителі призвичаїлися до свідочств з українською мовою.

Це все довело до того, що молоді українці, які студіюють у вищих учбових заведеннях в різних містах Польщі, воліють не зраджувати свого національного походження. Негативний стереотип українця в Польщі так поширений, що діє у формі найрізномірніших легенд і мітів у всіх суспільних групах. Отже, українці скривають своє походження, бо не хочуть наражуватися на зневаги, неприємні епітети й образи під своєю адресою. Остається їм тільки потішатися тим, що мають «тільки чорне піднебіння», під котре не завжди і не всі можуть заглядати. Очевидно, вони бувають через те часом задуже вразливі і занадто осторожні. Немає, однак, наслідків без причин.

Якщо науковий працівник, почувши назву «Бескиди» як місце народження свого студента, потрапить запитати — «чи там мешкають люди, чи українці?», то це про щось свідчить. Коли куратор на регіональних зборах учителів, домагаючись розбудови шкіл на власному терені, кричить: «... то там, де шаленіють вовки й українці, будується школи, а в нас ні» — то це також має свою вимову. З нічого не постають і такі ситуації, як хоч би та, в якій я «мав щастя» бути учасником. Один студент-чужинець з Африки, який почав пізнавати Польщу, оповідаючи другим про те, що він «був у гостині в бандерівців», був запитаний, як виглядала та гостина і ті бандерівці. Він відповів: «... то була добра гостина». Українці дали йому вечерю, спання під периною і ще грошей на дорогу до Кракова. Такі то були ті бандерівці, «про яких стільки злого наслухався від своїх товаришів в Польщі».

Проблема оцінки УПА, чи Української Повстанської Армії, є без сумніву дуже ускладнена. Шлях, на який рішилися ступити провідники УПА, що діяли під ідейним проводом Степана Бандери, був тим драматичнішим, що був безнадійним. Доказані скрайні форми їх дій, зокрема доказані акти жорстокості, заслуговують безперечно на осуд і оскарження, як кожне того роду поступування. Докладні студії про діяльність Організації Українських Націоналістів і УПА провадять історики і того роду досліді повинні в майбутньому чим раз більше розвиватися. Тільки спеціалісти можуть оцінити ті події в цілій їх різновартості, складності і драматизмі. В тій хвилині розходиться,

одначе, про те, щоб зрозуміти, про що пишуть на вступі своєї наукової книжки п. з. «Дорога до нікуди» її автори Антін Щесняк і В'еслав Шота, що їх останньо цитує у своїй статті п. з. «Українці» професор В. Серчик («Вісті» 1981, ч. 39).

У виданій через Міністерство Народної Оборони «Дорозі до нікуди» автори зробили спробу ґрунтовніших дослідів причин повстання і наслідків діяльності Організації Українських Націоналістів на терені Бескидів, куди прибували їх відділи зі Сходу, витискувані з теренів совєтської України. З опрацьованої Шотою і Щесняком статистики видно, що втрати в людях по обох сторонах, включно з військом і партизанкою, сягають ок. шість тисяч: поляків згинуло ок. дві тисячі, а українців ок. чотири тисячі. Висновки, до яких доходять автори тої праці, ведуть до того самого ствердження, до якого дійшов індивідуально Тадеуш Хшановський, а іменно, що якась там тисячна група українських націоналістів ще не є український народ, який сьогодні начислює коло 50 млн. населення.

Про це, що прикмети властиві УПА і ОУН не можуть бути приписувані іншим елементам спільноти, якою є Україна, свідчать хоч би дії І-го Українського Фронту, що йшов через Краків на Берлін. Про це, як впливова й чисельно сильна була Комуністична Партія Західної України, можна довідатися з книжки Януша Радзейовского. Іншими словами, українці діяли в багатьох партіях чи організаціях. Вони, як і кожен нарід, були порізнені. Але залишімся, одначе, при проблемах української меншости в сучасній Польщі, меншости, яка не є людністю наплинутою, але людністю, що мешкає тут від віків. Багато руснаків-лемків, русинів, чи бойків брало участь в партизанському русі під час останньої війни та боролися разом з поляками чи побіч поляків проти окупантів. Багато з них були вояками польського війська і в його відділах боролися за визволення. До тої групи належить мій батько-русин, який був включений до польського війська і брав участь в останній фазі маршу на Берлін. Потім, по відбутті служби він повернув зимою додому в 1946-47 р. Акція «В» до нього не відносилася, бо він отримав «Грунвальд», але сам поїхав на Відзискані землі, бож переселено ціле село і його родину. Тепер, коли приїде до Кракова, він боїться говорити зі мною по-українськи, щоб на нас хтось криво не подивився, не насміхався. Боїться того, що можу мати з тої причини проблеми. Ці побоювання не безпідставні.

Серед сучасних молодих поляків широко розповсюджений ще більш негативний міт про українця, ніж серед покоління їхніх батьків, які пережили самі боротьбу відділів УПА. Ці останні називають українців бандерівцями, гайдамаками, але не ототожнюють з тим цілого народу, української людности, з якою назатал жили в згоді. Натомість для народженого покоління після війни поняття «бандерівець», «упівець», «українець», то синоніми, що мають однакове неґативне значення.

Щоб довідатися звідки це взялося, вистачить заглянути до підручників початкової школи, з якими запізнатися зобов'язаний кожен молодий

громадянин Польської Народної Республіки. В підручнику для 5-ої класи «Витяги і вправи для говорення» при згадці про Кароля Сверчевського читаємо: «...згинув під час інспекції військ в Бескидах, замордований українськими фашистівськими бандами...». В історії для 8-ої класи Г. Сендзівого (1966), на стор. 243 маємо речення: «...в боротьбі з фашистівськими бандами українських націоналістів, згинув під Балигородом...». Дещо довшє речення на цю саму тему можна прочитати на стор. 130 в історії Р. Вапінського (Варшава 1978 р.) для 4-ої класи Загальноосвітнього Ліцею: «Побіч польського підпілля на південно-східних окраїнах ряшівського і люблінського воевідств провадила дуже активну контрреволюційну діяльність скрайньо націоналістична Українська Повстанська Армія». Трудно дивуватися, що польська молодь, а часто і вчителі, це окреслення відносять до цілого українського народу, бо це для них є одинокі інформації про українців, що їх вони можуть зустріти в підручниках.

Варто додати, що книжка Я. Гергарда п. з. «Заграви в Бескидах», що була написана з відносно короткої перспективи часу і є досить суб'єктивна, бо постанала під враженням особистого переживання, є включена в серію лектури для середньої школи.

На підставі тієї книжки був навіть створений фільм, в якому, для викликання більшого мистецького враження, режисер відступив від оригіналу і усмертив Каленя, про що говорив свого часу в телевізії актор, який грав головну роль в «Огнемайстрі Калені». Ефект з цього такий, що, наприклад, кандидатка на філософічні студії в 1979 р., відповідаючи писемно на питання: який твір із сучасної загальної (світової) літератури вважає за найкращий і чому? — описує, що найдрастичніші сцени з книжки «Заграви в Бескидах». Натомість молодь професійних шкіл, а в тому і наша майбутня робітничка класа, для якої наука історії кінчиться на початковому щаблі, по досить частих висвітленнях у телевізії фільму «Огнемайстер Калень», збирається на травниках у своїх мешкальних ділянках і на пострах часом великої кількості українців, замешкалих, напр., в Кошаліні, викрикує: «...теть з українцями» і випикує на зовнішніх стінах і дверях світлиці УСКТ гасла і знаки подібного змісту.

Ще інші висновки в щоденному житті витягають собі усвідомлювані своїми дітьми і телевізією мешканці Бескидів і Лемківщини. На своє здивування, вони довідуються з ким жили «направду» віками через гору, або ріку, або з ким приходить їм часом жити тепер через пліт, або межу.

Коли в домі мого народження плакали і нарікали: «...чому нас переселено, чому ми не повернулися до Польщі», то в іншій відомій мені лемківській родині, якій вдалося, як одинкій в селі, зберегтися від переселення, як і багато їм подібних, нарікається: «...чому нас не переселено, чому ми не виїхали?». Ті родини не мали можливості приховати свого походження, вони були довкруги відомі. Вони стали відкинені людністю села, яка сюди наплила. Ті люди не мають сусідів серед сусідів, їхні діти не бавляться з іншими дітьми, є відкинуті, про-

зивані «бандитами». Побоююсь, що будуть розвіяні ілюзії лемка Дмитра Станьчака, який після прочитання статті Мацея Козловського п. з. «Лемки» (тижневик «Солідарність» ч. 20), мріяв про щасливий поворот на свою батьківщину. Такі мрії були щиро названі «Надією Лемків» в 24-му числі «Солідарности». А ті люди хочуть так мало. Хочуть «лемки» лише того, щоб не відбирати їх особовости, руснацько-лемківського «я». Часто ні поляки, ані українці не можуть зрозуміти звідки береться в лемків такий сепаратизм. Вони прямо хочуть остатися собою — руснаками. Ті люди жили завжди в границях Річипосполитої, в якій було місце для таких, як вони, прямо — для інших. У повоєнній ситуації, після створення Польської Народньої Республіки, почалося скорочування і упрощування багатьох справ і називати все польським, включно з лемками, які чейже не виводяться ні з Полян, ані з Вислян. Лемки походять з руського племені, говорять руською мовою з польським наголосом і зближеною до польської вимовою літери «л», остаяються у сфері відділювання християнської греко-візантійської традиції. Вони жили на Лемківщині принаймні шість віків. Звідки тут взялися?

В часах, коли польські королі надавали різним родам посілости на врожайних руських землях, біднота зі Сходу, сьогодишні лемки, бойки й інші русини, не переходячи державних границь корчували неуправлювані каменисті узбіччя Карпат. Працювали весь час на себе і для країни, в якій мешкали. Тією країною довший час була Річпосполита в ширшому чи вужчому значенні того слова. В 40-их роках XX віку ті люди були позбавлені своєї спадщини не тільки під оглядом землі, яку з таким трудом і любов'ю управляли. Тепер хочуть їм забрати не тільки рештки того, що видно на зовні, а саме церковку, звичаї, мову і їх руську віру, що є свідцтвом їхньої матеріальної і духової культури.

Вони бажать жити у греко-візантійській християнській традиції, незалежно від того, чи належать до грецького обряду в Католицькій Церкві, а чи до Автокефальної Православної Церкви. Вони є так прив'язані до зовнішніх форм своєї Літургії, що відхід від них є рівнозначним із відходом від Христа і збоченням з дороги, яка веде до Бога — отже, з утратою надії на спасіння душі. Ця небезпека для тих глибоко віруючих людей є страшнішою від смерти.

Зараз вірні українці, обороняючи свою руську Літургію і віру, стоять перед поважнішою небезпекою їх втратити, ніж на початку XIX століття їхні земляки у Львові, які голосом поета-романтика і греко-католицького священика Маркіяна Шашкевича говорили:

«Вирвеш мені очі і душу мені вирвеш,
але не візьмеш любови і віри,
не візьмеш і не видреш любови і віри,
не видреш, бо руське мое серце і віра руська».

В той час українці, які стояли на порозі національного відродження в Галичині, боронили перед латинізацією греко-католицьку Літургію,

всякі богослуження, чи урочистості, пов'язані з хрещенням, вінчанням чи похоронами. Сьогодні священики і вірні греко-візантійської Церкви в Польщі стоять часто перед ще поважнішою проблемою, як їх діди — русини перед 150 роками. Про це свідчить, м. ін., вистава Ети Заремби (пор. »ТП« ч. 34), яка показує, що на наших очах гинуть і нищать чергові церкви, які провадять парафіян до Бога та які за своєю формою є виявом, а часто одночасно самотнім на цих теренах тривалим свідченням оригінальності і глибини життя їх вірних.

Тому вірні греко-візантійської християнської традиції, що належать без різниці до Української Греко-католицької Церкви чи до Автокефальної Православної Церкви в Польщі, просять у своїх петиціях, між іншим, про:

1) завершити повернення святинь, які є власністю Східних Церков та які осталися без опіки, або є ужитковані не-релігійними інституціями чи іншими віровизнаннями, і також ширшого доступу до костелів там, де немає церков, зокрема на Західних і Північних Землях.

3 тою вимогою пов'язане прохання, щоб:

2) розпочати старання з наміром впровадження радіових передач з найбільш урочистих Богослужень Східного обряду;

3) досягнути запевнення на видавання друкованого слова для потреб релігійного життя;

4) поглибити духовну співпрацю обох обрядів в парохіях, м. ін., через взаємну участь в греко-католицьких і римо-католицьких церковних урочистостях;

5) усвідомлювати вірних латинського обряду через організування ряду доповідей про греко-візантійську Літургію, передусім в парохіях, де мешкають вірні того обряду;

6) науково опрацювати історію Греко-католицької Церкви в Польщі за післявоєнний час.

Але найголовнішою справою тут є сповнення умов, які вимагають:

7) надання Українській Греко-католицькій Церкві такого правового статусу, який забезпечив би основні умови її діяльності.

Представлена тут черга долі українців у повоєнній Польщі не є мартирологією уложеною українцями, які можуть перебільшувати факти власної історії. Не є це також вияв туги української меншости, що вже піддалася природному процесові асиміляції, але прагне штучно вдержувати зв'язок зі своєю батьківською спадщиною, культурою і народом.

Українці »підносять сьогодні голови«, але не тому, що »хочуть будувати Україну в Польщі« та думають про »реабілітацію УПА«, за що їх часто посуджується, а тільки тому, що хочуть вийти з підпілля зі своєю національністю, зі своєю культурою, вірою і релігією. Це є природні потреби двомовного і двокультурного народу, що живе з почуттям заподіяної йому кривди. Переселені українці не асимілювалися. Вони не втратили надії на те, що буде змите з них, принайменше з їхніх доростаючих внуків, клеймо бандита. Вірили й далі не втрачати надії, що чергові власті на котромусь етапі спільної історії признають

їх офіційно, бо, застосувавши засаду збірної відповідальності під час переселення, скривджено десятки тисяч родин.

Зрештою, як вважають видавці «Спотканя» (ч. 1213, стор. 138), що «... про психологічну атмосферу, в якій живуть українці в Польщі, рішає в першу чергу не політика властей, тільки постава польського громадянства і польської Церкви». Сьогодні в Польщі живе принаймні 250-300 тисяч українців. Подавляюча більшість із них не мала навіть посереднього, а тим більше безпосереднього зв'язку з УПА. Але ті люди скривають свою національність до тої міри, що навіть перед сусідами ховають те, що до УСКТ записалися всього понад 6 тисяч осіб з цілої Польщі.

Українцям в Польщі не створено нормальних умов життя і культурного розвитку. Не взято під увагу того, що потреби двомовних людей, які бажають національної і культурної піднесеності, опираються щонайменше на двох культурах. І тільки добре знання обох мов може допровадити до обопільної синтези.

Прикладом творчої асиміляції є надбання багатьох творців, які виростили з різних галузей культури. З білорусько-литовсько-польської традиції виріс геній Міцкевича і Мілоша. З жидівсько-польського ґрунту вийшов Тувім і Сломінський. Польсько-українське культурне пограниччя репрезентує багато першорядних творців, починаючи від зв'язків Вінкентія Кадлубка з «Київським Літописом», через Словацького і Северина Гіщинського, а на Я. Івашкевичу і Я. Гарасимовичу кінчаючи (див. «З історії польсько-українських літературних відносин», ред. С. Козак і М. Якуб'єц, Вроцлав 1975).

Протилежністю до творчої асиміляції була переселенча акція українців, бо в шалі злості хотіли їх насильно асимілювати. Ціла акція «В» була, як припускає М. Козловський («Лемки», «Солідарність», ч. 20), відплатою за смерть популярного генерала.

Через найбільше розпорошення переселених українців, відтято їх не тільки від духової культури і їх матірньої мови, яка не є нейтральною, як Есперанто. Переселенці, як люди другої категорії, підпадали під винних і були постійно оскаржувані за події пов'язані з УПА, відчували відчуження, а одночасно мали бажання користуватися матірньою мовою, вчитися рідного письменства, культури, звичаїв, історії. Прагнули зрозуміти, де лежить причина засудження їх на таке життя.

Є парадоксальним, що недавні переживання поляків, яких переслідувано за польськість, були в той час призабутими, не бралось їх під увагу і не були використані хоч би при наділенні українцям господарств не між поляками, але цілими селами, що творили б оази українців.

Сьогодні українці живуть з почуттям заповіданої їм кривди і в браку надії на можливість пред'явлення їхніх прав, що є джерелом зневіри, побоювань і розчарування, а також спричинює упередження супроти поляків. Той постійно зростаючий деструктивний процес не служить ані польській, ані українській стороні.

Практикована дотепер політика, що стремить почерез різні способи і тиск до приспіннення асиміляції українців в Польщі, принижує в якійсь мірі польську культуру, яка є тільки поверховно одностайною, а в суті справи мішаною, та яка черпала з багатьох джерел і тому стає щораз більше загально-європейською, життєздатною і видайною. З другої, одначе, сторони, ця політика паралізує охоту національних меншостей до праці для спільного добра Річипосполитої.

Отже, в ситуації впертого плекання негативного стереотипу українця — саме признання до своєї народньої приналежности — відчувається як свого роду кинення виклику польському громадянству і рішення провадити боротьбу.

Найбільш вимовним прикладом для того є відмова Міністерства Науки, Вищого Шкільництва і Техніки зареєструвати Союз Українських Студентів у Польщі. У створенні такої культурної організації, українська студіююча молодь бачила можливість відзискання народньої і культурної підметности почерез заповнення відчутної порожнечі в своєму національному вихованні і пізнаванні власних коренів шляхом поглиблювання студій історії і культури своїх батьків, з якої були вирвані й яка була їм збриджувана пропагандою. Молодому поколінню українців в Польщі залежить на виступі перед молоддю і взгалі перед польським суспільством з найбільш оригінальними літературними і мистецькими досягненнями, що створювало б можливість для поляків запізнатися з українською культурою, а тим самим давало б можливість українцям показатися такими, якими вони дійсно є. Таких можливостей не дає УСКТ, яке діє на засаді гетта.

Парадоксом є, що з одної сторони в рамках Київських днів у Кракові може бути популяризована українська культура гостями з-над Дніпра, а з другої, однак, сторони український мужеський хор, що існує при УСКТ на протязі 10 років у Варшаві, не виступив у жодному місті перед польською публікою, за виїмком двократної участі в недільних концертах для любителів музики і на Міжнародньому Фестивалі в Межизроях, де здобув одну з головних нагород. Зате той хор дав около 80 концертів тільки в українських середовищах, як також награв видану через «Проніт» платівку, котру розповсюджено серед членів УСКТ. Таких прикладів є більше, хоч зацікавлення українською культурою серед польського суспільства зростає.

Створення для українського населення, а передусім для молоді ви-стачальних умов поширення, плекання і популяризації серед польського суспільства рідних культурних традицій, унавянювало б польському відборцеві багато втоплених в польський цивілізаційний зміст слідів української культури, які для молодшого польського покоління стають чимраз то більше загадочними.

Напевно для українця, замешкалого над Вислою, охота говорити і писати про Україну так, як це міг робити Шевченко і його гідні наслідники, буде завжди мрією, але напевно ця охота скріпить бажання пізнати Україну (країну дитинства батьків і матерей багатьох поляків),

пізнання »тої чудової країни, яка — як сказав би Я. Івашкевич — так виразно дає нам те, чого нам бракує часами в Польщі — ту незабутню широчінь горизонтів«.

*

Напевно багато поляків старшого і середнього покоління, що походять зі східних окраїн, кожного дня вертаються думками до країни свого дитинства, тужать за батьківщиною своїх дідів. Напевно не одні хотіли б принаймні побачити, віднайти чи відбудувати, подібно як і мої батьки русини хотіли б віднайти і навіть повернути на свою батьківщину, бож осталася вона завжди в границях того самого краю, але стрінулися з труднощами, що були понад їх сили. Натомість поляки навіть часто не знають, чи осталися ще якісь рештки з їх батьківської спадщини. Вони не є у стані навіть того ствердити. Між Краковом і Львовом, Вильном і іншими осередками польської культури, котрі належали до головних центрів польського наукового, літературного і товариського життя на Сході, виросла в міжчасі границя... * А якщо вже десь на еміграції, чи в ширших розмовах появлялася проблема польськості Вільна чи Львова, то в таких дискусіях між поляками і литовцями, згл. між поляками і українцями, майже ніколи не доходить до взаємного розуміння. Часто сторони, не вислухавши доказів, зривали розмову... Раніше визначив цю границю англієць Керзон, а потуги признали і зреалізували. Зрештою, встановлення слушної границі на теренах так порізаних національно і культурно, тобто перепроводження »справедливої границі«, є радше неможливе... Одначе всім »політичним топографам«, які мають своїх прихильників по обох сторонах... і рисують границі сятаючі з української сторони аж під Краків, а з польської сторони за Збруч, молоді українці в Польщі, не раз на повний іронії клич польської молоді »Хай живе Польща від моря до моря«, відповідали не менш іронічно: »Хай живе Україна від моря до моря, бо якщо ви нас переселили на Балтійське побережжя, то його також не віддамо«.

Справа самої границі не є найголовнішою справою, бо для кожного може вистачити місця на тій святій землі. Ходить тільки про те, щоб добре на ній господарити. А найбільше розходиться про те, щоб шанувати, рятувати сліди, прояви української культури в Польщі — у Кракові, у Варшаві, в Перемишлі, в Бескидах і т. д., подібно, як повинна бути шанована за східною границею польська культура, якій українська культура також багато завдячує.

І це є загальний погляд на українсько-польські проблеми, надії і потреби.

Є одначе, передусім внутрішня польська, краківська проблема і особлива драма її розв'язки. Я опинився тут, бо тут є залишки, той

*) Три крапки в тому і наступних місцях вказує на те, що видання, де була поміщена ця праця, не помістило частини речень з уваги на статтю 2, точка 3, 1-го Закону про контролю публікацій і представлень від дня 31. 7. 1981 р., Денник Закону ч. 20, позиція 99.

маленький вирізок із краєвиду культури моїх дідів, по яких в Польщі немає сліду. В Кракові немає навіть церкви, яка ще донедавна була і в якій молилися вірні східнього обряду від часів Хрищення Руси. Вони були одночасно пов'язані з королівським двором, канцеляріями, з Ягайлонським університетом, де вчилися від XV віку, починаючи від абсолювента того училища і пізнішого ректора університету в Болонії Юрія Котермака з Дрогобича, на українському письменникові Василю Стефаникові, заприятельному з В. Морачевським, Пшибишевським, Орканом і Висп'янським, а потім кінчаючи на поетові і професорові Ягайлонського університету Богданові Лепкому. Тих церков, в яких молилися ті українці, вже немає, але є залишки такої церкви, а саме каплиця св. Доротеї в костьолі св. Катерини, де перед мініятурою іконостасу роботи містика і маляра Юрія Новосільського українці можуть без побоювань, що хтось їх слухає, голосно співати своє «Христос воскрес» і глибоко в це віруючи — потверджувати «Воістину воскрес». Тої, такої, а не іншої України шукають і бережуть українці в Кракові, бо доки та грудка духового життя залишиться на краківській землі, доти вони не втратять віри, що колись оселяться на якомусь з гектарів неба, де немає меж, ані границь.

Моя Польща, та з часів моїх дідів і дитинства родичів, стала розібрана. Розбираючи церкву моїх родичів, ту єдину матеріальну духову вартість, яку вони мали, ви розібрали їм світ. Те, що для них представляє прикру дійсність, для нас вже є історією. Коли, однак, на наших очах розбито, зривано і палено церкви, які складаються на нашу дійсність і творять її, то не можемо сьогодні мовчати, якщо хочемо заощадити подібні пережиття нашим внукам.

Побоюємось, що наколи той процес, який нищить обидві культури, не буде здержаний, то ті рештки матеріальної і духової культури, до яких можемо ще бодай потайки признаватись, будуть розібрані на очах наших внуків.

В теперішньому часі не вживається оцілених залишків української культури в Польщі навіть як декорації, хоч би в формі рівно і систематично стрижених живоплотів, які додатково прикрашають загороди музеїв. Дотепер в Польщі немає навіть музею українського фолклору, не говорячи вже про музей історії, мистецтва, літератури, про театр, бібліотеки, архіви, інститут наукових дослідів, чи про звичайний дім української культури в Польщі. І тут навіть не ходить про дотації, бо українці у великій мірі самі дали б собі раду, а розходиться тільки про зрозуміння і дозвіл.

З чим, отже, має ототожнювати себе українська національна меншість в Польщі, з яких деревних пнів має розвиватися забарвлене на східньо-українське листя, а серед нього дозрівати зерно на майбутній коровай, що мав би бути спечений із семи мук, семи вод і копи яєць, щоб міг бути розділений на всіх.

Українцям ідеться тільки про те, щоб той власними руками створений коровай, положений на своєму вишиваному рушнику, нести на

славу Творця і роздавати на здоров'я тим, які захочуть його споживати. Ходить їм також про те, щоб хтось, хто побачить їх вишиваний рушник і почує їх возвеличуючу пісню «Сотвори Господи многая і благая літа!», з них не сміявся, не ототожнював їх тільки з бандитами й не виклинав їх в думках і словах: «Українці додому!». Не хочемо бути відпихані і трактовані як чужі тільки тому, що ми трохи інші, різні, одначе подібні. Хочемо бути вислухані і трактовані в тій розмові по-партнерськи. Хочемо бути нормальними громадянами і співгромадянами нашої спільної хати на тій землі. Не хочемо жити на краю справ, змін і процесів, що заходять в Польщі тільки тому, що крім загально-польських справ (які переживаємо і за які тремтимо, як кожний громадянин цієї країни), плекаємо любов до традиції і культури наших батьків. Хочемо, щоб на тій польській землі у виростаючому лісі людських сумлінь було місце для всіх совісних людей, без огляду на національність, походження, чи світогляд. Прагнемо, щоб в тому лісі, крім польських сільських верб і двірської модрини, могли біля них рости український ясен і тополя, котрих не треба буде імпортувати, коли зайде потреба відбудови мозаїки польської культури. В той час таким лісом буде втішатися не тільки живучий в Польщі японець, канадець чи українець, але і його земляк з рідного краю, що подорожуючи по Польщі, зможе спостерегти близькі йому знаки в життєвій панорамі нашого краю!

В це все я вірю, бо вірю, що переможе розум, який є даний людині. Той розум буде здержувати слова і чини, заки вони будуть висловлені і dokonані. Вірю, що громадянин, заки вжيه образи «ти українче!» супроти свого співгромадянина, раніше подумає над тим, чи не кривдить тої людини. Надіюся, що люди почнуть схилитися над проблемами іншої людини, так, як малорос Микола Гоголь схилився над проблемою плаща Башмачкіна в своєму оповіданні «Плащ», якого ідея стала маніфестом гуманізму XIX століття. Вірю в це до кінця, бож вірю в ідею «Солідарности», яка означає для мене солідарність зі справами другої людини, незалежно від характеру і розміру тої проблеми, як також національного походження, чи визнаваного світогляду даної одиниці. Це не є для мене далека від життя і неосяжна літературна уява, чи утопія.

Ця ідея сталася вже фактом, істотність якого відображує Гданський пам'ятник, той конкретний знак, що утривалює болючі історичні події і символізує такий глибокий зміст. «В цьому пам'ятнику, — як доказував священик проф. Йосиф Тішнер, — є правда». То є для мене правда і віра в те, що живучі переміни в філософічній думці, культурі і літературі, стремлять, — як би сказав Ян Блонський, — до рятунку народів і окремих одиниць і провадять людство на ритуал очищення, до чого з такою силою і вірою прямують Іван Павло II і Чеслав Мілош.

Подібний процес почався в польському суспільстві, яке у стіп трьох христів вирило знані всім слова перестороги минулорічного лауреата літературної нагороди Нобеля. Але важливим є тут не тільки той уривок вірша Мілоша, що заставляє до задуми. Три Гданські хрести —

це трикратно розп'ята, але не розбита надія, надія для нас усіх і для кожного зокрема.

У мене надія і невгнута віра в те, що солідарність з проблемами другої людини буде живою ідеєю в суспільстві й не прийме характеру формальної інституції. Вірю, що чим більшим пробам буде піддавана «Солідарність», то з тим більшою силою буде повертати і відроджуватися в ній ідея. Є підстави, щоб не тратити надії на порозуміння не тільки поляків з поляками, але також на взаємне прощення помилок, зневаг, як рівнож на взаємне довір'я. Таке довір'я є конечним з одної сторони для створення того маргінесу свободи діяльності, який є необхідним для створення чогось насправду оригінального, а рівночасно дає можливість автентичної реалізації людини, як також створює для неї можливість оправдати себе і показатися такою, якою вона є насправді. Здібна для творчости одиниця повинна бути залишена сама собі, з властивими тільки їй таємницями творення.

Іншими словами, менше повинен нас цікавити вигляд «килимика баченого на виворот, де різні нитки вилазять і гинуть ніби без цілі і без потреби», коли ж «квіти і малюнок є на другій стороні».

Треба дозволити зацвісти лугові. А коли вже появляється на ньому різнокольорові квіти, в яких будуть об'єднані смаки і почуття людей різних народів і релігій, не треба докопуватися, витягати на верх коріння тих квітів, які різняться своєю формою, кольорами, чи мають інший запах. Бо то може порушити і знищити істотність луку, який є єдністю в різnorodності.

І врешті ходить про те, щоб зрозуміти, що нас повинно б стати на таку єдність в різnorodності (що завжди свідчило про толеранцію і демократію) не тому, що ми сильні, але тому, що ми якраз з тої різnorodності є, згідно можемо бути, сильні.

Сповнені оптимізмом, що молоде покоління поляків і українців, вже без особистих обтяжень, хоч ще недовіриливе супроти себе в наслідок діяння плитких, одначе легких до усунення негативних стереотипів і мітів, починає чимраз більше відчувати і розуміти змисл, джерела і вартості такої власне синтези.

Застановімось, отже, спільно на хвилю над значенням вірша сучасної української поетеси Ліни Костенко, яка пише:

І все на світі треба пережити
І кожен фініш — це по суті старт...

...

Хай буде все небачене побачено.
Хай буде все пробачене пробачено.
Хай буде вік прожито як належить
На жаль, від нас нічого не залежить...

...

Єдине, що від нас іще залежить
Принаймні вік прожити як належить.

З ТВОРЧОСТИ НАШИХ ПОЕТІВ І ПИСЬМЕННИКІВ

Олесь БАБІЙ

ПОВСТАНЦІ
(Уривки з поеми)*Ой, Дністре, мій Дністре...*

Бувають дивні людські душі,
Всезнаючі та всевидючі,
Що вгадують майбутність їх.
Вгадала теж попівна Оля,
Яка її зустріне доля
У нетрях життєвих доріг.

Вона й отець Іван Городник
Жили в селі на хліборобних,
Розлогих долах чарівних,
Де Лімницю прудку, шумливу
Дністер стрічає, як вродливу
Красуню молодий жених.

А те село, старинне, давне,
На Наддністрянщині всій славне,
Було велике, звалось Лук,
Бо все діди казали внукам:
— На місці тім стрілою з лука
Убитий був хан-татарчук.

Село те в давнину, бувало,
Губилося, мов потопало
У буйній зелені, в садках.
За Луком — гай, а в ньому гуща, —
Були, мов китиця пахуща,
В невидних Божеських руках.

Під лісом вилася дорога
З села до Галича старого,
При тій дорозі був курган —
Висока, прастара могила,
Де, ще за короля Данила,
Загинув Бей, татарський хан...

Під свист кнута

Коли дівчата йшли до праці
Додому, при двірській палатці
І коло луга та левад —

Спинилися московські стежі,
А за Дністром на побережжі
Явився танків довгий ряд.

За міст, за річку й за потоки
Ішли киргизи косоокі,
Ішла чужа, страшна орда.
Втікали діти та жінота
І, виглядаючи з-за плота,
Шептали: — О, іде біда! —

Ішли солдати без розмови,
Мов душі їх, серця в окови
Були заковані, німі,
Мов гнав їх демон зла, тривоги,
А не бажання перемоги,
Ішли, як волики в ярмі.

Йшли тундри і тайги синове,
Жадібні добичі і крові,
Нових підбоїв, жертв нових,
В шинелях сірих, то півголі
Йшли гнані полчища монголів,
Раби могутньої Москви...

Із дому жодного, із хати
Ніхто не вийшов привітати
Московських військ, лише пішов
Юрко Соснюк, Матвій з Антоном
Вітали росіян поклоном.
Антін так тішився, немов

Прийшли визвольники-герої!
Шинкар у святковому строї
Одягнений, мов на шабаш,
Підбіг і закричав жидисько:
— Нехай живе російське військо
Й товариш Сталін, батько наш!..

В тінях германських шибениць

... А згодом з Галича, з долини
Над'їхали автомашини,
З них вийшли — німець-кат і швець.
Сумний, закований в кайдани.
За ним озброєні германи.
Антін блідий, немов мертвець,

Спинився на одну хвилину,
Поглянуv на свою родину
Й побачив коло двох топіль,
Що жінка Зоська ревко плаче,
Він затремтів на мить, неначе
Його потряс великий біль.

Дійшовши за дуби похилі,
Промовив швець: — Ох, браття милі!
За злочини і за вину,
За те, що я вас кривдив досі,
Стою, як зрадник, на порозі
Могили, у якій спічну.

Хоч я земляк ваш, брат по крові,
Та з комунарської намови
Я посилав селян в Сибір;
Тепер за кров, за сльози брата
Я бачу ось страшного ката
Й петлю вже бачить тут мій зір.

Я був і гордий, і захланний,
Московській владі окаянній
Продав я душу за рублі;
Щоб мати гроші, хліб і страву,
Смачні напої, владу, славу,
Щоб війтом бути у селі,

Я вирікся і віри в Бога,
Тому пішов по злих дорогах
Гріхів, обману та облуд,
Та нині вам сказати можу,
Що вірю в Бога, в правду Божу
І в справедливий Божий суд...

Ворог іде

...Германи йшли у край ворожий
Не з вірою в закони Божі,
А їх вела до перемог
Жадоба й віра лиш єдина,
Що Гітлер вождь, то надлюдина,
Всесильний, непомильний »Бог«.

Вело всіх Гітлера веління —
Не залишати з міст каміння,
Палити села, кожний дім,

Щоб на чорнозем хлібородний
Прийшов німецький хлоп голодний
І вічно панував на нім...

Армія в лісах

Шуміли липи кучеряві,
Пташки, квітки і зілля й трави
Тоді будилися зі сну,
Коли раненько-пораненьку
Прощали хлопці батька-неньку
І вибирались на війну.

Вітри гуляли над полями.
Над Луком темними валами
Котилась хмара градова,
А лиховісні блискавиці
Звіщали бурі, громовиці,
Дерева гнулись, як трава.

Йшли хлопці гордо і бадьоро,
Та не співали, щоб їх ворог
Не чув, не знав, хто йде куди.
За кожним хлопцем із хатини
Злітав плач матері й родини,
І цілував його сліди.

Сини чорнозему, селяни
Йшли в невідоме, у незнане,
Готові на бої, на труд, —
Щоб оминути гніт, поталу,
Пішли, як предки над Каялу,
Під Берестечко і до Крут.

Вели селян в ліси, в повстання
Одчай, розпука і бажання
Борні за волю, за народ...

Вірли в Карпатах

... Як проминули дні чотири,
Чомусь повстанські командири
Сотень на кониках своїх
З'їжджались зі станиць бригади,
Вели розмови та наради
З висланцями зі сіл усіх.

Із міст, округів і повітів,
Приймали безліч всяких звітів,
Накази видавали там,

Як де боротися в підпіллю,
Як спротивлятися насиллю
Німецькому й всім ворогам.

А згодом хлопці-новобранці
Підглянули, як на тачанці
Патруля їхала вночі,
Й над ранком, як згасали зорі,
Дорогою з лісів у гори
Йшли, закрадались москвичі.

На молодім коні сивавім
Бадьоро їхав кроком жвавим
Старшавий бородач Ковпак,
За ним кіннота йшла й піхота,
Всіх рас і всіх племен голота,
На здобич ласа, як хижак.

Дурна й грабіжницька у вчинках.
Тоді то генерал Чупринка
Дістав звідомлення старшин
І, перейшовши попри варту,
Вдивлявся довго в мапу, в карту,
Подумав декілька хвилин

І дав наказу, щоб загони
Повстанські станули в колоні.
Бійці ставали у ряди
На полонині, на поляні,
Спокійні, мовчазні, слухняні,
Із крісами в руках твердих.

Салют. Минула ще хвилинка,
І промовляв Тарас Чупринка
Словами, як мечів удар:
— Повстанці! Знов зі сходу, з долів
Іде на нас орда монголів,
Що прагне крові, пімсти, кар.

Ви пам'ятаєте донині,
Як то торік орда москвинів
Прийшла до цих Карпатських гір
Та, утікаючи шляхами,
Погнала з краю канчуками
Сто тисяч в'язнів на Сибір.

Згадайте, як тоді москвини
Оббризкували в тюрмах стіни
Й кайдани кровію братів,

Штиками очі їх довбали,
На розстріл гнали у підвали.
Згадайте жертви тих катів!

Помстіть біль тих, що на засланні
В Соловках зимних, в Казахстані
Тужливо дивляться з-за ґрат,
Помстіть біль тих, що на вигнанні,
Вмираючи, з-за океанів
Звертають зір до гір Карпат! —

Бійці, піднявши кріси й стяги,
В пориві запалу, відваги,
Всі кликнули: — Веди нас в бій,
А ми останню краплю крові
Віддати раді та готові
За наш народ у боротьбі! —

Тарас поглянув бистрим зором
На всіх старшин, а потім скоро,
Узявши мапу знов до рук,
Давав наказ: — Хай ті бригади
Московські знищить без пощади
Хоробрий наш отаман Жук! —

Жук був щасливий, гордий з того,
Що вождь довір'я мав до нього,
Салютував, прийняв наказ,
Оглянувся, і з-під ялиці
Він бачив, що, мов кутий з криці,
Стояв під соснами Тарас,

І, мовчки, у важкій задумі,
Заслуханий у вітру шуми,
Глядів з гори на гай-розмай,
Мов думкою у ту хвилину
Охоплював люд, Україну,
Свій цілий безталанний край.

Його лице, бліде й суворе,
Та очі сині, наче море,
Покрила смутку темна тінь,
Так ніби в серце генерала
З мільйонів братніх серць спливала
Вся безліч горя і терпінь.

А Жук зібрав хоробрих воїв
Уздовж дороги лісової,
Дав їм наказ. Вмить з височин

Розбіглись сотні й чоти жваво,
Одні наліво, другі вправо,
Зійшли за ліс із полонин,

Бо Жук знайшов таку стежину,
Що міг зійти аж на долину,
Де не уздріли партизан
Московські відділи військові.
Ту стежку показав Жукові
Михайло Мох, старий чабан.

І нагло на гірській поляні
Явився в сердаку, в крисані
Заквітчаний сурмач-гуцул,
Та грімко засурмив сурмою:
— В атаку! В наступ! До пробою! —
І покотився гомін, гул.

Сосна сосні, дубам берізка
Передавали оклик війська
Та відгомін сурми і зов.
Як втихла вже сурма гуцула,
То піднялися крісів дула
І синьо-жовта хоругвов.

Всміхалось сонце, і промінням
Поцілувало між чатинням
Шоломи вквітчані, сталні,
З тризубцями, і смаглі лиця.
Запахли квіти і живиця
На громом зваленій сосні.

Так, як біжать гірські потоки,
Ярами із вершин високих,
Так бігли із гори, з галяв
Озброєні війська піхотні,
Повстанські курені та сотні —
Всі вояки з повстанських лав ...

В походах

... Бої повстанські нарід збудять
І з них так, як дуби з жолуддя,
Зросте Держава, волі храм;
З малого змагу — змаг великий
Постане, як з джерельця ріки,
Здійснить ту ціль, що снилась нам.

Встає народ, повстанські чини
Вже підіймають із руїни

Святині, села, городи,
А пісня про повстанську славу
Борців скликає в нашу лаву,
Ступати в наших військ сліди.

Так споконвіку в Божім пляні
Було повстання партизанів
І, хоч хилився їхній стяг,
То Україна в силах дужча,
Бо вже міцніла в наших душах,
В ділах повстанців і в серцях! —

Повстанське військо непоборне
Дійшло в боях над Море чорне,
Й отаман Жук поніс братам
Нові, святі кличі дружинні:
— Народам воля і людині,
Героям слава і борцям!*

Ізидор ВОРОВКЕВИЧ

РІДНИЙ КРАЙ

Всюди сонце гріє цілий день миленько,
Всюди місяць світить вечером гарненько;
Та ніде так сонце мило світ не гріє,
Місяць перекроєць дивно так не мріє,
Як у ріднім краю, в нашім милім раю.

Всюди вітер віє лісом і горою,
Всюди земля вкрита зіллям і травою;
Та ніде степами вітер так не віє,
Трава долинами так не зеленіє,
Як у ріднім краю, в нашім милім раю.

Всюди чорнобрива про хлопця гадає,
Всюди хлопець щиро дівчину кохає;
Та ніде дівчата хлопців так не люблять,
А дівчат щиріше хлопці не голублять,
Як у ріднім краю, в нашім милім раю.

Всюди на могилах ворони голосять,
Всюди люди стогнуть, руки ломлять, просять;

*) Ця поема сл. п. Олеса Бабія вийшла друком (180 стор.) в Чикаго, США, в 1956 р.

Та ніде так сумно ворон не закриче,
Та ніде так нарід в піснях не заплаче;
Як на Україні, в нашій батьківщині.

*

Так було за Ізидора Воробкевича, хоч і тоді Україна була в ярмі окупантів. Сьогоднішня дійсність в Україні чорніша за чорного ворона, хоч в ній світить це саме сонце і росте натикана барвистими квітами трава. Остання стрічка цього вірша віддзеркалює найкраще країну соціалістичного реалізму і московського поневолення. Це правда, що ніде так нарід в піснях не заплаче, як на Україні під московською займанщиною! — Редакція «В.Ш.».

Михайло ЛАВРЕНКО

В САМОТІ...

«У просторах чужих, я б на віки
прокляв самоту».

Б. Олександрів

Скільки сліз пролила в самоті, моя душе! ..
Скільки келихів гірких ковтнула до дна!
Нам з тобою ніхто не сказав: «Милий друже,
Не сумуй і тобі ще всміхнеться весна».

Ти скорботно п'яніла од суму й печалі,
І дзвеніла мінором, як в кобзі струна.
Поривали думки, кудись линути в далі,
Щоб позбутись того, що довкола — багна.

Нам докору ніхто не сказав, моя душе,
Що жили ми в багні, чи не рвались з багна.
І тих сліз, що лиш сонце уранішнє суше,
Нам ніхто не докорить — ти знала одна.

Коли б знали, що часто з тобою ридаєм,
Боєм стогнем, за любий знедолений Край,
Кпин, насміхів доквілля (чого ми не маєм),
На нас вилляли б цілий багnistий ручай.

То ж — сумуй і сльози, в самоті моя душе,
Пий отруту — полин (хоч залляйся!) до дна;
Самота міцніш в'яже із Краєм, мій друже, —
І дзвенім в самоті, немов срібна струна! ..

Буенос-Айрес, 9. 10. 1950 р.

Ярослав КУРДИДИК

НАЙВІРНІШІ ПОБРАТИМИ

(Етюди)

Роздумую...

Кличу на допомогу тих, що були мені завжди найвірнішими побратимами:

Правду... Довір'я... І, фантазію...

Дивлюся крізь вікно й бачу:

— Безтурботні чудернацькі й замурзані хмарки мого дитинства.

— Сальви днів покритих зоряними експльозіями, з мого вояцтва.

— Іскристі сплески років із мого вже дозрілого і вивершеного віку...

По-молодечому я ладен досягнути і хапати метеори за стрільчасті хребти, що прошибають розмашистий і невгомний космос...

Хочеться перекинутися ракетою до нових, ще не відомих планет, і подивитися, як там живуть Боги, і яка у них Правда?...

Всі мої думки розвижені, порозчахані хижою неймовірністю.

Вони мене запевняють, що коли наша фантазія втомлюється, тоді ми зовнішньо і внутрішньо безповоротно бідніємо.

А коли перестає діяти провідне і глибоке довір'я, тоді нас досмертним болем забатажуватиме достовічна самотність...

*

Хай же у наших душах торжествує незатьмарена і завжди гордлива юність. Вона своїми спалахами та естампами все перемагає і завжди нові рекорди встановлює та холоднокровно по неймовірне посягає.

Не відриваймо ніколи, хоч би і на мент, очей від розіскреного годинника сонця.

Хай кожна хвилина бере нас за руку і веде до благопристойної вічності.

Коли ж нас покличуть пригаслими сурмами наші побратими-зорі од потойбічних мандрів, ми повинні з'явитися і бути готовими.

Із непорочно білою душею, що в ній ідейність, посвята і одержимість порозкривалися повноквіттям...

*

У ці ж мандри — замість пашпорту, берімо наші шляхетні і благородні задуми.

За провідників — наші виідеалізовані і промовисті вчинки.

Підмічуймо, що кожний обраний і новонароджений день — це клаптик нашого життя, взятого із буття всесвіту.

Навчимося хоч під кінець нашого життя:

— Не горювати від досадних, невтішних шорстких і діймаючих невдач,

— Не добачати, що доводиться міняти дивоцвіт минулого — на іржу дійсності,

— Не відчувати лиходійного безголів'я підгіркої туги.

НАВЧИМСЯ:

- Благословити всі творчі і священні пориви. . .
- Розуміти, як слід торкатися уявністю Божественної потойбічності. . .
- І, як радіти бездонням найчистішого людського щастя. . .

1977 р. (З приготованої до друку збірки — «Дні на палітрі»).

НА ЩОВБІ ПОВНОЗРІЛОСТІ. . .

Станула людина на найвищому щовбі своєї повнозрілості.
І вдивляється кмітливо і розсудливо у стихійне безбережжя часу.
А час протікає із завзятушим клетотом до свого завершення. Час накреслив собі напрям — добитися до нових галактичних фронтів.
Із невіданих портів на фронтах чути драматичне відлуння неугавних детонацій.
Розриви і спалахи, це знаменне передвістя. Що саме там народжується дивовижна і торжественна вічність. . .

*

Із глибочезних низин неокраєна земля вдивляється вирлоко у космічні вершини. І вона, умниця-земля, розгадує вдумливо галактичне потойбічне засвіття.

Після багатоумного зусилля стверджує умниця-земля, що у тому засвітті царює неподвижність і богопільний порядок.

Одинокими живими істотами, що благовісно промовляють із галактики до нас, це творчодійні метеори.

Вони повсякчасно і безперерійно накреслюють найточніші золото-биті магістралі і їхні перехрестя. . .

*

У слід за землею, людина теж вдумується у космічний розліт і застигає у подиві перед цим Божественним засвіттям.

Яке ж бо заманливе й величне безпрохіддя розкрив Всевишній перед кожною людиною.

Як дозволив їй уже частинно підглянути й розшифрувати цю досі незбагнуту й незглибиму врочистість галактики! . .

Збагнути, що у цій нірванній і крутіжній далечі — зарисовується перед нею чіткий профіль Споконвічного Творця. . .

*

І людина потайки тріюмфує.

Зі зворушливим захопленням вона переконується і стверджує, що людина являє собою — манюсеньку молекульну відбитку оцього, вже завершеного й ефективного, засвіту.

І що в житті кожної людини все починається точнісько так само, начебто в галактиці:

Започатковується юним народженням. . .

Щоби згодом підвестися спіралью і посягнути до многогранної і зрілої доцільності. . .

1977 р. (З приготованої до друку збірки — «Дні на палітрі»).

Ганна ЧЕРІНЬ

ПАЛКЕ СОНЦЕ ІБЕРІЇ

(Продовження, 3)

Столиця Марокко — Рабат («Рабат» по-арабському означає «фортеця»), і з фортеці це місто, як і більшість міст Марокко, та й не тільки Марокко, почалось. Ми в'їжджаємо до Рабату через старезне місто Сале, де домінують вузесенькі вулиці й галасливий, колоритний «сук». Рабат розрісся, коли з Андалузії еспанці вигнали арабів. В XIX стол. він став столицею. В Рабаті багато зелені, перед містом ліс завдовжки у 20 миль — дикі груші, евкаліпти. Вулиці широкі, чисті, люди гарно вдягнені. На вулиці багато авт і зовсім мало ослів, але трапляються. Тут їм авта з пошаною дають дорогу, як автомашинам. Між Рабатом і Сале біжить покручена річка Бу Регрег.

Палац величезний, із зеленими дахами. Коло палацу мечеть султана: щоп'ятниці опівдні султан молиться разом із усіми людьми. Зфотографувавшись з охоронцями палацу, ми пішли оглядати сад. Перед входом стояли два бербери, які, побачивши нас, почали досить легенько танцювати, видзвонюючи дзвіночками, що прикрашали їх барвисті вбрання. В саду нас стріли два по-північному яскраво вбрані бербериводоноси; за спиною вони мали великі міхи з козячої шкіри, наповнені хто зна з якої криниці водою. На грудях у них висіло з півтузина блискучих мідних чаш. Бербер наливав у чашу трохи води, сполоскував чашу, тоді наливав повну чашу й подавав людям.

В Касаблянці

Касаблянка, знана всім із американських пригодницьких фільмів, це — модерне місто, розвинене під французьким протекторатом, що й тепер зберігає свій французький характер. Це — комерційна столиця Марокко, а комерція тут є різна — легальна й «чорна». І тут, не дивлячись на ультра-модерний вигляд, їздять осли, запряжені в возик. І так само дико кричать ще вдосвіта муеззини на мінаретах. Тут вони ще й уживають голосників, щоб усі, всі почули.

В Касаблянці будують нові будинки модерного (коробкового) стилю, але з традиційними арабськими прикрасами.

Ми зайшли до ресторану й стали думати, що б замовити щось такого, що характерне для Марокко, а спеціально — для Касаблянки.

— Маєте рибу?

— Я б вам її не радив. Вона морожена й привезена хто зна звідки.

— Як же? Таж ми на березі океану!

— Араби не ловлять і не їдять риби. Так було споконвіку. Рибу в марокканських водах ловлять португальці й еспанці. Оце тільки тепер починають рибалити, але щось воно не йде на лад.

У Касаблянці найбільш видно прогрес: будують футбольний стадіон, автобусну станцію. Тут навіть є дуже гарна християнська церква. Стіни її — самі вітражі. До речі, в цьому місті так мало місцевого колориту, що більшість сцен славетного фільму «Касаблянка» були зфільмовані в Танжері.

Тут і люди інакші. Від своїх панів-французів вони навчилися дерти носа. В цьому відношенні вони нагадують поляків.

В готелі ми пішли на вечерю. З'їли якусь печеню, а пити нам нічого не дають. Спиртні напитки взагалі заборонені ісламською релігією (замість цього вони задурманюються куривом). Ми попросили кави.

— Тут не можна. Йдіть до бару.

О, Боже! Кожному городу нрав і права! До бару пити каву! І ми вперше в житті пішли до бару, якщо не рахувати, звичайно, наших «національних бар» на українських бенкетах. І пили там каву.

Тетуан і Сеута в Іспанії

Дальшим нашим етапом був Тетуан, столиця Іспанської зони, а тоді — Сеута. Сеуту звоював колись португальський принц Генрі-Навігатор, але потім, у спадщину при одруженнях, вона перейшла до Іспанії. І тепер ця Сеута належить Іспанії, виглядає більш на іспанське місто, ніж міста в самій Іспанії, і муляє очі марокканцям. Якби в них більше амбіції, вони б відібрали те місто, але — Ішналлах. Хай буде воля Божа!

Без пригод ми перепливли Гібральтарську протоку й опинилися в Іспанії. Перебування в Марокко вже нам трохи сприяло, і ми привітали ближчу нам звичаями Європу радісним «Viva España!»

Історія Іспанії — заміна одних завойовників іншими. Назва країни походить від слова «крілик». Мовою фінікійців це, нібито, «Країна кролів» (кролів, не королів). Але чи ясна історія слова «Русь»? Отож, може й кролі тут ні до чого. В тумані давнини кожному ввижаються дивні видива. Фінікійців змінили картагенці, а картагенців — римляни, що панували тут до свого занепаду. З ними прийшла латинська мова, звідки потім утворилась іспанська. Далі були тут вандалі. Дехто вважає назву південної Іберії — Андалузію — «Вандалузію»; інші виводять це від арабського Аль Андалус — «Ворота до раю». Були тут і західні готи, і скандинави, що залишили в північних окраїнах біляве волосся й блакитні очі. Внутрішня боротьба між володарями послабила їх усіх, і привела до того, що в VII стол. південну Іспанію завоювали араби й трималися там 800 літ. Всупереч твердженням хрестоносців, араби ставились гуманно до завойованого населення, зберігали місцеві звичаї, не силували приймати мусульманство. В часах середньовічної темряви, в Іспанії, під арабською займанщиною, було чи не найсвітліше. Араби принесли з собою високорозвинену математику, астрономію і високомистецьку та віковично міцну архітектуру. Проте, в народі завжди живе прагнення свого власного, яке б добре не було чуже. З ініціативи Папи римського, з Кастілії рушив у похід на арабів

Фердинанд III. Одружившись із Ізабеллою, Фердинанд відвоював на решті південну Іспанію і утвердив «Королівство Католицьких Володарів». Разом із жорстоким переслідуванням нехристиян (часи безславної інквізиції), настав період розквіту й великих відкриттів, з яких найбільшим було відкриття Америки Колумбом у 1492 році. Знову ж не можу оминати завваги до святкувань для Колумба в США: він же не відкрив тієї частини Америки, де лежить США, навіть і не досягнув континентальної північної Америки; є теорія, що першими до цієї території прибули скандинавці. В 1497 році, отже, тільки 3 роки після експедиції Колумба, до північної Америки прибули кораблі англійця Кабота, але дня Кабота чомусь не святкують.

Отже ж, крутої вдачі королева Ізабелла, разом із своїм чоловіком, об'єднали розсварену раніше Іспанію і міцно тримали владу. Але дегенерація споріднених подруж робила своє, наступні володарі втрачали в війнах здобутки предків, камінці один за одним випадали з корони... Через одруження, престол перейшов до французького короля Людовика XIV, і почалась в Іспанії династія Бурбонів, що протривала й дотепер. Королі й королеви помирали від туберкульозу, слабоум'я, гемофілії. Хоч нарід традиційно любив монархію, в 1931 році відбулись вибори, в яких перемогла республікансько-соціалістична партія, і король Альфонс XIII виїхав з Мадриду. Від 1936 до 1939 року в Іспанії точилася громадянська війна, що закінчилась перемогою генерала Франко. В 1947 році Іспанія була проголошена монархією, а генерал Франко зобов'язався охороняти престол для внука останнього Бурбонського короля — Хуана Карлоса. Хуан Карлос, після смерті Франко в 1975 році, зайняв престол і керує країною разом із парламентом. Або парламент разом із королем. Або парламент при королі. В кожному разі, за час перебування в Іспанії ми ні разу не побачили проявів набожної любови до короля. Отак, деś він собі є, а життя йде своїм порядком. Проте, ми тут недовго й не бачили тих нагод, що супроводяться парадною присутністю монарха.

Після рясних екскурсій по гарячому Марокко, ми їхали понад середземним морем до еспанської рів'єри — т. зв. Золотого побережжя. Спинились у головнім містечку Золотого побережжя — Торремолінос. Готель Мелія Коста дель Соль величезний, із крамницями, водограями, ставками й головне — пляжем.

— Тут ви відпочинете після трудів, а ввечері вам на вибір сотня ресторанів і касіно.

На пляжах тут, хто хотів, міг показатися без верхньої половини купелівок. Маю на увазі не чоловіків, а жінок. А хто не мав чим похвалитися, то принаймні міг на інших подивитись і сказати «Фе, які безсоромниці!» Для мене ж Коста дель Соль визначилось чимсь іншим. Досі я терпіла й приховувала свою хворобу, щоб не тривожити туристів нашої групи, а головне — мого чоловіка. Але тепер опухло горло й шия, і я вирішила, що треба щось робити. Врешті, є ж і тут лікарі. Наша провідниця задзвонила до еспанського лікаря, і через 15 хвилин він уже був у моїй кімнаті. Провідниця також лишилась у кімнаті,

мабуть, щоб бути свідком, якби що не так. Молодий чорнобородий лікар оглянув і вислухав мене і підтвердив мою діагнозу: запалення горла й залоз.

— Як на вас діє пеніциліна?

— Дуже добре.

Для лікаря це означало: «Дайте мені ін'єкцію». І він її мені дав, на два боки. Крім того, виписав рецепти аж на п'ять різних ліків. Коли ми хотіли заплатити, він сказав:

— Прийдете ще до мене завтра, тоді заплатите.

— Але ж завтра ми вже будемо в Гренаді!

— Справді? Шкода, шкода! А о котрій годині звідси виїжджаєте?

— О дев'ятій ранку.

— Гм... Тоді прийдіть ще сьогодні, о шостій.

Від пеніциліни мені одразу покращало, так що я вдягла «парадну» сукню, й ми пішли подивитися на пляж (нічого особливого, у Фльоріді кращі, тількищо тут нудистів можна побачити). Тоді зайшли в крамницю. Хотіли купити молока, але ніде його не бачили.

— Де у вас молоко? — спиталась по-іспанськи. Продавець вказав на величезну піраміду літрових фляшок, що стояли просто на підлозі, а не в холодильнику. В Іспанії, як і в Марокко, молоко дуже несмачне. В ресторанах його подають перевареним, до кави ллють кипляче, півнапів із болотистою кавою. А тут, я думаю, молоко зроблено з порошку, щоб не скисло. Ми вирішили, що будемо пити молоко вже як повернемось до Америки.

Взяли таксівку (недорогу, та й їхати було недалеко, яких десять хвилин) і поїхали до лікаря. Дуже не хотілось, бо я вже почувалась добре — пеніциліна зробила своє. Але ж не заплатили, то мусіли піти.

— Ну, де ти цієї біди набралася? — нарікав мій чоловік. — Що ти де їла чи пила?

— Воду пила в Лісбоні, в Ботанічному саду... Фігу з'їла в Рабаті... Врешті, чи я знаю? Ті мікроби такі маленькі, що я їх без окулярів не побачила... Чи мікроба, чи фігу з'їла, звідки я знаю?

Доктор Хорхе Мардо жив на авеніді Імперіаль, на першому (по-нашому на другім) поверсі, де сходи були з мармуру, але в будинку смерділо мокрим собаччям. При дверях сиділа товстенька бльондинка. Ми навіть трохи почекали, поки доктор нас запросив до себе урочисто, як король на авдієнцію.

— Як здоров'я? — запитав він мене, наче вже тиждень минув. І довідавшись, що добре, не міг приховати легкого незадоволення. Він хотів би мене ще далі лікувати.

— Зробимо рентген і кардіограму, — вирішив він. Але не на таких натрапив. Мій чоловік поставив вето, бо рентгенове проміння шкідливе.

— А чому це потрібно? — спитала я. — Знайшли в мене щось у легенях, якийсь шум чи іншу музику?

— Ні, — мусів зізнатися лікар. — Але рентген не зашкодить.

Ледве ми його умовили, що такі речі, якщо вже потрібні, ми зробимо вдома, а не в дорозі. І зажадали рахунку. 75 доларів! Він навіть видав

нам писаний рахунок. На нім було зазначено все, що в мене хоч трохи боліло: горло, шия, голова, спина, ноги... І кожна частина тіла коштувала десятку, плюс всякі інші ускладнення. Лікар, видно, сподівався набити кошт до кількесот доларів і тим підживити свою мляву практику. В Іспанії існують забезпечення на випадок хвороби, а приватно лікування було б нікому не під силу, як і в нас.

Дізнавшись, хто ми, доктор Мардо сказав, що він знає багато українців. Певно, тих, що приїжджали студіювати медицину до Іспанії. Від них він, може, навчився як не української, так хоч англійської мови. А мені було досадно, що я не могла тут прикласти свою еспанську мову: доктор одразу перейшов на англійську. Але приємно, що він щось знав про Україну.

З Торремолінос ми виїхали в дорогу на Гренаду, через Малягу. Руїни замку Алькасар, захисна стіна і древня фінікійська фортеця... От де міцно будували! В американських містах уже в 50 літ будова вважається старою й валиться. А ця фортеця й тепер нерушима. Що ж, така стіна була доброю загородсю, при умові, що ворог зайде з того боку, що треба. Але він часто заходить таки з того боку, що треба. З того боку, що треба йому.

Маляга, триста тисяч населення, столиця провінції. Тут живуть переважно ті, що обслуговують Коста дель Соль — це справжня індустрія. Тут також спеціалізуються на ранній городині й роблять на тім добрі гроші.

— А що це за палац?

— О, це зовсім не палац. Це — тютюнова фабрика.

Ми проїжджаємо повз розбитий літак. Тільки вчора була тут катастрофа, і її подали на останніх новинах у Чікаго. Наша дочка, хоч і знала, що ми тим літаком не летіли, знала також, що ми в цей час будемо їхати через Малягу — і затривожилась. Дзвонила до туристичної агенції, і там її запевнили, що з нами нічого не сталося.

Їдемо міжгір'ям. Гори — мозаїки рівних рядів оливкових дерев. Їх садять розміряно, щоб могли проїжджати машини, що струшують оливки. Але в інших місцях ще роблять це руками: підстелюють ковдри й трясуть на них зелені, але й вже не зелені, а стиглі плоди. І дощу нема, але якось дерева ростуть, бо з верхівок гір збігає снігова вода. Крім оливок, на схилах гір і на терасах насаджено мигдалеві дерева. Здалеку так чарівно виглядають ці рівненькі, немов вишиті ряди дерев: яскравіші, різкозелені крони мигдалю і сіро-зелені, немов притрушені пилом, оливки. Вся земля, всі гори, навіть із їх сніжними вершинами — приватна власність. Чим ближче до Гренади, тим родючіші поля. Вода з гір, з додатком мавританської системи іригації, сприяла цьому.

В Гренаді

І ось ми в Гренаді — останнім бастіоні мавритан, де араби тримались у високогірній фортеці аж до 1492 року. Відразу їдемо до славетної і прекрасної Альгамбри — палацу-фортеці. На нас нападає юрба циганок і подає квітку. Але як її візьмеш, то вже циганка буде тобі ворожити. Якщо візьмеш квітку і відмовишся — буде біда. Отож, краще не брати квітки. З верхів'я Сієрри-Невади, з висоти 11 тис. ступенів, спливає погожа, прохолодна вода й живить сади, дерева й водограї. Тут ми без боязні пили смаковиту воду, бо якщо вона тут не чиста, то де ж іще на світі?! В Альгамбрі ми опинилися знову немов у Марокко. Все тут збереглося з прадавніх часів без змін. Чую звук кастаньєт — це не пасує сюди, це не мавританське, а циганське. Але це не кастаньєти, це садівник ритмічно підчищує кущі міртів. Стривожені мірти різко, п'яжливо пахнуть...

В марокканських внутрішніх двориках співають водограї. Араби дуже в них кохались: плюскіт води заспокоював і насолоджував... У ставках плавають рибки і ростуть водяні лілеї. На горі — приміщення прекрасних банок, гаремниць. Кожний цаль на стінах удекорований ліпленими арабесками (ім'я Аллаха, схоже на англійське «W») і арабесками, мавританськими кахлями, так, як і в Севільї і в цілїм Марокко.

Любили купатися араби, але не надворі, в ставках, а в гарячих купальнях, з великим комфортом і не поспішаючи. Спершу йшли паритися, тоді в хłodну ванну, а тоді — спочивати (це вони запозичили в римлян). В Альгамбрі збираються щороку на фестиваль композитора Мануеля де Фалли, що народився в Гренаді. В літнім саду Альгамбри він і скомпонував свою славу «Гренаду».

Красу Альгамбри важко змалювати словом чи пензлем. Її треба побачити, дихати цим пахучим повітрям, дивитися на місто, що розкошує далеко внизу... Мабуть, що це найгарніший закуток Піренеїв. «Мабуть» — бо ми скрізь не були. Але від інших чули таке.

У нашім пишнім готелі трапилась нам смішна пригода перед виїздом. Пішли ми на сніданок, випили кислий помаранчевий сік, і чекаємо на каву. Я вже знаю, що скрізь вона несмачна, принаймні на наш американський стандарт. Я на вакаціях взагалі перестала пити каву з тієї причини. Деся взявся кельнер і не питаючи поналивав нам того болота в кухлики тай побіг далі. Я до кави не доторкнулася й вирішила попросити замість того чаю. Якось докликалась кельнера.

— Прощу дати мені замість кави чаю.

— Ні, — суворо відрізав кельнер. — Спершу випийте каву, тоді дам чаю. — І не чекаючи відповіді, пішов.

Що з ним зробиш? Ну, ми його перехитрили. Мій чоловік, що ставився до іберійської кави багато більш толерантно, випив мою каву, а тоді задоволений кельнер налив мені чаю.

(Закінчення буде)

Теодор ТЕРЕН-ЮСЬКІВ

НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНА МОТИВАЦІЯ
ТВОРЧОСТИ С. ЛЮДКЕВИЧА

(Продовження, 3)

І самий Людкевич, мимо найрізноманітнішої праці, komponує у тому часі багато. Передусім, як завжди, опрацьовує залюбки часто різного жанру наші народні пісні на хор, як ось: «Марусенька по саду ходила», «Будь ми здорова», «Ой кум до куми», лемківську «Ліщина, ліщина», «Пою коні при Дунаю» (слова Ю. Федьковича) та ін. Особливо цікава з мистецького боку обрібка пісні «Я в квати-роньці сиджу», де сопран співає сольо з чоловічим хором. Він частенько звертається до старогалицьких пісень, себто таких, яких походження літературно-авторське, проте з бігом часу авторство забулося, зникло. Під назвою старогалицьких пісень маємо такі речі, як «Там де Чорногора» (нею покористувався Людкевич у своїй «Елегії»), «Як ніч м'я покриє», тощо; помітно цікаві рекрутські пісні «Ішов жовняр з війни», «А хто хоче війну знати» і др. Не можна поминути двох його пізніших балад «Про Бондарівну» та «Про Петруся і вельможну паню». Тут входять у гру національні чинники, а з ними і конфлікт: пан Каньовський і вельможна пані — це поляки. Хорова пісня «Чабарашки» — це рід в'язанки пісень веселого покрою, де затираються границі між народною і композиторською творчістю. Автор опрацьовує ще цю вдячну тему для фортепіано на чотири руки та для скрипки, а вкінці навіть для симфонічної оркестри і хору. Однак навіть цих непатріотичних, але життєрадісних і своїм характером щиро українських речей, нині на Україні, під російською кормогою, буде важко почути.

Крім народніх пісень, які просто творять частину Людкевичевого «я», пише він теж і власні композиції, що пронизані ще більшим патріотизмом і героїкою. Взагалі найглибшою любов'ю до батьківщини з визвольницьким горінням позначається його музика, особливо в роках між двома світовими війнами. «Ой вигострю товариша» на слова Шевченка — це розмашний і темпераментний твір на чоловічий хор із фортепіаном. В цьому творі є і драматизм, і гайдамацька очайдушність, що вибухає грізним вивозом ворогові; це малюнок представника українських месників.

Однак найбільшим музичним дорібком цього часу — це твір великої форми національно-визвольницького характеру, симфонічна кантата на основі славетної поеми Франка «Каменярі», в 1926 році. Друга редакція з 1956 року була потрібна Москві, щоб

притишити націоналізм і патріотизм композиції. З музичної точки погляду, це дотогочасно найбільше повноцінний оркестровий твір Людкевича. Він стає його підставовим твором багатющої симфонічної творчості в майбутньому. Ця грандіозна композиція дорога для нас так із мистецьких, як і з національно-патріотичних мотивів, вона є великим творчим досягненням композитора. «Каменярі» стоять на тому самому рівні, що і «Кавказ»; навіть, коли

С. Людкевич 1905 року

*С. Людкевич — студент
Львівського університету.*

цей останній є довший своєю побудовою і послуговується радше обширнішим текстом. Людкевичів патріотизм задемонстрований у цьому творі, як ніде інде. В потужній музиці виступає на всю широчінь безсмертний мотив пісні-гимну «Не пора». І тут саме захована «таємниця», чому більшовики і досі не випустили цієї композиції награної на платівку. Багато більшовицьких писань узагалі не згадують про «Каменярів» чи «Наймита» (про нього — пізніше). Це ж ясне. Як же ж їм, прислужникам Кремлю, подолати такий недвозначний, протимосковський визов, як його пояснити, як затушувати? Тому найпрактичніше — промовчати. В інших дослідженнях знаходимо дуже ляконічні вислови про твір, буцімто композитор послужився там мотивом «Марсельези», а навіть російської пісні «Дубинушка». Може дещо з цього і попало в композицію у редакції з 1956 року. Однак і в другій редакції гимну «Не пора», Людкевич не викинув із твору. В одній зі советських

статтей знаходимо таке: «... »Каменярі«, де в рельєфних, карбованих образах, заснованих на мотивах революційних пісень, ожили мужні постаті тих, хто ламав кайдани неправди і неволі»¹². Чи це не пригадує знову трафаретних і неістотних пояснень із »Кавказу»? Яких бо саме пісень, чийого народу мужні постаті, хто накинув кайдани народові Франка і Людкевича, про те — ні слова. І ще раз, якби йшлося про якийсь народ у засвітах. А це ж так проречисто-торжественно виражено в творі:

»Не пора, не пора, не пора,
Москалеві й ляхові служить;
Довершилась Україні кривда стара,
Нам пора для України жити«.

Тут немає місця для жодного інтернаціоналу, тут бо ідеться про каменярів-патріотів українського народу та про їхній невпинний труд і боротьбу для здобуття волі.

В музиці проводить Людкевич дві теми: Перша — підставова, закличного характеру, ґрунтується на мелодії »Не пора«, бойова, героїчна, що так самопевно звучить у мідних інструментах. Друга — сумовита, похмура, підкреслює зневіру й сумніви, що непокоять наш народ, коли мусять приносити жертви в боротьбі зі східними чи західними ворогами. Та мажорне закінчення, повне радості і величчя з потужною підтримкою мішаного хору, чеканить побідний пеан волі українського народу.

Під впливом патріотичних пісень, що по втраченій державності були незвичайно поширені і кожночасно співані, особливо пісні Українських Січових Стрільців, пише Людкевич в 1928 році »Стрілецьку рапсодію«, основу якої творять саме дві Стрілецькі пісні: »Ой видно село« Льоня Лепкого і »Ой та зажурились« Роркестри ефективно і багатогранно протиставлення патріотичних тем. Перша бо пісня — весела, бадьора, героїчна, друга — журлива, сумна, але погрозлива зі запевненням повороту до останнього бою. Большевицькі властивості перейменували цей твір на »Галицьку рапсодію«. Обидві пісні, ніби без авторів, названо ... »старогалицькими« (sic!). А в основу »Галицької рапсодії«, — каже один із радянських підголосків, — »покладено ідею боротьби проти всього старого, вісталої і гнітючої, що не давало тоді українському народові сили розправити крила на всю ширину»¹³. Очевидно, що це »квітуча« нікудишність цензурної скованості. С. Павлишин знову в своїй — назвім лагідно — блаженській розвідці про Людкевича торочить про цю же композицію: »Виникнення цього твору в 1920 роки викликане глибокою реакцією західно-українських трудящих проти австро-німецьких завоювальників наприкінці

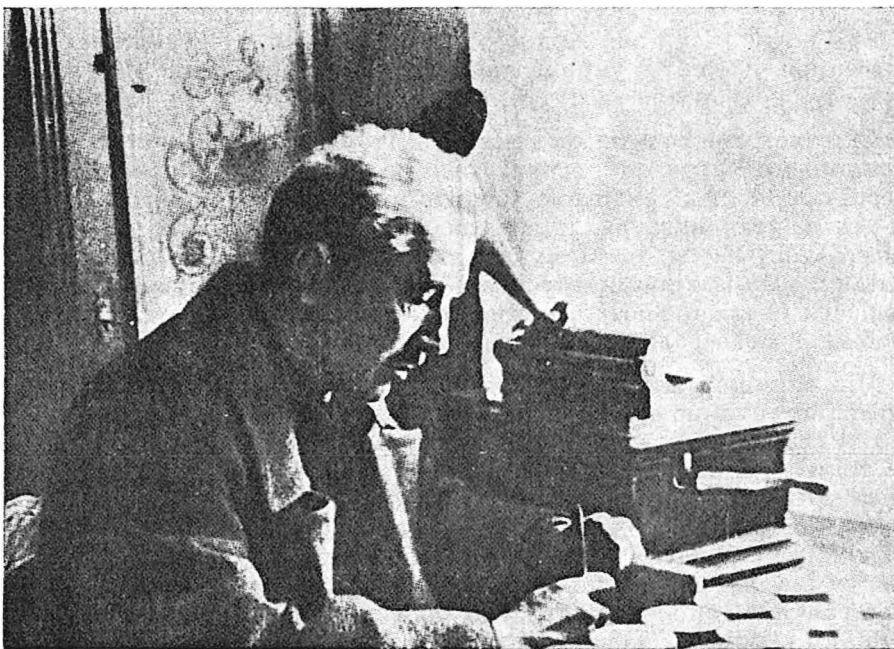
12) М. Загайкевич: »Людкевич і час«. »Музична Україна«, Київ, 1979 р.

13) М. Білинська: »Український календар«, Варшава, 1979 р.

Першої світової війни»¹⁴. Важко зрозуміти, як можна такі нісенітниці пускати в світ в обличчі такої недвозначности тексту обох пісень, як ось у першій:

»А хто піде з нами, буде славу мати,
Ми йдем за Вкраїну воювати»
Чи в закінченні другої:
»Вернуться ще тії, Стрільці січовії,
Задрожить тоді Варшава!»¹⁵

Ніде ні натяку на якихось »австро-німецьких завоювників«, бож відомо, що в першій пісні йде спів про війну — з москалями, а в другій — з поляками.

С. Людкевич під час російсько-більшовицької окупації в 1940 р., працює при фонографі в неопаленій кімнаті.

А дальший помітний крок у діяльності Людкевича мистецько-суспільного пов'язання — це інший твір великої побудови в формі варіацій, кантата для мішаного хору і симфонічної оркестри до пророчого Шевченкового тексту »Наша дума, наша пісня« з 1931 року. Кантата постає на ювілей хору »Львівський Боян« в 40-літ-

14) С. Павлишин: »Станіслав Людкевич«, »Музична Україна«, Київ, 1974.

15) З »Сурма«, »Червона калина«, Львів—Київ, 1922 р.

тя його заснування. З цим же хором, як звісно, Людкевич був дуже тісно пов'язаний довгі літа. Цей одноциклічний твір, в якому композитор, послуговуючись багатством розмальюнку оркестрового розмаїття і голосовою могутністю людського співу, розбудовує ступнево тему з варіаціями, закінчуючи кантату розмашною фуґою. «Наша дума, наша пісня» — це самопевний і оптимістичний вияв нашого музичного Велетня у живучості, красі і цінності рідної пісні, а в цілому — української музики.

Найцінніший твір

*«... Вставайте,
Кайдани порвіте!»*

Однак найціннішим твором Людкевича, що постав у часі між двома світовими війнами з нагоди ще іншого, величнішого ювілею, а саме в 120-річчя з дня народження нашого національного генія Т. Шевченка, — це «Заповіт». В 1934 році зроджується оця одно-разова вокально-симфонічна поема до відомих стихів Кобзаря для мішаного хору і симфонічної оркестри. Загальна побудова твору, вже з основи самого тексту, опирається на контрастних протиставлених прийомах, що викликає у слухача зміцнене вражіння пережиття величного твору. Людкевич, як людина величезного кругозору, завжди намагався знайти історичну чи мистецьку тяглість, щоб побудувати на ній потужну і цінну музичну будівлю українського усвідомлення та національно-патріотичного піднесення. Тому він нав'язує злегка своїм твором, якби далеким відгомоном, до найбільш відомого і популярного «Заповіту» Г. П. Гладкого, щоб існував зв'язок і традиція відомого наспіву в його власній музиці. Притаманне і характеристичне явище в музиці Людкевича — це те, що вона завжди дуже цупко пов'язана з текстом і його найважливішою інтенцією та значенням. Тому, чи то в «Кавказі», а чи в «Заповіті» музика його оспівує тільки українські високі заміри й ідеали, видвигає істоту національної боротьби за визволення рідного народу з московського ярма. Воно таки ніяково і смішно читати в советських писаннях про Шевченківсько-Людкевичівські якісь там завзивання, без ближчого і точнішого пояснення та означення, мимо найбільшої словно-музичної виразності і недвозначності так поета, як і композитора:

*»Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте!«*

Очевидно, що проти кого вставати-повставати, чиї це кайдани мана Купчинського. Тут наново заблистіло барвами симфонічної носить на собі наш народ, або чия то вража кров, що нею мусимо волю окропити-освятити, про це в большевицьких розгляненнях нічогосінько не знайдемо. Отже, коли йдеться про українську ідей-

ну цілеспрямованість, то всі ті писання ялові і порожні. А вже зовсім обурює, коли в деяких шкільних довідниках «Заповіт» поминається мовчанкою, хоч досить багато місця присвячується «Кавказові». А це ж два найбільш вагомні твори Людкевича. Діло в тому, що в інтерпретації «Кавказу» можна легше буюти в повітрі і фантазувати: воно ж то ніби все те подальше від України, а гори і народ, в суті речі, буцім то не українські, а кавказькі; із «Заповітом» — інакше. Тут треба бути яснішим і виразнішим, бо ж ідеться не тільки про самого Шевченка особисто, але і про його найрідніший, поневолений народ зовсім безпосередньо. І тому, щоб уникнути недоречних викрутів чи просто брехні, найпрактичніше для советських книжників — не згадувати «Заповіту»¹⁶. Попри стійкий характер і глибоку, горду національну свідомість, саме ось такі факти додавали Людкевичеві сили і витривалости не датися втягнути в члени комуністичної партії. Він бо ніколи не міг мати найменшого довір'я до окупантів, стверджуючи щоденно їхню денационалізаційну політику.

В самій музичній побудові «Заповіту», по короткій, низхідній пригравці оркестри, баси піддають сумовито: «Як умру, то поховайте», щоб при впадах інших голосів роз'яснити дещо настрій при згадці про «лани широкополі і Дніпро і кручі». Пишучи тенорове сольо з торжественним звучанням «Отоді я», Людкевич мав на думці блискучого, героїчного тенора, Михайла Голинського. А «Поховайте та вставайте» — це гураган воскресно-бойових почувань для яскравої баталії героїзму за власну і святу волю. Рішучими і драматичними акордами, повторюваними багатократно «Кайдани порвіте», як ударом криці завзиває музика «Заповіту» наш народ до остаточного бою зі східним наїзником. Тільки великий мистець і такий же патріот в одній особі, яким був Людкевич, був спроможний віддати ті колосальні душевні переживання з такою захоплюючою силою та потугою в пророчо-музичнім творі.

По революційно-героїчному пориві й досягненні свободи, музика «Заповіту» змінюється зовсім і переходить у наспівно-задушевний настрій, в лірику проясненого розмалюнку. Поет, композитор, а з ними і другі велетні з пантеону нашої нації дождатимуть, щоб їх «в сім'ї вольній, новій» спом'янули «не злим, тихим словом». Людкевичів національний патос і визвольна героїка музики скріплюють віру в українську людину як одиницю, і весь народ, бо «Заповіт» — це, як загально призначено, зараз по «Кавказі» наймогутніша його композиція. Це наш ще один національний гімн, що його вже досі омузичило кілька композиторів, однак пальма першинства в цьому музично-патріотичному почині належатиме, без сумніву, Людкевичеві.

Ані оркестрових партитур, ані фортепіанових витягів з великих

16) Історія української дожовтневої музики — ред. О. Я. Шреер-Ткаченко, «Музична Україна», Київ, 1969 р.

творів Людкевича зі смертю композитора не можна тепер ніде дістати. А «ювілейний», мініатюрний, фортепіановий витяг із «Кавказу» і «Заповіту» в 100-річчя музикотворця, де ноти, а головню текст, можна розглядати хіба через мікроскоп, треба вважати цинізмом і глумом над творчістю великого Людкевича¹⁷. Був час, коли можна було знайти «Заповіт» на платівці у виконанні Львівської філармонії і хору «Трембіта» під керівництвом М. Колесси. На жаль, давнє монографічне награвня одноразової композиції — не було захоплююче. Воно так виглядає, що з уваги на оте нелюдське і ненависне поневолення, навіть на гідне та репрезентативне награвня на платівку музичного твору — треба буде мабуть чекати аж до власної державности.

Користуючись різними збірками пісень, також і Лисенковими, як допомоговими чинниками, Людкевич компонує в 1935 році свою поему-фантазію на симфонічну оркестру в формі сонатного алегро: «Веснянки». Цей твір займає немаловажне місце в його творчості. В ньому саме використав мистець зі збірника Лисенка народну «Благослови мати», «Короля» і свою власну мелодію. Цей веснянковий твір соняшного і оптимістичного характеру виконано вперше у Львові на концерті в 125-річчя уродин Шевченка, в великій залі кіна «Атлантик» (тепер театр М. Заньковецької), 5 березня 1939 року. Людкевич деб'ютував із прем'єрою своєї найновішої композиції, що нею він і самий диригував. Крім «Веснянок», руководив він ще і першою частиною «Кавказу». У львівськiм часописі «Новий час» висловився про «Веснянки» музиколог, д-р Василь Витвицький так: в цій композиції «...бачимо характеристичні признаки його оркестрових і хорово-оркестрових творів: широко, формальну розбудову, багату ритміку та — головню — барвну інструментацію. Важне завдання сповняють у «Веснянках» духові інструменти, передусім бляха, що і надає, особливо другій частині твору, кріпкости і блеску. Гармоніка «Веснянок» виразно навіяна духом новітньої музики». А щодо «Кавказу», то ця сама критика звертає увагу, що хор був дещо заслабий у зіставленні з міцним звучанням симфонічної оркестри. «Веснянки» — це один із тих небагатьох творів Людкевича, де він на цей раз відходить від бойово-героїчної теми боротьби за державність і дає нам радісний образ народних ігор, схоплений мальовничо і різновидо симфонічною палітрою звуку. В тому ж самому концерті, автор цих рядків мав честь і щастя, коли молода доля звела його з найбільшим українським композитором, виступати на тій самій сцені, на тій самій імпрезі, співаючи до акомпаньяменту Н. Нижанківського Лисенкові «Гетьмани» і «Минають дні».

¹⁷ С. Людкевич: Кантати — клавір, «Музична Україна», Київ, 1978.

Богдан СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ НА ЕМІГРАЦІЇ

Завдання української науки подібні до завдань науки кожного зрілого народу. Різниця вільних народів і народів поневолених у тому, що народи поневолені мусять концентрувати свої наукові зусилля на тих ділянках життя та науки, що мають рішальний вплив на існування народу і на його духову та державну самостійність. У своїх зусиллях нація, подібно як і в інших ділянках життя, так і в науці, мусить видвигати першочергові, а не десятирядні питання, які треба опрацьовувати і публікувати.*

Понад сто років тому устійнено мету Наукового Товариства ім. Шевченка: «Плекати й розвивати науку, зокрема в ділянці українознавства». Саме обрання патрона Товариства показало, для яких цілей покликана була тодішньою спільнотою українська наука. Пригадаймо тільки, що тоді йшла боротьба за визнання нас окремим народом, а нашу мову окремою, самостійною поміж слов'янськими мовами. Нагадаймо собі, що велика частина народу в тому часі вважала себе частиною московського народу, а українську мову діалектом московської.

Власне наука, організована в НТШ в усіх галузях українознавства, довела, що український наріз — повновартісна нація з власною історією, мовою, літературою і наукою.

Про досягнення НТШ Іван Дзюба в творі «Інтернаціоналізм чи русифікація» сказав: «Наукове Товариство ім. Шевченка в Галичині за кілька десятків років існування, без всякої матеріальної підтримки і при перешкодах з боку австрійської, а потім польської влади, спромоглося видати стільки літератури з українознавства, з української історії, фолкльору, статистики, документації тощо, що всім державним видавництвам УРСР при інших нинішніх умовах для цієї роботи знадобилося б, певно, кілька століть, не кажучи вже про науковий рівень виконання і підбору матеріалу».

Це ствердження Дзюби виразно показує, що УРСР — це лише ширма московської колоніальної влади, набагато жорстокішої, як відкрита окупація московської і австрійської монархії чи польської Речіпосполитої.

Окупаційна ситуація в Україні тим гірша від дореволюційної, що науку і всі роди мистецтв включено в політику московського «злиття народів», яку на початках ведено під гаслом «інтернаціоналізму», а сьогодні, кажучи одверто, під гаслом творення «советського народу» і «советської культури» московізацію усіх народів СССР, а слов'янських у першу чергу.

* Ця дуже актуальна праця появилася вперше на сторінках «Вісника» СКВУ в 1983 р.

Тези тієї політики виложені в статті Володимира Леніна п. з. «Партійна організація і партійна література». На підставі тієї статті та директив КПСС постав т. зв. «соціалістичний реалізм» — метода для ліквідації самобутніх стилів культур поневолених народів, їх нівеляції та підготовки і передумови для «злиття націй».

»Найвищим досягненням марксистсько-ленінської суспільно-наукової думки в нашу епоху є нова програма КПСС« — твердить Українська Радянська Енциклопедія у гаслі «наука».

Щоб перевести в життя теорію «злиття націй» і створити єдиний «советський народ» з одною «советською культурою», мусить бути усунене все те, що стоїть на перешкоді програми КПСС. А стоять на перешкоді характери народів, їх минуле, їх історія, культура і все те, що відрізняє поневолених від поневолювачів.

Саме науці призначила КПСС у всіх республіках, а в тому і в УССР, при допомозі підпорядкованих їй Академій Наук і професійних спілок культурних діячів доказати «наукові» тези про спільне походження трьох східнослов'янських народів, про спільну народність племен Київської Руси, розділеної татарським лихоліттям і «возз'єднаної» Переяславською угодою, про «прогресивну» роль приєднання Москвою народів Східної Європи і Середньої Азії, про існування «класових культур» і боротьбу «прогресивної» пролетарської культури з буржуазною, про боротьбу з «віджилими» традиціями буржуазного походження у поневолених народів, про потребу рівнятися їм на «найвище розвинену» московську культуру — пролетарську.

Тому, що цих і їм подібних стверджень наукою довести не можна, бо вони в основі фальшиві, наука в УССР і в усьому СССР послуговується марксистською діалектикою. Марксистська діалектика, як метода, наświetлює факти так, що їх фальшує чи й зовсім їх замовчує під диктат марксистсько-ленінської ідеології, програми КПСС та великодержавних інтересів імперії московського народу.

Ці фальшування особливо помітні при вирішуванні періодизації української історії, літератури, чи образотворчого мистецтва, коли дореволюційним часам — тисячоліттю минулого народу призначується менше місця, як кільком десяткам пореволюційного часу большевицького панування. Крім того, в минулому вишукується переважно перебільшені образи класових зрізничувань та виминається образи національної солідарності українського народу.

До категорії фальшувань марксистсько-ленінської діалектики належать советські статистики. За їх підрахунком українці майже зникли з етнографічних земель України, що опинилися поза УССР. Ще у виданнях до 1960 року (Енциклопедія СССР) зазначувало на Кубані мішане українсько-московське населення. Після перепису в 1970 році українське населення з Кубані «зникло». Воно «зникло» теж в адміністративних межах Білоруської ССР, на Берестейщині та Пинщині, а в межах Російської Федерації на Стародубщи-

ні. Майже перестали існувати українці в Слобожанщині, в Курській, Білгородській та Воронізькій областях. Майже не прибуває в советських статистиках українського населення в Казахстані та на Далекому Сході, хоч українці десятками тисяч кожного року туди виїжджають і нові покоління переселенців прибувають.

Велика частина українських науковців на еміграції, вихована на американсько-советських джерелах, приймає територію УССР як цілості України і послуговується советськими статистиками, часто передрукуючи карти УССР, замінюючи тільки назву УССР назвою Україна.

Український учений Степан Рудницький у творі «Основи землезнання України» стверджує, що «урядові переписи населення були роблені на некористь українців». Він подає величину території України в мінімальних межах — 905 тисяч квадратних кілометрів, а максимальну — один мільйон і 56 тисяч квадратних кілометрів. Володимир Кубійович обчислює українські етнографічні землі на 932 тисячі кв. кілометрів. Це цифри вищі як мінімальні, і нижчі від максимальних Рудницького, але на тридцять відсотків більші від території сучасної УССР, що займає 603 тисячі кв. кілометрів, отже тільки дві треті української землі. Аналогічно поза УССР лишається велика частина українського народу, його історично-національної території, мінеральних багатств, людської та економічної потуги, яку не лише на картах шкільних підручників, але й у наукових працях еміграційних учених залишається нашим сусідам.

Подібно як в географії, Україну трактується в антропології. З доручення КПСС В. Дяченко перевів антропологічні поміри населення УССР, в тому українців і національних меншин, зокрема росіян. У своїй праці «Антропологічний склад українського народу» полемізує із Хведором Вовком. Заперечує його погляди про споріднення українців з південними слов'янами та західними (словаками і чехами) як динарської расової групи народів та окреме споріднення расове поляків, білорусинів і росіян, що пов'язані балто-фінським субстратом. Останніх, за Вовком, треба рахувати славізованими балтами і фінами. Дяченко заперечує Вовка, Раковського і Єндика та каже: «В антропологічному відношенні українці найближче стоять до росіян і білорусів, а не до сербів і хорватів».

Подібно заперечує науку офіційне вчення КПСС і в археології. І Ярослав Пастернак, і Хвойка, а також Брайчевський вважають українців автохтонами-слов'янами, корінь яких виводиться із неоліту і доби бронзи Трипілля та з похідних хліборобських культур скитів, що виразно згадуються поруч царських кочових пастухів, як племена хліборобів і орачів. Офіційна советська археологія вносить сумнів щодо слов'янського походження Черняхівської культури, яка закінчилася в кілька століть до ранньої княжої доби в Україні, творців якої греки називали слов'янами-антами і склав'янами. Вченим не вільно знайти прабатьківщину слов'ян в

Україні, і тому, що їх походження не можна вивести з теренів етнічної Московщини, советська наука питання походження східних слов'ян розв'язати остаточно не може.

Українці вилонилися, згідно з советською наукою, як нація в шістнадцятому столітті і негайно, ставши державною нацією в сімнадцятому столітті, забажали з'єднатися з російським народом (Хмельницький і Переяславська угода). Так виглядає наша історія в советській науці.

Українська мова теж не самостійна мова. Вона ніби збагачувалася і збагачується та повинна, за офіційними тенденціями, далі збагачуватися впливами російської мови — «найбільше розвиненої», як і наша література, що ніби розвивалася за «кращими зразками» російської. Шевченко, Леся Українка і Франко «завдячують» свій розвиток і світогляд російській культурі та таким її діячам як Белінський, Добролюбов і Чернишевський. Були вони ніби прикладами «дружби» та «єднання» двох «кровнорідних» народів, що прямують до єднання «в сім'ї вольній, новій». Тільки такі тенденції дозволені в советському «літературознавстві».

«Нові обряди», навіть «зразки» народного мистецтва затирають самотні форми української культури. В Петриківці на Дніпропетрівщині відкрили фабрики, які продукують «українське» мистецтво за зразками московського з таких центрів, як Палех, Хохлома і Мстера. У першій фазі перецеплювання вношено лише форми московського народного мистецтва, а в останніх роках і кольори оригіналів. Петриківка вже продукує плягіти московської культури. Московські мотиви поступово вводять у вишивку, в тканини. Насаджується московських мистців у виробничих народних промислах України. Навіть існують підробки писанок на дереві з московськими зразками пензлевого деревного прикладного мистецтва, що заливають книгарні навіть за кордоном УРСР і псують смаки українських покупців.

Зразки московської народної музики та елементи московського балету вводять в українську музику і балет. Про це знають добре фахівці цієї ділянки культури, як і всіх інших.

Всім цим тенденціям і процесам та іншим, що тут не має місця згадати, повинна дати відповідь українська наука в країнах свободної думки і слова. Нарід є так заатакований ворожими впливами в духовості, що може втратити здібність самостійного творчого вияву. Вільна наука повинна звести бій за правду. І вона це часто робить.

Надто мало присвячуємо уваги для студій дійсності в Україні і тим процесам, що там проходять. Щоб звести боротьбу, треба вивчити противника. Мовознавство, літературознавство, мистецтвознавство, історія, археологія, антропологія, етнографія, філософія та всі гуманістичні науки є на першу потребу в господарці наукової стратегії.

В нашій культурі існують білі плями незаписаної її історії, а навіть сучасности. Хіба не можуть антропологи на еміграції перевести поміри українців у вільному світі? Адже живе два мільйони наших людей поза ССРСР і можна вибрати 100 тисяч українців, що пам'ятають, з яких областей України походять, зробити поміри і накреслити карту української людини — непофальшовану та відповісти Дяченкові про вислід наших дослідів. Археологам доступні найновіші відкриття розкопок в Україні. Є точні описи викопаного матеріялу, хай, що московською мовою тепер друковані. Можна синтезувати матеріял і робити висновки, вести діалог.

Подібно історики повинні показати на присвоювання Москвою Київської Руси, особливо в чужих мовах, де назву Русь заступають назвою Россія. Мову, мистецтво та історію Київської Руси присвоюють московському народові. »Труды отдела древнерусской литературы«, присвячені літературі княжої доби, виходять одним томом праць кожного року.

Популярними тепер стали на еміграції мемуаристика і краєзнавство. Видаються ілюстровані, багаті в матеріяли недавньої історії, регіональні збірники. Але вони, на жаль, сконцентровані головню на галицьких повітах, що мають численних земляків на еміграції. Немає регіональних збірників пограничних територій України. Де є збірник »Кубань«, що розказав би історію цієї української землі і її українського населення на південному сході України? Де збірник »Полісся«, що розказав би про українську землю півночі та її людину? Про Західне Полісся та про Східню Чернігівщину. Де є збірники про Берестейщину і Турівську землі? Нас цікавив би збірник про Слобожанщину — східні межі України, збірник про Холмщину й Підляшшя — українські землі на заході. Скільки ми знаємо про Пряшівську землю чи Мармароську? Тепер вони мовно звужені, але кровно й культурно — це великі області України, української землі й народу.

Великим науковим досягненням українців у довоєнній Польщі був »Атлас України й сумежних країв«. Минуло понад сорок років від його появи. Він недоступний українському читачеві, навіть спеціалістові. Потрібно його перепрацювати до сучасної дійсности та перевидати. Потрібні атляси: історичні, культурні, етнографічні та етнічні українських земель, опрацьовані вільними українцями. Надто багато советських передруків дезінформують українців на еміграції, зокрема карти УССР, що заступають Україну на стінах українських шкіл.

Акцентуючи українознавство, як першочергове завдання української науки, не заперечуємо потреби розвитку всіх наук української діаспори. Не всі учені працюють для українознавства. Є наука стислих дисциплін, працівники якої можуть своїми досягненнями принести честь нашій спільноті, а рівночасно скріпити почуття національної гідности, що потрібне для самобутности і духової незалежности народу.

Реасумуючи сказане, можемо зробити висновок: наука — це пізнання. Любити можна лише те, що добре знаємо. В Україні пізнання приходило часом навіть підсвідомо, з дотику до самої землі, мови народу, його звичаїв і традицій.

В умовах діаспори роля науки багато важливіша. Без науки не можна пізнати України. Без науки не можна її любити. Без науки не можна працювати для України і для неї жити. Без науки Україна — абстракція. Через науку — жива Україна і її нарід.

Нам потрібно всього, чого не можуть виконати вчені в Україні, зосередити сили на основних питаннях пізнання своєї нації: генези нашого народу, його розвитку в доісторичні та історичні часи, генези культури української нації від часу її народження та зформування як неповторної індивідуальності, вивчення соціологічного характеру нашого народу, як особливого характеру соціальної спільноти та національного світогляду, вивчення генези української державності від часу її появи, засвідченої історичними та археологічними пам'ятками і літописами сусідніх народів і нашіми, вивчення території України, її багатств та економії і всіх тих похідних наук, що обороняють, кажучи за Шевченком, свою правду.

Шевченко поставив на сторожі нації своє Слово. Слово — зброя. І наука зброя. Наука навчить, справжня вільна наука навчить пізнавати хто є наш ворог, а хто приятель. Наука це очі пізнання, вільна і незалежна наука це окуляри припасовані для наших очей, що покращують наш зір. Чужа, ворожа наука — це окуляри чужих очей, через які нічого не бачимо і себе не пізнаємо. Пізнай себе! Це начало нашого найбільшого філософа — Сковороди!

Андрій ЛЕГІТ

НА МОРІ ДНІВ

На морі днів згаса життя маяк,
З-під гір-валів підводяться потвори,
Вгорі ширя, як привид, чорний птах,
Віщує горе.

На морі днів, як тріска, човен мій
Пливе у безвість без керми й мотора,
Ще будуть шторми, гримне буревій,
О клята доле!

На морі днів згадок вода гірка
У серце б'є сьогодні, як і вчора,
Десь Рось блакитна і Дніпро-ріка,
І Чорне море.

На морі днів пливу я в човні мрій,
А бідне серце до валів говорить:
— Коли ж приб'є з-під зір чужих прибій
Мене під рідні українські зорі? —

о. д-р Степан БАБ'ЯК

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ І РІДНЕ ШКІЛЬНИЦТВО

(Скорочено)

Для збереження української ідентичності в діаспорі* потрібно, на мою скромну думку, чотирьох основних чинників:

1. Національної свідомості батьків, що мають дати повне розуміння своїм дітям не лише про фізичне життя, але й духове в основному значенні того слова — релігійне й національне.

2. Української школи, що своєю програмою дала б дитині не лише основні знання з українознавчих предметів, але і вщепила б у її душі любов до свого рідного, українського, та виробила почуття гордості бути українцем.

3. Церковної опіки, тобто релігійної освіти, що оформлювала б душу члена своєї української Церкви не тільки в християнсько-релігійному, але також в українському дусі.

4. Громади, що вміла б створити такі умовини, які притягали б молоду тут народжену й оформлену духово одиницю до праці в релігійному, суспільно-громадському і політичному житті української спільноти.

Але це теоретичні постулати, бо на практиці певні чинники не можна буде взяти до уваги.

Коли ж мова про батьків, то не всі вони мають сильне, вироблене й закорінене почуття національної української самобутності. Бувають випадки, що може колись ця суспільна одиниця — батько чи мати — була такою, в якій українська ідентичність горіла, але через специфічні обставини (мішані подружжя, відчуження від своєї громади, зумовлене особистими причинами чи громадськими непорядками, поселення між чужим оточенням і т. п.) тепер вигоріла, завмерла. Існують громади, що не мають церкви, а наколи навіть і мають, то не мають відповідного священика-патріота. Існують також громади, що не мають належного проводу або не провадять такої праці, яка могла б молодих притягати. У таких випадках цю роль відігравала б рідна школа, яка бодай у малих розмірах і діях частково сприяла б розвитку української ідентичності, бо не буде, здається мені, таких батьків, які не хотіли б, щоб їхні діти не вчилися української мови й не знали бодай дещо про Україну.

Незаперечним фактом є і буде, що школа це єдиний із найголовніших чинників, що діють у напрямі розвитку молоді одиниці-людини. Школа — це майбутність кожного народу, це той перехідний етап життя, в якому старше покоління формує характер,

* Доповідь виголошена під час XIII Конгресу КУК у Вінніпезі (Шкільна сесія).

мораль і національну свідомість наступного покоління, яке приходить на зміну. Отож, яка школа сьогодні, такою особою буде людина в майбутньому. Коли ж мова про українську школу, то тут стоїмо перед незвичайно складними проблемами, якими є: а) потреба повної посвяти для відповідальної і нелегкої педагогічної праці учителів, які мають не лише відповідні педагогічні кваліфікації, а щобільше — розуміють суть і потребу збереження національної самобутності; словом, мають українську душу, бо під цим кутом вестимуть свою працю серед шкільної молоді, і б) учні, які виростили чи виростають серед неукраїнського етнічного, різнокультурного й мовного оточення.

До того, що торкається точки (а), я не компетентний забирати слово, бо під сучасну пору не маю змоги працювати в педагогічній ділянці в системі рідного шкільництва. Коли йде мова про проблеми, що їх зустрічають чи зустрічатимуть учителі українських рідних шкіл та курсів українознавства, то насуваються мені думки й спостереження, з якими хочу поділитися. Це мої особисті зауваження, набуті на основі читаної літератури, дискусій з людьми, які мали чи мають до діла з педагогічною працею серед української молоді, власного досвіду, будучи вчителем й управителем парафіяльної української католицької церкви в Денвері, Колорадо, США (1967-68, 1970-71, 1974-75), а також як викладач української культури в Колорадському університеті в Болдері, США. Крім цього я проводив дискусії із старшою молоддю, яка закінчила на американському чи канадському теренах українознавчі школи, а тепер активна в нашому суспільно-громадському й церковному житті.

На основі цих розмов можна було відчути, що:

1) існує великий брак учителів молодшого віку з відповідним знанням українознавчих дисциплін. Ті вчителі, які вже набули педагогічну освіту американську чи канадську й мають додатковий вишкіл із українознавчих дисциплін, а їхня духовість оформлювалася в українському довкіллі, найкраще вив'язуються із своїх завдань як учителі, виховники й зберігачі національної ідентичності, бо вони найкраще розуміють дитину, молоду людину тут уже народжену. Але таких учителів дуже мало.

2. Учителі рідних шкіл, — а це наявний факт, — на теренах своїх поселень зустрічаються із специфічними проблемами, а саме: а) українська молодь виростає і формується духово серед чужого оточення, частиною якого вона також є у відрізненні від молоді на рідних землях. Вона, ця молодь, може тільки малу частину свого часу присвятити вивченню українознавчих дисциплін. Ця молодь не бачила своєї рідної землі — України. Про Україну вона довідується від своїх батьків, а передусім у рідних школах при допомозі посередньої передачі у формі шкільних підручників, на викладах або на зайняттях в українських молодіжних організаціях. Їй бракує основного елементу, що формує світогляд моло-

дої людини, а це безпосереднього переживання, що його може дати тільки рідна земля.

Наша молодь так на канадському, як і на американському теренах, як також на інших, формує свій світогляд у чужомовних школах і в зустрічах зі своїми іншомовними ровесниками. Індивідуальність молодої української людини розвивається у постійній конфронтації не з українською культурою, а чужою, але для молоді тут уже народженої таки своєю. Ця молодь обертається серед різних етнічних груп, засвоює собі їхню зовнішність, у державних школах вивчає чужу історію і літературу, а під впливом цього забуває своє, присипляє свою українську душу. Все це ускладнює і утруднює працю українського, часто дуже ідейного вчителя, а з другої сторони — ставить перед ним величезні й надзвичайної ваги завдання в ділянці виховання української молоді. Тому то програма рідних шкіл, як і праця учителів, мусять бути організовані не тільки під кутом навчання українознавчих предметів, тобто передання українській дитині певної кількості знань про Україну, її історію та культуру, але теж під оглядом українського виховання, тобто формування у молоді правдивого й позитивного погляду на Україну, українські національні, історичні й культурні проблеми та відношення цієї молоді до цих проблем. Отже, конечною є тут *виховно-навчальна* ціль. Ціла програма навчання мусить бути спрямована на виховання в душі української культури й кращих духових традицій українського народу. Українська молодь мусить бути виховувана в першій мірі на *позитивах* українського культурного життя. Це не означає, що, наприклад, в історичному викладі вчитель повинен затаювати чи промовчувати історичні невдачі й трагедії, бо їх таки багато в історії України, і які тому можуть негативно вплинути на український світогляд молоді. Але ці негативи мусять бути як слід пояснені згідно з принципом причиновости. Такі негативні факти знаходяться в історії багатьох народів. *Іх, себто ці негативи, не можна залишити рідношкільному учневі, а навіть і університетському студентові для власної інтерпретації.*

Специфіка історичного ходу нашого народу від найдавніших до найновіших часів сприяє оцінці українського народу як нації поневоленої, безсилої, культурно нижчої від інших народів, народу селянської маси з етнографічно-фольклорною культурою. У більшості української діаспори, а головно по менших місцевостях, ще дотепер існує переконання, що народний танок, писанка й українська пісня — це найкращі елементи української культури.

Усе це сприяє розвиткові почуття меншевартости в середньошкільній молоді, а тим більше університетській, у відношенні до своїх батьків і народу, з якого вона вийшла. Очевидно, все це потрібне, коли воно є додатком до властивих елементів української культури й показане у свій час і на відповідному місці. З другої сторони, коли мова про цю справу, то мусимо мати постійно на

увазі і той факт, що західня історіографія, як і ціла наука, присвячує Україні дуже мало місця. Вона, в дійсності, дуже часто дає викривлені і фальшиві поняття про нашу історію, мову й культуру. Базуючись здебільша на російських джерелах, писаних в дусі імперіялістичних ідей та понять, ця наука поширює погляд, що на Сході Європи існує тільки один російський народ, з однією історичною традицією, державою, культурою і мовою. Ще й сьогодні зустрічається на університетах високоосвічених людей, — і то у великій кількості, — які мають такий погляд, а що вже говорити про пересічного громадянина американського чи канадського. Ці баламутні навчання часто ширяться з катедр багатьох університетів. Там проблема України — це проблема не частини Советського Союзу, але таки російського народу. За тим напрямом, як авторитетним, іде в далішій черзі, виготовлювання шкільних підручників, з яких користають під час навчання також і учні й студенти українського походження. А звичайно так буває, що правдою є те, що чужий сказав чи написав, а не свій. До цього ще треба, на жаль, додати, що деякі українського походження викладачі в ім'я т. зв. об'єктивної науки не тільки не виправляють цих мітив, але їм потурають або по-своєму пояснюють зі шкодою для української ідентичності (наприклад, про відсутність русифікації української мови в Україні), або коли мова про Україну, то позбавляється її найкращої культурно-історичної традиції — Київської Русі, хоч визнають історичну, національну й культурну окремність українського народу. Щобільше, в найновіших часах деякі американські університети стали розсадниками марксизму. На основі даних тижневика «Business Week» за 28 квітень, 1980, на американських університетах викладає понад 10,000 професорів-марксистів у відділах історії, економії і соціології. Є навіть модним мати таких професорів на постах завідувачів поодиноких відділів.

Така ситуація існує, а українська молодь, виховувана на цих континентах, у житті чи на університетах з нею зустрічається чи зустрінеється. І саме в таких чи подібних ситуаціях у цілій ширині розвивається перед нами велика потреба солідної української підбудови для української молоді, яка з одного боку у своєму рідному середовищі не знаходить часто солідних елементів українського виховання, а з другого боку — мову і національність якої утотожнюється з національністю і мовою московського народу. З цього погляду рідношкільна ідея виростає на всю височінь, а її завдання стає національним.

Рідна українська школа має познайомити молоду українську людину з правдивою історією свого народу, нездеформованою чужими налетами й невикривленою односторонньою інтерпретацією. Завданням рідної школи, тобто учителів, є і буде:

- 1) Розкрити перед молоддю, яка виростає в неукраїнському

середовищі, ті національні й культурні процеси, які діяли в історичному ході її народу.

2) Вказати на моменти величі й слави свого народу, які ставлять його побіч інших великих народів світу.

3) Насвітлити відповідно часи занепаду, але уважно вказати на дійсні його причини.

4) Наголошувати добу Київської держави, зокрема політичну й культурну ролю Києва.

5) Насвітлювати зі спеціальною увагою державно-творчі змагання українського народу в XVII і XVIII стол.

6) Підкреслити велику ролю І. Котляревського, Т. Шевченка, Л. Українки та інших письменників і поетів у розбудженню і збереженню національної свідомости й культури в добі політичного занепаду.

7) Присвятити належну увагу Визвольним Змаганням 1918-21 років та дальшим етапам боротьби вже найновішого періоду, ведені формаціями ОУН, УПА і Української Галицької Дивізії.

8) Окреме місце в шкільній програмі повинна знайти й найновіша доба, в якій живемо, головнo ситуація в теперішній Україні.

9) Вказати на причини української еміграції, поселення українців у різних частинах світу, їхнє суспільно-культурне, економічне й церковне життя, вклад українців у життя народів, де вони поселилися, як також показати визначні особистості українського походження, які займають видні місця так в українському, як теж у державному життю поодиноких країн, в інших суспільствах.

10) Попри все це, в рідношкільній програмі повинно бути відведене належне місце, крім навчання релігії, також бодай загальному оглядові історії українських Церков та визначним історичної вартости владикам, зокрема митрополитові Липківському й їх Блаженству Патріярхові Йосифові.

Річ очевидна, що вся ця тематика не може обмежитися до сухого й нецікавого передання самих фактів, нагромадження імен і дат. Кожна проблема й тема з поодиноких дисциплін повинна бути відповідно інтерпретована й в цікавій формі подана. Суцільне й живе зображення історії України як одного довгого ланцюга змагань за свою незалежність, починаючи від княжих часів і кінчаючи на теперішніх днях: наголошення сили, послідовности й героїства в цьому змаганні збереже рідношкільного учня від почуття меншевартости у відношенні до свого народу й самого себе.

Обов'язково, як про це вже була мова попередньо, у програмі навчання наголошувати велику культурну ролю України на Сході Європи, зокрема ролю Київської академії, що була найбільшим осередком високої освіти в Східній Європі, в якій виховувалися також усі найбільші провідники культурного та релігійного життя Росії і Білорусії.

Коли ж мова про теперішню ситуацію в Україні, то вчителі рідних шкіл повинні подати учням правильні та об'єктивні відомо-

мості, що, не зважаючи на режимний тиск й несприятливі обставини, серед молоді існує дуже сильна національна українська свідомість, розвивається творчість сучасних поетів і письменників (шестидесятники, підпільна література). Отже, молодь треба відповідно зазнайомлювати зі ситуацією у теперішній Україні, вказуючи на негативи, але в той сам час не промовчувати позитивів, бо в іншому випадку ця молодь не матиме духового зв'язку зі своєю Батьківщиною.

На основі висловлених думок бачимо, що перед рідною школою і українським учительством стоїть величезне завдання — зберегти ідентичність української людини. Тому українська школа — це справа цілої української спільноти, яка має дати українській школі не лише моральну, але й матеріальну допомогу. А на конгресах УККА, КУК і СКВУ справа українського шкільництва й української молоді повинна обговорюватися на *пленарних сесіях*, а не на окремих сесіях, куди приходять лише вчителі.

Кінчаючи свої думки й роздумування, дозвольте закінчити ствердженнями, взятими із «Поступу» ч. 34: »... Українська школа мусить стати в центрі всіх справ: по всіх парафіях, у всіх організаціях, а українські учителі мусять стати інженерами молодих душ. Без того пустою стоятимуть наші храми, самоліквідуватимуться організації, а внуки шукатимуть українську ідентичність може в музеях і архівах».

ЗАВВАГИ Й ПОПРАВКИ ДО СТАТТІ В. ЧАПЛЕНКА

»Лексико-семантичний комплекс назов «Дін», «Дунай», «Дніпро», «Дністер», «Визвольний Шлях», кн. V і VI за 1983 рік.

З технічних причин, як це ми подали у примітці на сторінці 597 у V книзі, ми замінили грецькі написання латинськими, вважаючи, що читачі-фахівці зможуть самі легко відтворити грецькі написання. Із цих причин в адитейських написаннях ми передали латинське «І» українським «і» (малим, з крапкою), як напр., «пізн» замість «пїзн», що, як зауважує дост. Автор, не передає цього своєрідного звуку, який в інших мовах, а в тому числі і в українській, в одних випадках дав пом'якшення попереднього приголосного (напр., «тяти»), а в інших — «л» (напр., «Славутич»).

Автор і Редакція просить виправити рівночасно ще такі друкарські помилки: кн. V, стор. 597, надруковано «тендзыж», а має бути «тенджыж»; на стор. 598 надруковано «субстрактних», а має бути «субстратних»; на стор. 600 — «текти» («текти...»), де замість другого «текти» в дужках має бути «терти»; на стор. 601, у третьому рядку згори, замість «дъно» має бути «дно». В VI кн. на стор. 721 замість «непр» має бути «Днепр»; на стор. 722 замість «відхідний» має бути «висхідний» (двозвук). На тій же стор. замість «Дъньпровская» має бути «Дънѣпровская». На стор. 723 замість «вмістилище» має бути «вмістище»; на стор. 724 замість «Дънѣпръ» має бути «Дънѣпрь», а на стор. 729 замість «окружають» має бути «оточують».

Автор і Редакція

ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ

Дмитро ЧУБ

ТВОРЧИСТЬ ВИДАТНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ*(Три томи «Вибраного» проф. д-ра Юрія Бойка)*

Серед творців нашої науки, членів УВАН та НТШ, проф. д-р Юрій Бойко належить до найавторитетніших і найпрацьовитіших науковців. Хоч його ерудиція в питаннях мови й літератури, його редакторські й наукові осяги були відомі ще на рідних землях, але досі вони були (коли мова про друковані праці) розкидані по різних періодичних виданнях, але сьогодні перед нами три солідні томи його літературознавчих праць, розвідок, досліджень, що вийшли в Мюнхені під назвою «Вибране».

Перший том побачив світ ще в 1971 році, другий — у 1974, а третій — недавно вийшов з друку. Це доробок, яким може гордитись не тільки сам автор, а й уся наша спільнота, бо це велика частина історії нашої літератури, яка й досі не видана в такому об'єктивному освітленні без засмічень соціологізмом та іншими тенденціями.

Та не зважаючи на такий видатний вклад проф. Юрія Бойка в нашу культуру, відомостей про його життя як і аналізи його творчості не бачимо багато в нашій пресі. А така праця заслуговує на ширше висвітлення, популяризацію й належну оцінку. Тож робимо хоч побіжний огляд життя і творчості нашого визначного науковця.

Народився Юрій Бойко в 1909 році, в портовому промисловому місті Миколаєві на півдні України. Мати походила з козацького роду, батько — з селян. Батько знав безліч пісень, колядок, а в їхній хаті часто лунали навіть арії з українських опер у виконанні подружжя. Батькова книгозбірня була досить багата, а історичні оповідання Кащенко, Шевченків «Кобзар», «Чорна рада» П. Куліша вже з молодечих років формували українську свідомість майбутнього вченого.

У 1925-27 рр. молодий студент Юрій вже організує в будинку Профспілки вчителів гурток «Гарт юнаків» з різними секціями, готує вистави п'єс, видає стінгазету. Великою сенсацією для молодих сердець був приїзд до них поета Володимира Сосюри та прозаїка Гордія Коцюби.

Очолюючи історичну секцію, Ю. Бойко організує театральну інсценізацію — «Суд над гетьманом Іваном Мазепою», а крім того, окремо — над Богданом Хмельницьким; на «суді» обидвох українських гетьманів виправдано як передові історичні постаті. Порадниками були тоді історичні джерела та кращі професори ІНО (Інститут народної освіти). Цей «суд» викликав гнів і тривогу в комсомольських верхах, а гурток, зрештою, був заборонений.

У 1927 році Юрій Бойко вступає до Миколаївського інституту народної освіти (ІНО) і протягом року складає іспити екстерном за 2 роки. У той час книгозбірні не були ще так перечищені політично-партійними цензорами, як пізніше, і наш студент перечитує комплекти «Київської старини», літописи Граб'янки, Величка, Самовидця, діяріюш Ханенка, «Історію України» Грушевського та видання з історії української мови. Все це поглиблювало і збагачувало його світогляд і його знання.

В 1928 році душу допитливого студента сколихнула «Літературна дискусія» між Хвильовим та його противниками, хоч ідейно він не отожднював себе з Хвильовим. Погромні статті проти «Вальдшнепів» Хвильового, зокрема стаття тодішнього культпропа ЦК партії Андрія Хвилі «Від ухилу в прірву», підсилили наступ великодержавних російських шовіністів проти українського патріотизму. Москва одночасно усунула гасло: вогонь проти великодержавного шовінізму, як «головної небезпеки» і спрямувала стріли проти українського націоналізму. Тим то недавня патріотична праця Юрія Бойка в «Гарті юнаків» почала шкодити в його життєвій кар'єрі.

Прочитавши брошуру драматурга Я. Мамонтова «На театральних роздоріжжях», молодий ентузіаст захоплюється історією театру. Приїхавши до Києва, він знайомиться з професором-театрознавцем П. Рудніним і за його порадою спершу береться за продовження освіти. Він їде до Одеси і там стає студентом 2-го курсу Одеського університету. Професори А. Музичка та академік М. Слабченко відразу захоплюють його увагу.

Взявши за тему «Історію «Молодого театру», майбутній вчений вирушає до Харкова, працює над матеріалами, зустрічається з Лесем Курбасом, Я. Мамонтовим, з ред. журналу «Нове мистецтво» Хмурим. Все це справляє на нього велике враження. Там же він друкує свою першу статтю.

Тим часом почалися арешти, заарештували сина проф. М. Слабченка, а потім і самого Юрія Бойка, перевізши його до Миколаєва. Після 6-ох місяців брутальних знущань на допитах, страшного животіння в переповнених камерах в'язниці, нарешті випущений, він повертається до Одеси, де в цей час з'являється друком його перша справді наукова праця про «Молодий театр» в журналі «Життя і революція», що підсилює становище автора, який далі відвідує університет без формального дозволу, складає всі іспити, а діставши з величезними труднощами диплом — переїздить до Маріуполя, далі до Харкова. Тоді вже йшов розгортний наступ Москви на українську культуру. Попрацювавши тут недовго на посаді викладача української мови та літератури, Юрій Бойко переїжджає до Херсону, де викладає ті ж предмети в одному навчальному комбінаті.

У Херсоні Юрій Бойко працює над темою про творчість М. Коцюбинського. Шукаючи порад і матеріалу, він знайомиться з відомим українським класиком Миколою Чернявським. Довідавшись про конкурс на аспірантуру в Інституті ім. Т. Шевченка при Академії Наук у Харкові, Юрій Бойко їде до столиці.

По розгромі кадрів шевченкознавців, ЦК компартії вирішив знову підсилити цю ділянку новими кадрами фахівців. Це потрібно було в зв'язку з відзначенням у наступному 1934 році 120 роковин з дня народження Тараса Шевченка. Готувалось також відкриття пам'ятника Кобзареві в Харкові, видання 10-томника його творів та низки праць і фільму про поета.

Праця Інституту проходила в умовах постійних небезпек: вічно когось арештовували, когось цькували, звільняли в праці, проте Юрій Бойко знайшов на тій праці багато корисного для себе. Тут було багато джерельної літератури, оригінали творів Шевченка, до яких наш науковець ставився як до святощів, редагування різних збірників, писання передмов. Тут же він написав свою працю «Як працював М. Коцюбинський над першою частиною твору «Фата Моргана». Уривок з ці-

єї ж праці тоді він надрукував у «Літературній газеті», а повністю помістив у 1937 році в харківському «Літературному журналі».

У Києві Юрій Бойко знайомиться з П. Филиповичем та М. Зеровим. Але незабаром нашого молодого науковця роблять «ворогом народу» й позбавляють праці. Шукаючи виходу з ситуації, Юрій Бойко друкує свою статтю про Тараса Шевченка в московському журналі «Літературная учеба», який був під опікою Максима Горького. Це нібито реабілітувало нашого науковця: йому знову відкрились можливості друкуватися в українських журналах. В 1941 р. акад. О. Білецький пише прихильну рецензію на кандидатську дисертацію Юрія Бойка про Івана Франка, після чого його допускають до захисту дисертації на звання кандидата наук.

З приходом німців проф. Юрій Бойко попервах працює при відновленні Харківського університету, в якому його зараховано в доценти. Також бере участь у редакції місцевої газети «Нова Україна», як редактор відділу літератури, науки й мистецтва.

У 1943-44 рр. опиняється в Західній Україні і в співпраці з поетом Ольжичем випускає книжку «Шлях нації». На еміграції бере активну участь в культурній праці, очолює Всеукраїнський комітет відзначення 300-літньої боротьби України проти Москви (1954), співпрацює в газетах «Українське слово», «Свобода», «Українські вісті», «Наш клич», «Новий шлях», «Америка», «Шлях перемоги», в ж. «Орлик», «Овід», «Визвольний шлях», «Самостійна Україна», «Київ» та в багатьох інших.

У 1945 році Юрій Бойко перший відновив на еміграції вивчення підсоветської проблематики. Одночасно занурюється в літературознавчу працю. З 1949 року він уже професор УВУ, потім стає деканом і кілька разів продеканом філософського факультету. В 1965-66 рр. — ректор видань УВУ. Протягом 15 років проф. д-р Юрій Бойко ніс тягар долі й недолі УВУ.

Його науковий вклад в історію української літератури значний. Раз-у-раз він друкує нові праці, розвідки, виголошує наукові доповіді. Тож не даром саме він став професором Людвіг Максиміліанс Університету в Мюнхені, що є одним із найстаріших і найбільших університетів Німеччини. Працюючи там з 1962 року, він став постійним професором Славістики, здобувши диплом німецького професора. Варто згадати й те, що він донедавна мав кількох чужинців-докторантів з історії української літератури.

Та ось, як підсумок його невтомної наукової діяльності, починаючи з 1971-го року виходять його три томи літературознавчих праць. Перший том «Вибраного», що вийшов у Мюнхені в «Українському видавництві», має 312 сторінок. Другий том, що вийшов у 1974 р. має 370 сторінок. А третій том «Вибраного», що недавно вийшов з друку (1981), має 403 стор.

Хоч побіжно варто згадати про велику вартість цих томів. У першому томі «Вибраного» маємо 24 розвідки чи дослідження. Серед творчих силуеток окремих письменників чи поетів, як Григорій Косинка, Василь Барка. Микола Хвильовий, Іван Дніпровський, Борис Антоненко-Давидович, поміщена й важлива праця про «Молодий театр». Тут віддзеркалено період бурхливих 1917-1920 рр., коли іноді дуже тяжко було творити рідне мистецтво, але воно творилось. І автор, дослідивши цей малознаний період, аналізує успіхи й слабкі сторони праці «Молодо-

го театру», робить огляд репертуару, характеризує діячів театру та їхні погляди на театральне мистецтво, показує боротьбу різних течій, напрямків і стилів, насвітлює зусилля піднести український театр до рівня європейського, відійшовши від старих, віджилих форм. Тут автор використав багато першоджерельного матеріалу, не тільки на підставі власних спостережень, а більше використав джерела тодішньої нашої преси (1917-1919 рр.), вислови діячів театру, публікації тощо.

Творчість інших письменників автор розглядає на тлі дійсності 20-их років або пов'язує з іншими актуальними для того часу проблемами. Творчість Тараса Шевченка Юрій Бойко розглядає на тлі західноєвропейської літератури. У праці «Белінський і українське національне відродження» він дає фахову аналізу поглядів Белінського, його писань та боротьбу проти української мови й літератури, а також показує шовіністичне ставлення і зневагу до інших народів, показує імперіалістичне обличчя цього великодержавника, що ніяк не схоже з цим трактуванням, яке дають Белінському літературознавці царських і теперішніх часів.

Ерудицію автора бачимо і в розвідках «До проблеми Франкового романтизму», «Микола Хвильовий», «Діти чумацького шляху», «Пропоросці» О. Гончара, «Франко — дослідник Шевченкової творчості» та в низці інших.

Велику цінність становить і другий том «Вибраного» (1974). Суто науковий чи літературознавчий матеріал цього тому має 28 позицій. Професор д-р Юрій Бойко великий ерудит в ділянці нашої мови, літератури, історії. Не маючи змоги охопити своїми томами «Вибраного» всього того, що не застарілося, атор, як видно, вирішив показати читачеві різні жанри своєї наукової праці. В одному випадку — це лише настроєвий есей («Радісно-болючі зустрічі»), в іншому — дуже документальна, прецизна розвідка («Камінний господар» Лесі Українки) або перспективна стаття, яка намічає шляхи дальших дослідів літературознавства («Шевченкова річниця і завдання української науки»).

Дальшу обізнаність і розмах автора бачимо в доповіді «Духовий стан на Україні та наша еміграція», яку автор виголосив на I Конгресі СКВУ і яку учасники Конгресу прийняли з великим ентузіазмом. У ній висловлений перший ґрунтовно-синтетичний погляд на явище українського «Шестидесятництва».

Вихід з друку капітальної праці одного з видатних наших мовознавців — Юрія Шереха — «Нарис сучасної української літературної мови» (1951) Юрій Бойко привітав науковою статтею, відзначивши цю важливу подію, що сталась після 20-річної мовчанки на мовознавчому обрії в Україні. Автор також підкреслив, який крок вперед зробив проф. Юрій Шерех, порівняльно з працею О. Синявського. Досить сказати, що професор у своїх прикладах використав твори 165 наших письменників.

У праці «Культ Шевченка і шевченкознавство» автор проаналізував проблеми шевченкознавства, здобутки на цьому шляху й небезпеки канонізувати культ Шевченка, пристосовувавши його до своїх потреб, зокрема у вільному світі.

Юрій Бойко також слушно скритикував працю Н. Полонської-Василенко «Українська Академія Наук» (Мюнхен, 1955), назвавши свою рецензію «Всеукраїнська Академія Наук у кривому дзеркалі», бо видатний науковець Полонська-Василенко назвала советську владу «інтер-

національною», але не показала, як Москва справді гнобила українську науку, як обрізала фінансові дотації, обмежила видавничі плани Української Академії Наук в той час, як бібліотека Російської Академії Наук у Ленінграді дістала величезні дотації. Про це писав у 1926 році й академік Михайло Грушевський, але історик Полонська Василенко на це не звернула уваги. Більше того, вона невірною подала й діяльність та значення самого Михайла Грушевського, який найбільше виступав тоді проти русифікації та московських впливів. Не зважаючи на велику пошану до проф. Василенко-Полонської, проф. Бойко не завагався перерахувати її численні фактичні помилки в книзі.

З великим знанням і ерудицією розгорнув проф. Юрій Бойко і статтю «Історія українського театру в советському навітіленні», звернувши увагу на великі викривлення в спогадах відомого артиста й режисера І. Мар'яненка «Прошлое украинского театра» (1954), що арист зробив на догоду Москві. Ці спогади наш науковець зіставив із спогадами того ж артиста, які він надрукував ще в 20-их роках в «Червоному шляху», де було незрівняно більше правди. Проте Ю. Бойко об'єктивно згадує й позитивні сторони спогадів Мар'яненка.

До важливих досягнень Юрія Бойка у другому томі «Вибраного» належать статті про велику працю проф. Павла Зайцева «Життя Тараса Шевченка» та «Українське підсоветське літературознавство в роках 1957-58».

Привертають увагу своїм змістом і новими відомостями також такі праці, як «М. Скрипник і сучасне», «М. М. Глобенко», «Нотатки на берегах поезій Я. Славутича», «Український романтизм Центральної і Східної України у його стосунку до західноєвропейської романтики», «До проблеми розвитку Франкового стилю», «Драма «Між двох сил» В. Винниченка, як відображення української національної революції» та інші.

Підсумовуючи огляд 2-го тому «Вибраного», можна цілком певно сказати, що кожна праця, розвідка чи рецензія нашого науковця має в собі щось нове: нові або присипані порохом забуття факти, або цікаві припущення, проблеми, теорії, або й усе разом. У розвідці про «Камінного господаря» Лесі Українки бачимо цілком нове, ще ніким не висловлене розкриття ідейного змісту драми, а також докладніше, ніж у дотеперішніх працях, подано окреслення типів драми на тлі світового розроблення теми донжуанізму.

У праці «До проблеми розвитку Франкового стилю» не тільки висловлено, а й конкретизовано тезу, що Франко у своїй творчості еволюціонував від реалізму-натуралізму до неоромантизму. У розвідці «Український романтизм Центральної і Східної України у його стосунку до західноєвропейської романтики» — досить докладно змальовано культурну атмосферу романтики та її специфічно літературний зміст, при чому до деталей доведені паралелі між романтизмом українським та англійським, німецьким, французьким і італійським. В такому аспекті в нашому літературознавстві проблеми романтизму ще не розглядані, були лише окремі натяки на це (як, наприклад, у Шамрая).

Проф. Юрій Бойко (автор кількох видань про Т. Шевченка) високо оцінив книжку П. Зайцева «Життя Т. Шевченка» й оборонив її від закидів в ненауковості (Див. «Тарас Шевченко в новому світлі»). Але одночасно в роботі «Біографія Шевченка на основі узгляднення новіших осягів шевченкознавства», дослідник переміг ті труднощі, яких не подолав проф. П. Зайцев, а саме — дав образ складних відносин між Т.

Шевченком і його російськими знайомими письменниками, показав умовність тих відносин та нереальність советської тези про наявність «спільного фронту» між Шевченком — з одного боку, а Чернишевським і Доборобовим — з другого.

Третій том, на жаль, не охоплює всього цінного, що залишилося після попередніх двох томів. Серед них чекають четвертого тому такі цінні праці, як «Іван Котляревський», «Данте і українська література», «Гете і українська література», «М. Богдановіч як критик українського письменства», «Коментар до Шевченкової поезії», «І Архімед і Галілей», «Вклад проф. Дм. Чижевського в чужомовну історію української літератури», «Український духовий елемент Гоголя у формуванні його стилю», «Крик з могили» — із захальної сучасної літератури на Україні, «Поетичний шлях М. Рильського» та низка інших. Крім цього, майже неторкнутими лишилися його праці чужими мовами: англійською, німецькою, італійською та французькою. І хоч у нас так мало інтересу до праць вищого теоретичного профіля, все ж таки всі ті згадані й незгадані праці мусять знайти місце в дальших томах. А що попит на видані томи значний, це бачимо з того, що з другого у продажу нічого не лишилося, і його щойно перевидано офсетдруком у Західній Німеччині.

У передмові до третього тому автор пише: «Не випадково передрукую я тепер свої досліді «Російське історичне коріння большевизму», «Російські традиції в большевицьких розв'язках національного питання», «Шевченко і Москва». Розвиток нинішніх російсько-українських взаємин на еміграції та постання у декого із нас ілюзій на цьому полі вимагає наново звертатися «до джерел». І автор доводить, що у нас, дійсно, шириться у пресі прекраснодушна надія на деяких гарних росіян, яких ми нібито повинні триматися; а справді гарні росіяни, як одиниці, завжди були, але російський імперіялізм завжди спирався на російський народний масив, а «гарні росіяни» творили нам тільки ілюзію, що «не такий страшний вовк, як його малюють» і морально роззброювали нас перед російською небезпекою, а тому (одна з причин) ми й програвали у нашій визвольній боротьбі. За другу причину автор вважає, що у нас мало віри в поневолені Росією нації, тому ми так мало досягнули у створенні спільного фронту пригноблених народів.

Переконливість статті проф. Юрія Бойка про «Російське коріння большевизму» полягає в тому, що вона сперта на численні російські джерела, на визнання самих росіян про російсько-національний характер большевизму. Цю статтю було вперше написано і вперше надруковано в 1955 році. Після того з'явилася на книжковому ринку німецькою, а особливо англійською мовою низка ґрунтовних праць на цю тему чи в цьому напрямку, де іноді автори посилалися на статтю проф. Юрія Бойка, бо його праця у вигляді брошури потрапила до багатьох наукових бібліотек світу. Тож, мабуть, не буде перебільшенням, коли згадати, що у советознавстві наш автор започаткував процес дослідження російської природи большевизму, хоч наші українські кола належно цього не оцінили.

Що ж до розвідки «Російські історичні традиції в большевицьких розв'язках національного питання» з 1959 р., то її видано українською й англійською мовами, а тепер надруковано також у третьому томі. Вона яскраво показує, як у російських письменників, мислителів і громадсько-політичних діячів зароджувалися на протязі XIX і початку

XX ст. ідеї такого розв'язання національного питання, які пізніше увійшли в кодекс ленінсько-сталінської національної політики. Як знавець російської духовости і літератури, проф. Юрій Бойко в цій аналізі, здається, не мав попередників. Та найважливіше полягає у тому, що він переконливо показав на підставі історичних даних, що за імперіялістичними прагненнями визначних діячів Росії стояло російське суспільство, краща частина російського народу.

У своїй праці «Шевченко й Москва» він продовжив шевченкознавчі традиції В. Сімовича, П. Зайцева, С. Смаль-Стоцького, поглибив й деталізував їхні міркування, притягнувши новий матеріал, який ще не використовували дослідники. Шевченко, як видно з дослідження проф. Юрія Бойка, послідовний ворог російщини, а його дружні приватні зв'язки з поодинокими росіянами — «гарними росіянами» — ніколи не закривали перед ним факту, що українцям з російщиною духово й політично ніколи не йти разом.

Автор підкреслює, що в діяльності великих людей часто існує одна провідна нитка, ідея, яким підпорядковано все в їхньому житті. «Такою центральною ідеєю для Шевченка, — підкреслює автор, — була любов до України. З цією любов'ю нерозривно пов'язана ненависть до всіх її поневолювачів і передусім до Москви». І ця ненависть випромінюється з усієї творчости Шевченка, цитатами з якої автор переконливо доводить сказане вище. Адже в «Катерині» не тільки російський офіцер показаний мерзотником, а й звичайні російські солдати не співчують Катерині, яка, кинувши рідну хату, пішла з грудною дитиною в люту зиму шукати свого Івана, а, навпаки, сміються з неї:

»Ай, да баба! Ай, да наши!
Каво не надуют!«

Автор наводить поруч і народню пісню, яку записав фолклорист і поет Чубинський в Боришполі, в Переяславському повіті, яка потверджує слова й погляди Шевченка про ставлення до москалів взагалі:

Да не гуляй, молода дівчино, з москалями!
Москальщики обманщики, вони обманять:
У нову комірочку запровадять,
Вони твою русу косу розтрепають,
Вони твої білі руки ламають,
Вони твою білу постіль помаргають.

Тож дійсно ця протимосковська постава виростала в свідомості Шевченка не тільки на підставі власних спостережень та історичних джерел, а йшла і в великій мірі з народнього ґрунту. Наводить автор й іншу цитату з народньої творчости:

»Славне було Запоріжжя всіма сторонами,
А тепера нельзя прожити та за москалями«.

Подібні думки висловив Шевченко і в «Невольникові»:

Ляхи були, усе взяли,
Кров повипивали!..
А москалі і світ Божий
В пута закували.

Гостро й убивчо сказано, не даром сучасні перекладачі, як зазначає автор, мусили зфальшувати ту думку в такий спосіб:

Шляхта была й все взяла,
Кровь повыпивала!

А царица даже воздух
В цепи заковала.*

Це вороже ставлення Шевченка до Росії й росіян бачимо в багатьох його творах, висловлюваннях, в донесеннях жандармів та спогадах людей, що його знали. В донесеннях цареві генерал Дубельт писав, що Шевченко боліє за долю України й вороже ставиться до Росії. Письменник Тургенєв писав про Шевченка: «...зі свого боку він тримав себе обережно, майже ніколи не висловлювався, ні з ким не зближився цілком: все немов бочком прошивався».

Зрусифікований молодий білорус художник Мікешин, після повернення Шевченка з заслання, супроводив Шевченка в його мандрах по Петербургу та зустрічався із ним на численних вечорах. Мікешин писав у спогадах: «Сидячи у гостях у Шевченка, я довідався з мови його, що він не любить нашого поета Пушкіна і не тому, що він вважав його поганим поетом, а просто тому, що Пушкін автор поеми «Полтава»: Шевченко дивився на Кочубея не інакше, як на донощика, а Пушкін бачив у ньому сподвижника Петра Великого, оклепаного і страченого Мазепою... Шевченко тим дужче лаяв Пушкіна, чим палкіше я боровив його».

Теперішні пропагандисти в Україні й Росії пишуть, що російська мова для Шевченка була «другою рідною мовою». А Шевченко писав 30 вересня 1842 р. до свого приятеля Якова Кухаренка: «...Переписав оце свою «Слепую» та й плачу над нею: який мене чорт спіткав і за який гріх, що я оце сповідаюся кацапам черствим кацапським словом. Лихо брате-отамане, ейбогу лихо!.. Не хочеться, дуже не хочеться мені друкувати «Слепую». І Шевченко за свого життя не надрукував цієї поеми, яку написав російською мовою.

А як він ставився до свого петербурзького оточення, бачимо і з його листа до свого знайомого в 1843 р.: «Карл Павлович (Брюллов — Д.Ч.) байдики б'є, а «Осада Пскова» жде літа. А я, чорт знає що — не то роблю що, не то гуляю, сновигаю по цьому чортовому болоту та згадую нашу Україну... Спіткали мене прокляті кацапи так, що не знаю, як викрутитися».

Темпераментно написана й стаття «Принципово істотне» про книжку І. Овечка «Чехов і Україна», де проф. Бойко, не погоджуючись з твердженням автора про національну приналежність Чехова до української нації, доводячи, що Чехов був російським націоналістом, для чого наводить багато доказових матеріалів з творчості й висловів А. Чехова.

Тематичний діапазон «Вибраного» 3-го тому великий: тут і соціально-політична проблематика, і історична, і релігійна. До того ж дві третини праць суто літературознавчі, написані з великою ерудицією з розглядом багатьох тем і проблем від XVII стол. до творчості Шестидесятників. Як з попередніх томів «Вибраного», так і тут видно, що проф. Юрій Бойко видатний шевченкознавець: і тут надруковано три важливі шевченкознавчі праці. На еміграції сьогодні не маємо нікого, хто так послідовно й фахово звертався б до вивчення творчості генія України.

Та в третьому томі «Вибраного» є й інші теми, які досі лежали облобом, нерушені, а в нього знайшли широке насвітлення. Наприклад, Сергій Єфремов, як літературний критик у нас залишився зовсім недосліджений. Але тепер, після двох статей про цього талановитого історика літератури, основні його літературно-критичні прийоми стали

*) Т. Шевченко: Собр. соч. з пяти томах. Москва, 1949, т. 1, стор. 278.

ясні, а неповторно високий етичний рівень писань Єфремова, як бачимо, виступає в притаманній йому величі.

Зовсім нове слово сказав дослідник і про Лесю Українку. Її естетичні шування в українському літературознавстві були мало досліджені. Поруч численних розвідок проф. П. Одарченка про творчість Лесі Українки, проф. Бойко зробив новий крок у цьому напрямку, переконливо показавши проступання письменниці до неоромантизму і рівнобіжно до класицизму, а, зрештою, до синтези цих двох відмінних течій. Ця тема надзвичайно відповідальна: авторові довелося, як бачимо, перегорнути гори матеріалу світової літератури і продумати кожний деталь творчості Лесі Українки. Наслідком цієї праці — нова концепція щодо її творчості. А зі становища цієї концепції стають зрозумілішими його статті в другому томі «Вибраного».

Сміливо і ґрунтовно написана розвідка і на тему «До проблеми порівняльного вивчення історії східнослов'янських літератур». Цього автор досягнув дякуючи тому, що він знавець не лише української літератури, а вільно орієнтується і в білоруській та російській літературах. Це дало змогу розкрити перед читачем ту істину, що українська й білоруська літератури в порівнянні з багатою російською теж мають не абиякі вартості, а вивчення трьох літератур в їх зіставленні, зрозуміло, принесе користь не тільки нам, а збагатить і російське літературознавство, яке досі гордувало двома східнослов'янськими літературами. Дуже добре, що ця стаття з'явилась також німецькою мовою у книжці проф. Ю. Бойка «Gegen den Strom».

Серед розвідок і статей проф. Юрія Бойка у третьому томі є ще низка інших вартісних і глибоких досліджень, які кожен прочитає із захопленням. Це такі, як «М. П. Драгоманов, його світогляд і соціально-політичні погляди», де знаходимо багато нового й істотного. Також «Образ Івана Виговського в повоєнній підсоветській літературі», «Фальсифікація Шевченка в УССР», «Проф. д-р О. П. Оглоблин як історик духово-політичного розвитку козацької України», «До століття Емського указу», «О. Теліга як публіцистка і поетка», «З історії української літератури XVII століття», «Сучасник самоспалених» — про збірник поезій «Гратовані сонети» Івана Світличного та інші.

Підсумовуючи ці три томи «Вибраного», можна з певністю сказати, що проф. Юрій Бойко зробив великий вклад не лише в українське літературознавство, а і в світове. Зокрема в цьому останньому твердженні можна спертися на суто об'єктивні дані. Книга проф. Ю. Бойка «Gegen den Strom» вийшла у 1979 році в одному з найвизначніших європейських видавництв «Sa Winter-Universitätsverlag», яке засноване в Гайдельберзі 1822 р. і в якому понад півтора століття друкувався довгий ряд вчених світової слави. Книгу нашого видатного дослідника включено в серію «Beiträge zur Neuen Literaturgeschichte, Folge 3, Band 43». Поруч Ю. Бойка в цій серії стоять такі наскрізь фахові праці, як Jonas «Томас Манн і Італія», P. Ch. Kern «До світогляду пізнього Гофмансталя», K. Ley «Новоплатонівська поетика і національна дійсність», Ch. Melchinger «Ілюзія і дійсність в драматичній творчості Артура Шніцлера», W. Salzmann «Мольєр і латинська комедія» та інші.

З українських вчених тільки проф. д-р Ю. Шевельов опублікував дві свої монографії з мовознавства в згаданому видавництві, книги, якими він зажив світової слави.

Саме покликаючись на все сказане вище, можемо привітати «Gegen den Strom», як вклад у світове літературознавство. Особливо цей вклад

актуальний тим, що західніми мовами не з'явилося в останніх десятиліттях жодної фундаментальної праці з історії української літератури, якщо не рахувати перекладу англійською мовою «Історії української літератури» Д. Чижевського.

Варто ще згадати, що німецькомовна книга проф. Бойка, старанно зредагована з мовного боку, дає чужинецькому читачеві перегляд низки найважливіших проблем і постатей української літератури, а що дуже важливе — автор розглядає українську літературну проблематику в зв'язку зі світовим письменством, з перспективи розвитку світової літератури, і чужинний читач опиниться у знайомому йому літературному світі й дивуватиметься з того, що в цьому світі досі бракувало такого цікавого й важливого чинника, як український.

Нині проф. д-р Ю. Бойко є інтернаціонально знаним ученим. Недавном в славетному «Kirschner Deutscher Gelehrten Kalender» за 1970, 1976 р. (Берлін), йому відведено порівняльно дуже багато місця, що в такій самій мірі повторилося і в «Who's who in Germany» за 1974 р. Наш учений відзначений також і в «Who's who in Europe», Bruxelles, 1972 і в «Dictionary of International Biography», Cambridge, 1974 (в Англії).

Щож тепер, коли у світі йде мова про написання історії української літератури, перейнятої вірою у творчий геній нашої нації, читаючи ці три томи літературознавчих праць нашого видатного автора і знаючи вже тематичний зміст четвертого тому, можна відчувати в його працях загальні контури нового «Курсу історії української літератури XVII-XX століть». А на таку історію давно чекає наш загал і науковий світ.

Об'єктивний науковий підхід в аналізі наших мовних, літературних та історичних процесів, уміння глянути на речі по-новому, поставити питання принципово з погляду національної рації, уміння дати наукову оцінку багатьох аспектів творчості й подій як на рідних землях, так і у вільному світі — це ті головні позитиви нашого провідного літературознавця, дійсного члена УВАН та НТШ проф. д-ра Юрія Бойка, які характеризують його літературознавчі джерельні праці всього його доробку.

В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ-ГУТ

ІЗ БОРОТЬБИ НА ІДЕОЛОГІЧНОМУ ФРОНТІ

(Роздумування над прочитаним)

(Павло Голендер: «Політичні прочани; подорожі західних інтелектуалів до Советського Союзу, Китаю і Куби 1928-1978»).

У матеріалах Українського Визвольного Фронту говориться про симбіозу між російським імперіалізмом і марксо-ленінізмом. І це є самотоко правильне визначення, яке підтверджують об'єктивно інтерпретовані факти, пов'язані з постановам і розбудовою СРСР, цього творива, яке заступило стару царську російську імперію. Це означає, що український

нарід має фактично двох ворогів, які зі собою співпрацюють, і тому такою важкою є боротьба за визволення України. В дальшому це означає, що боротьба за визволення України мусить також вестися на світовому театрі війни і на ідеологічному фронті. І врешті це означає, що в боротьбі за визволення України треба шукати союзників не тільки для збройної, але і для ідеологічної боротьби.

Чи автора твору «Політичні прочани» можна вважати ідеологічним союзником? Чи його твір можна використовувати як зброю на ідеологічному фронті?

Тема

Твір Голендера описує подорожі західних інтелектуалів до комуністичних країн, в першу чергу до Советського Союзу, та дає приклади опису обставин у згаданих країнах. Тема не є нова, бо вже інші автори її порушували, та тут зібраний матеріал є найобширніший і найсучасніший. Автор, очевидно, показує, що згадані описи не мали нічого спільного з фактичним станом, що вони представляли переважно те, що володарі відвідуваних країн їм показували, тобто на комуністичний лад споруджені потьомкінські села (крім Куби).

К. Р. Міногу, автор рецензії на цей твір в американському кварталі-нику *Поліси Рев'ю*, квестіонуючи правильність вживання Голендером терміну «прочанин», пише:

«Голендер називає свій предмет дослідження політичними «прочанами», але як з усіма порівняннями між релігією й ідеологією — це не зовсім точно. Прочани йдуть до таких святих місць, як Люрд і Мекка, які втішалися відвідинами з неба; ці ж «прочани», безконечно забобонніші, таки справді думали, що вони дійсно прибули до самого неба. Первісний peregrinus був мешканцем чужим у світі Риму, а християнське вживання цього слова означало, що правдивий християнин був відчужений від світу, та що його справжнє житло було у небі. Позбавлена теологічного значення ідея відчуження є надхненням для революціонерів, які будують Тоталітарію і, досить іронічно, ця ж ідея відчуження виступає в поясненні Голендером питання, чому багато з тих, згідно зі загальною думкою, критичних умів з Європи й Америки перекидалися на спину, як безпомічні пудлики, і піддавалися дрібній розвазі та лестошам поганих осібників — літо, 1982» (стор. 163-4).

Безперечно, поняття, перенесені з одної сфери життя людини до іншої, не можуть мати точно такого самого значення, але в інтерпретації цілого того явища подорожування інтелектуалів Заходу до комуністичних країн поняття «паломництво» таки дуже підходить, коли дивитися, як це Голендер і робить, зі сторони країн «прочан», від яких вони чуються майже повністю відчужені. Різниця тільки та, про яку й згадує Міногу, що для інтелектуалів місце їхньої «проці» було вже «небом», тобто здійсненням їхньої утопії.

Хто є інтелектуалом?

Пояснюючи, кого треба вважати, чи точніше — кого звичайно вважається інтелектуалом, Голендер наводить кілька визначень, які показують, що нині немає однієї дефініції, на яку б всі інтелектуали погодилися. Від себе він ще додає: «Іншу історичну перспективу на сучасне вживання цього поняття подає еволюція поняття «інтелігенція» в 2-й пол. XIX стол. в Росії, де групи освічених одиниць... постачають найчистіші приклади того, що ми нині загально розуміємо під інтелектуалами... з уzglядненням малих різниць в наголосі, спричинених історичними факторами» (стор. 43).

У всіх визначеннях певні атрибути приписувані інтелектуалам повторюються, і до них автор висуває свої застереження. Найголовніші з цих атрибутів такі: критичне сприймання світу, ідеалізм, непохитне визнання свободи. Найобширніше Голендер розглядає критичне сприймання світу. Про це він пише: «Немає сумніву, що перегляд політичного прочанства в 1930, а також 1960 (і 1970) роках піддає під сумнів широковизнане переконання, що посідання критичного ума є есенційним атрибутом інтелектуалів... Вони ж бо зовсім легко замінювали свою більш традиційну роль суворих соціальних критиків на довірливих поклонників, а їхнє більш типове наставлення скептичного допитування піддавалося завзятому ствердженню» (стор. 416).

Чому і в яких обставинах настає зміна у функціонуванні інтелектуального апарату в інтелектуалів? На це Голендер дає слідуюче пояснення: «Ця студія сугерує, що привабливість і вартості пов'язані з соціалізмом давали наймогутнішу спонуку для припинення критичного мислення серед великого числа західніх інтелектуалів в останньому півстолітті. Виглядає, що такі інтелектуали прибирають афірмативну, сприятливу позицію, як тільки політична система (чи рух) висуває досить наполегливі претенсії до соціалістичного характеру».

Дальше йде ще уточнення: «Помимо всіх історичних розчарувань, пов'язаних з режимами, що називають себе соціалістичними, поняття «соціалізм» задержало певну магічну силу, якій рідко коли вдається роззброїти чи зачарувати цих інтелектуалів і яка постійно збуджує в них поновлену надію, що найновіша інкарнація соціалізму буде вже автентичною, чи принайменше більш автентичною, як всі попередні інкарнації» (стор. 417).

Про ідеалізм інтелектуалів автор каже: «Прикмети ідеалізму і незаінтересування також вимагають перевірки у світлі факту, що інтелектуали переходять з блискучою швидкістю від пристрасного морального обурення і морального абсолютизму (звичайно зверненого супроти їхнього власного суспільства) до незвичайно прагматичного морального релятивізму, вживаного при оцінці політики країн, що їх вони зобов'язалися підтримувати» (стор. 419-20).

Вкінці відданість свободі. Ось слова автора: «Інший міт, який необхідно поховати, це віра в непохитне зобов'язання інтелектуалів супроти

свободи, особливо свободи вислову. Огляд атрактивності країн, обговорюваних в попередніх розділах, показує зовсім ясно, що відсутність свобод, у звичайному їх розумінні, мало цікавила відвідувачів, чи перешкоджала атрактивній силі тих суспільств. Коли брак свободи був зауважений — а як часто цей брак переочувався — він виправдувався, чи раціоналізувався, на відомій підставі тимчасової необхідності, достатньо винагороджуваний досягненнями даного режиму» (стор. 420).

Наслідки паломництва

При закінченні своєї праці автор питає, які були наслідки подорожей і звідомлень з тих подорожей інтелектуалів, розгляданих у його праці. Тут він вважає, що більш тривалим виявляється вплив критики власних суспільств на послаблення цих суспільств, як хвалення комуністичних держав на зріст їхньої підтримки на Заході. Та з дальших його розважань виходить, що ці дві активності взаємно себе піддержують і ведуть до єдиного результату. Ось, що він каже: «Мені здається, що важливим є не сприймання похвал окремих країн і їхніх політичних систем у якомунебудь певному часі. Що робить різницю на довшу мету — це кумулятивний вплив ганьблення, яке інтелектуали спрямовують на власне суспільство, а ганьблення, як ми бачили, майже постійно супроводиться шанобливістю супроти других суспільств» (стор. 436).

В результаті, отже, може наступити пониження моралі і втрата волі не тільки політичної еліти, але і серед народніх мас, та ерозія загальної підтримки політичних інституцій Заходу. Зараз це виявляється у появі генерацій, серед яких починає знаходити симпатії старий клич «ліпше бути червоним, як мертвим», бо, мовляв, немає нічого, за що варто було б вмирати. В старших зазримчується знов відвага виходити перед людей з наївним розумінням світу. Приклад — стаття Леонарда Бернштайна, славного диригента і композитора, п. з. «Припустім, що ми роззброїмося». Ця визначна особистість фантазує, що накопи б Америка роззброїлася, то «советський нарід, правдоподібно, скинув би своїх войовничих лідерів і перетворив свій Союз Соціалістичних Республік у напrawdę демократичний союз» («Нью Йорк Таймс», 10. 7.1980). Все це штовхає Голендера закінчити свій твір песимістичною ноткою, бо: «Якщо збірне почуття власної гідності є так же само важливе для функціонування суспільности, як самопошана є важною для здоров'я одиниці, тоді перспектива не є дуже світла» (стор. 437).

Варто тут віднотувати тривожний голос постійної співробітниці впливового американського тижневика «Нюзвік», бо він перегукується зі словами Голендера. Недавно вона писала: «Дехто з нас зробився соромливим і лякається підтримувати чи обороняти американські демократичні вартості щиро й голосно. І ми також зробилися полохливі у ствердженні того, що є самоочевидним, тобто у ствердженні — так — злочинности советської системи поневолення» (Мег Грінфілд: «Не все є пропаганда», 21. 3. 1983).

Хто є головним ворогом?

У читача Голендер не залишає найменшого сумніву, що його твір має не тільки чисто наукове завдання, але, що він повинен таки служити зброєю у боротьбі за збереження «відносно свободних суспільств» Заходу. Проти кого? Тут автор ясної відповіді не дає. Читач мусить сам шукати за ворогом. Правда, автор розсилає багато вказівок, які можуть допомогти вдумливому читачеві того головного ворога розкрити.

Безперечно, ворогом є інтелектуали (поява серед них останнім часом у США та Франції групи неоконсерватистів загального образу багато не міняє), але самі по собі вони загрозою ще не є. Загроза йде зі зовні, від тих суспільств, якими захоплювалися чи тепер ще захоплюються інтелектуали, бо, як твердить автор, «деякі з них є зовсім ворожі».

Головні країни як предмет захоплення — СССР, Китай, В'єтнам, Куба. В'єтнам і Куба — васалі Москви, Китай зараз не є так то дуже наставлений вороже до Заходу, залишається, отже, СССР.

Що може читач довідатися з твору про характер СССР? Голендер послідовно вживає термінів: СССР, Советський Союз, советський, а обговорювані ним «прочани», особливо їхня перша хвиля, майже поголовно пишуть: Росія, російський. Типовий приклад — повні захоплення слова Шервуда Едді, лідера YMCA (Young Men's Christian Association): «Росія досягнула те, що досі було відоме тільки в дуже рідких періодах історії, — досвід проживання майже всього народу під одною філософією життя. Все життя зосереджується на центральному завданні. Воно направлене на одну високу мету і насажене такою могутньою мотивацією, що життя, виглядає, має найвище значення. Ця ж мотивація звільняє повні радісної напруженої діяльності».

Таке подвійне вживання доводить у книжці часто до ситуації, коли читач мусить робити висновок, що обидві назви описують ту саму річ. От пише Голендер: «Навіть така відносно прагматична поклонниця Советського Союзу, як Беатріче Веб... була змушена підкреслити почуття цілеспрямованості і вищих вартостей, яке одушевляло советських лідерів. І зараз як приклад наводить слова Б. Веб: «Нові правителі Росії, які проповідують грубий науковий матеріалізм, досягнули більше для душі, як для тіла».

Отже, читач може зробити висновок, що СССР — це Росія, що СССР-Росія — це соціалістична країна, що вона причинилася до утворення других подібних соціалістичних країн, що для західних інтелектуалів вона була країною, де здійснювалася їхня утопія. З праці Голендера читач не довідається, що СССР-Росія — це імперія російського народу. Правда, автор згадує в одному місці в дужках про те, що «прочани» не були свідомі факту існування в СССР других народів, та це не вистачає, тому для боротьби з першим ворогом вона не дуже надається. Зате вона є солідною зброєю для боротьби з другим ворогом — марксо-ленінізмом, і тому її варто вложити до ідеологічного арсеналу. Корисна також її досить обширна бібліографія предмету.

Оксана КЕРЧ

ЧУДОВІ ПОЕМИ ЛЕОНІДА ПОЛТАВИ

Завершуючи якийсь етап життя, людина оглядається назад. Поети, перейшовши границю зрілого віку, частенько повертаються до років «штурму і дрангу» та шукають там того надхнення, яке було таким пишним квітом схвилюваної молодости.

Перечитуємо вже який раз невелику збірку поем *Леоніда Полтави*, що оце з'явилася на нашому скупому видавничому ринку та в руках осіб, що люблять поезію. «Поеми» *Леоніда Полтави* — це зібрані поетом десять поем, які є твором юного поета, слідом його неспокійної молодости. Іншому маститому поетові вони нагадали б безжурну молодість, до якої тужить спокійна, влаштована старість. Молодість *Леоніда Полтави* не безжурна — це молодість, що припала на долю одного особливого покоління, яке виростало поетично перед самою великою європейською війною, а сьогодні ввійшло на чужині в стан спокійної зрілості.

Збірка відкривається «Дитячою поемою про 1933 рік» як відгомін жахливих подій в Україні, що їх кривавий п'ятидесятирічний ювілей збираються споминати недобитки на еміграції. Цю поему *Леоніда Полтави* слід вивчити усім тим декламаторам, які можливо будуть виступати на концертах, а особливо ввести її в програму навчань української історії в еміграційних школах. Така вона гарна і близька доброму серцеві дітвори! Авторів було всього 12 років, як на вулицях Полтави стали появлятися трупи голодних селян. Образ тієї несамовитої події Полтава проніс до сьогодні нестертим, щоб він завітнув чорною квіткою вічної пам'яті.

Тисячі вражень, настроїв, розмов, спостережень молоденького автора перетворились у поетичні образи і дають сьогоднішньому читачеві замкнений і суцільний світ поетичного покоління, яке опинилося під час війни і післявоєнної руїни в різних європейських містах. Той образ не старіє, він вічно молодий, нероз'їджений емігрантськими хворобами зневіри й розпаду ідеалів, він здоровий як козацька кров Полтавиних предків, як ядро народу, що не сказав ще останнього слова.

Яке ж це життя втиснуте в поетичні рядки, спостереження нового, непривітного довкілля і пам'ять того, що залишилося там на сході? Поеми з різномірними темами, формами, романтичним змістом. Неоромантизм і експресіонізм — течії, що так добре відповідали подіям того часу, значимим не лише для автора. Життя в готичних німецьких містечках підсунуло тему романтичної постаті таємного радника Гофмана (героя поеми іншого українського поета, М. Бажана «Гофманів день»), дрібнобюргерське життя («Пані Герта»). Самі насуваються порівняння з недалеким минулим в Україні. Париж нагадав поетові кольоритну постать батька Махна й іншого поета-емігранта А. Міцке-

вича, якому присвячено чудових десять листів. Вічно незагоєна рана — батько в Сибірі — дала привід «Листам до батька в Сибір»:

»Не суди мене, батьку, суворо.
Нашим горем, вселюдським горем
Ми могли б затопити світ...«

викликає нерозв'язане питання. Спогад розмов з найбільшим поетом еміграції Євгеном Маланюком про сотника армії УНР Якерсона, якого українці врятували від смерти в пражському гетто, дав привід до появи поеми, одинокої може в літературі про жидівсько-українські взаємини і твір написаний не жидом, а українцем. Остання поема в збірці «Мордовія» присвячена мистцеві Опанасові Заливасі, авторові Шевченкового вітражу. Мордовія як символ героїчних дій, які не дають загинути розчарованим і збайдужілим на чужому брукові емігрантам, чия молодість занапащена в остовських бараках, в куряві не наших війн, на торговищах вільних країн не за волю і мир, а за нафтові поля, за торговельні ринки, за корисні війни.

Працьовитий і завзятий Леонід Полтава щоразу дивує сонного емігрантського читача щораз новою несподіванкою. Проти всіх засад відмирання української культури, він пише, видає, б'ється об лід незрозуміння і живе як вічна молодість, якої вже не шукають запліли товщем еміграційні Фавсти.

Московський емігрант вніс у словник нове слово «гулаг», але куди витонченішим злочином звучить дивовижна назва Мордовія, країна колись азійського невеликого народу мордви, яких москалі зуміли винищити зовсім, щоб на їхній недобрій землі поселити грізних своїх ворогів — українських культурних діячів, присудивши їх там на повільну, але певну смерть. Наче символ цього злочину мистець Заливаха позбавлений волі за мистецький твір, якому присвячена поема «Мордовія».

У зворушливих «Листах до батька в Сибір» є думки, яким ми перестали надавати увагу:

»відчуваю себе розлитим
в сотнях тисяч, що хочуть жити
між своїх життєдайних піль...«

Пам'яттю про Україну, про кривди зріднений еміграційний поет Леонід Полтава з поетами в сучасній Україні, що так підносить питому вагу його поетичних творів.

С. РАДІОН

НАВЧАЛЬНІ ГОЛОВОЛОМКИ ДЛЯ МОЛОДІ

Недавно вийшла накладом авторки з деякою допомогою Фондації Слєпковича дуже цінна книжка докторантки Христі Місько («Шукай — вивчай» (головоломки). Мотто Л. Українки: «Слово, моя ти зброя». Гра

слів для молоденьких і старших. Мистецьке оформлення — Ю. Гім-мельрайх. В-во «Наш Фронт», Мельбурн, Австралія, 1982, 72 стор., 26 см. Ціна 4 дол. в Австралії, а в інших країнах 5 австр. дол., 25% опусту при гуртових замовленнях.

Це новина на нашому книжковому ринку. Це перша в Австралії книжка написана українською мовою молоді авторки з підходом молоді матері й домовчительки п'ятьох малих хлопців. Авторки підхід до навчання дітей від мови до абетки та головоломками з україністики вишшов надзвичайно оригінальним.

Украдаючи тексти до цієї книжки, Христя Місько вивчала їх на практичному застосуванні до своїх малих хлопців. Ось що каже Христя Місько в «Слові від авторки»:

«Ця книжка виросла з матеріалів, які я приготувляла час від часу своїм синам у намаганні збагатити їхній словесний запас. А генеза й ріст книжечки відбувалися у недуже сприятливих умовах — майже одночасно з народженням моїх найновіших козаків-близнят... При тім мої найстарші козаки «напрацювалися», розшифровуючи перед друком кожену гру» (головоломку).

Пригляньмося до змісту книжки Христі Місько, до головоломок, які, від абетки почавши, заставляють дитину зацікавлюватися відомостями про Україну, розв'язками задач про води й ріки України, про видатних її людей, частини мови, назви міст України, подвоєні приголосні, Різдво, Великдень, родина й багато іншої всячини щодення, побіч тем із загального знання.

При рецензуванні цієї книжки нав'язується проблема молодих українських науковців взагалі. Думка д-ра Любомира Лаврівського, висловлена на сходинах НТША в бібліотеці Екзархату УКЦ у Мельбурні («ВД», 21. 2. 1982 р., стор. 5), що між молодими академіками, українськими градуантами в Австралії немає українських науковців, беручи загально як прояв правила неблаганних асиміляційних процесів, є правдою. Але в кожному правилі є винятки. Цим винятком є наші градуантки, які роблять докторати з україністики: це мгр Христя Місько і Олеся Розальйон-Дацьків. Також Марта Семків увела україністику в свою студійну працю. Правда, це крапля в морі навіть на понад сімсот українських градуантів в Австралії, що є у «Словнику українських дипломатів в Австралії, де є понад 600 молодих градуантів, між якими лише дві градуантки, які є ідейними українськими науковцями, бо вони заглиблюються в україністику з чисто ідейних спонук, не роблять докторатів для поліпшення заможного життя, ані для збільшення платні за посідання вищого наукового ступеня, що звичайно скрізь буває на світі.

Ця книжка Христі Місько свідчить, що вона ідейно заглибилася в українознавчі дослідження. Вона вивчає всі аспекти про минуле й сучасне України й вже дещо з того увела у свою навчально-виховну працю для дітей і дорослих. Вона збирає і вивчає документальні матеріали про поселення українців в Австралії і вплітає дещо з того в головоломки книжки «Читай — вивчай».

Тому ця книжка Христі Місько повинна бути в кожній хаті українських поселенців у вільному світі, а особливо в англійських країнах, так як словник українсько-англійський і англійсько-український Дейків.

Роман КУХАР

СОВЕТСЬКЕ ВИДАННЯ У ВІДЧИЩЕНІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ШАТІ

Борис Антоненко-Давидович: ЯК МИ ГОВОРИМО (і як треба говорити). Третє видання, поправлене і доповнене за ред. К. Церкевича і В. Павловського. Мовний консультант Наталія Пазунок. Передмова Редакції до третього видання, із вступним словом Івана Варченка, статтями Б. Антоненка-Давидовича, додатками й словником-показником обговорюваних слів. Науково-Дослідне Т-во Української Термінології. Нью-Йорк—Філадельфія, 1980, стор. 287.

*

Са книжку, що саме про неї звітуємо, появились і раніше рецензії, проте належить вона до тих видань, на які годиться завжди звертати увагу читачів. Насправді можна б її включити до таких необхідних підручних посібників у вжитку кожного шанувальника рідного слова, якими є «Уваги до сучасної української літературної мови» О. Курило, «Норми української літературної мови» Олексі Синявського, чи, очевидно, і «Правописний Словник української мови» Григорія Голоскевича. Очевидно, кожен із них має своє окреме призначення.

Книжку письменника Б. Антоненка-Давидовича поручається зокрема тим, «хто хоче вдосконалити свою мову, хто дбає про культуру мови і прагне уникнути помилкових слів-покрутів та невластивих українській мовній традиції зворотів і висловів», — указується у введенні до видання. Це відмічення особливо важливе як мотив і виправдання для третього видання.

Перше видання книжки Б. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо» вийшло в 1970 р. в Києві, а друге її видання появилось у 1979 р. у США. За потребою третього поточного видання промовляє та важлива обставина, що обидві попередні публікації пішли шляхом найменшого спротиву советській політиці русифікації української мови, так в лексичному, як і правописному розумінні. Рецензований твір, а теж статті Б. Антоненка-Давидовича, надруковані в Києві і передруковані в США (1979 р.) правописом, що його прийняв уряд УРСР в 1960 р. Відомо, що власне той правопис, подібно як і правописні реформи з 1930, 1934 і 1945 рр., становлять далішні спроби уподібнення українського мовостилю до російського, що насправді спотворює культуру рідної мови, підтасовуючи її під «старшобратній» штамп.

Редакція третього видання поклала собі за завдання виправити цю аномалію і дати сучасному читачеві очищену з советського мовного захаращення книжку Б. Антоненка-Давидовича згідно прийнятих норм т. зв. «соборного» Харківського правопису 1927-29 рр., що його ухвалила тоді вільніша у своїх проявах Правописна конференція Всеукраїнської Академії Наук в 1927 р. і який затвердило Наукове Т-во ім. Шевченка у Львові в 1929 р. У третьому виданні «Як ми говоримо» замінено й деякі слова, що їх автор, у супереч своїм власним порадам, вживає в силу вимушеного тяжіння до російського стандарту, а які можна з користю для мовної незалежності заступити тотожними, рідними. До таких слів належить і запозичений з російської мови архаїзм «художник» і похідні від нього слова, як «художня» література, що в україн-

ській мові мають свої відповідники в формі «мистець», «мистецький твір», «красне письменство», і т. д. При цій нагоді напрошується й вияснити значення слововжитку «духовий» супроти «духовний». Поняття «духовий», на нашу думку, треба вживати в розумінні, прикметному властивостям «духа», як, напр., «інтелектуально-духовий». Поняття «духовний» треба відносити до релігійної категорії, причетної до світу «духовенства». Слова «духовий» немає потреби змішувати з поняттям «духових інструментів» (музичних), як сурма тощо, чого побюються деякі мовники, бо для того роду музичних інструментів маємо назву «дуті інструменти». Зрештою й наголоси в обидвох слововжитках тотожної форми інші, що й розрізняють їхні значення: «духóвий», себто причетний до «духа», і «духовíй» (власне, треба б «диховий»), або причетний до «дихання».

В посібнику мовної культури Б. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо» проясниться читачеві багато відтінкових різниць у таких часто вживаних словах, як «трапитися» і «статися», «скоїтися»; чи «заступник» і «замісник»; «минулорічний» і «торішний»; «чекати» — «ждати». Поширені приклади мововжитку споріднених, а проте відмінних, слів роблять їх специфічне значення достатньо проглядними. Книжка Б. Антоненка-Давидовича — ця криниця рідного мовлення, знайшла своє найкраще звершення саме у пропонованому читачеві третьому виданні, що поєднає культуру й багатство української мови у старанній добірці автора — видатного знавця рідної мови, з відчищенням від російсько-советського кукілю зерном мовного оформлення. Борис Антоненко-Давидович певно авторизував би це гарне видання, коли б на те була його воля.

Д-р Б. КУЗЬ

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ В 120-ЛІТТЯ УРОДИН ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Щорічні наукові сесії під час Літнього семестру Українського Вільного Університету пошваляють активність згуртованого при УВУ грона професорів та студентів, учасників літніх семестрів і курсів.

У цьому році відбуто на УВУ заповіджену наукову конференцію для вшанування Ольги Кобилянської, відомої нашої письменниці, — почесного доктора УВУ празького періоду, — в 120-ліття уродин відомої суспільної діячки і просвітительки жіноцтва Буковини.

У Конференції, яку добайливо підготувала д-р Леся Кисілевська-Ткач, взяли участь дев'ять доповідачів та понад 70 учасників, у тому числі професори, студенти, а також і громадяни Мюнхену й околиць, зокрема пані з місцевих жіночих товариств і організацій.

Конференцію відкрила д-р Л. Ткач, яка коротко насвітлила її підготовку та подала короткий життєпис письменниці. Потім привітав присутніх і учасників ректор УВУ, проф. д-р В. Янів, який особливо тепло підкреслив родинні пов'язання з УВУ д-р Л. Ткач, проф. І. Ратич-Мірчук та д-р А.-Г. Горбач, а також привітав проф. В. Лева з 80-літтям. Зупиняючись на творчості О. Кобилянської, вказав на філософічність її творчого підходу, на зв'язок з німецькою літературою

та на збереження регіональної традиції Буковини, а рівночасно висловив радість, що серед прелегентів є уродженці Буковини — д-р А. Г. Горбач та мгр М. Антохій.

Конференція була тематично поділена на три окремі сесії: першою сесією керував проф. І. Качуровський (Мюнхен), поет і перекладач. На тій сесії доповідали: проф. В. Лев на тему «Еманципація у творах Ольги Кобилянської», який насвітлив творче відображення стремління до рівноправності жіноцтва, що постійно пропагувала і наголошувала письменниця у своїх творах. Д-р О. Вітошинська (Париж) насвітлила «Творчі взаємини Ольги Кобилянської з Лесею Українкою», чим розглянула дружне і творче взаємовідношення обидвох письменниць, що були визначними особовостями серед жіноцтва того часу. При відсутності автора, д-р Л. Ткач відчитала уривки з цікавої семінарійної праці «Родина в творчості Ольги Кобилянської», в якій особливо вдало навітлене питання родинних відношень у творах письменниці.

Другою сесією, після короткої обідньої перерви, керував проф. В. Лев, голова Делегатури УВУ в США. На тій сесії д-р О. Вітошинська відчитала у відсутності авторки доповідь д-р Б. Єржабкової (Штутгарт) — «Ольга Кобилянська та чеські переклади і критика її творів». В цій доповіді авторка, чешка, насвітлила популяризацію творів письменниці в чеських перекладах та сприймання їхньої появи чеською критикою. Опісля д-р Л. Ткач відчитала другу частину уривків згаданої повище семінарійної праці, що вдало доповнювала окремі аспекти тієї сесії. А по черзі мгр М. Антохій виголосив свою доповідь на тему «Ольга Кобилянська і Ф. Ніцше», в якій розглянув можливість впливу ніцшеанських ідей з тодішніх філософічних течій на творчість письменниці.

Після доповідей розвинулася цікава дискусія, в якій дискутанти висловлювали сумніви щодо впливу скрайніх філософських течій, а радше літературних творів на творчість письменниці, тим більше, що ніцшеанізм і його настанова до жіноцтва не могли в ніякому разі імпонувати поглядам письменниці, що наголошувала питання еманципації жіноцтва.

Третя сесія була запланована для німецькомовних гостей. Керував нею проф. В. Янів, ректор УВУ, який привітав присутніх німецькою мовою та коротко накреслив завдання цієї конференції. Першу доповідь виголосила проф. І. Ратич-Мірчук, дочка кол. Ректора, проф. І. Мірчука, яка своєю темою «Дихотомія як структурна засада Ольги Кобилянської в «Малоросійських оповіданнях» розглянула сюжетну побудову і творчу гармонійну пов'язаність (чи також і протиставність) на підставі трьох новел — «Битва», «Природа» і «Некультурна», що увійшли в німецькомовному перекладі в це видання.

Доповідь прелегентки була на високому рівні, однак дехто з присутніх не мав вирозуміння до слів «Kleinerussische Erzählungen», що в тому часі були прийнятою назвою книжки, а бажав би мати цю назву зміненою сучасним словом «українські оповідання», хоча тут історичність оправдана.

Д-р А. Г. Горбач насвітлила у своїй доповіді «Ольга Кобилянська і Е. Марліт-Йон» можливий вплив знаної німецької письменниці, авторки жіночих романів і оповідань, на молоду Кобилянську, що згодом позначилося на її творчості, головнo в підборі дійових постатей — виховниць, учительок та в наголошуванні питань еманципації жіноцтва,

про що Кобилянська згадує у своєму щоденнику. Це також підтверджувала прелегентка в приватній дискусії з д-р О. Вітошинською, згадуючи і про вплив подібної, англійської тематики почерез німецькі переклади.

Д-р В. Косик у доповіді «Елементи національного буття у творах Ольги Кобилянської» ширше з'ясував питання тодішнього національного виховання, тобто почерез поширювання ідей самотності і свідомості в творах письменниці, що мало вплив на тодішню молодь.

Конференція була проведена в дусі загальноприйнятого наукового досліджу, з устороннім насвітленням даного часу й оточення письменниці, відомої пробудительки і патріотки Буковини. Але, як то у нас буває, були також деякі нотки чисто суб'єктивних поглядів, головно в дискусії, але це радше доповнювало цілість і давало краще розуміння діяльності і творчості письменниці.

На закінчення були висвітлені прозирки молодого журналіста Андрія Ткача, що творили монтаж гірських краєвидів південних Карпат і життя гуцулів, що колись були улюбленими місцями відпочинку письменниці та які вона старалась захищати від лихварського винищування лісів.

Після Конференції відбулася товариська зустріч усіх учасників, яку добайливо підготували пані з місцевого Відділу ОУЖ під керівництвом голови п-ні Н. Васюкович, — буфет і напитки, — за що їм належить подяка від керівництва й учасників Конференції.

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

Від 22. 2. 1983 до 20. 7. 1983 р.

Англія:

Листа ч. 232, Кіхлей. Жертвували: 9-ть жертводавців — £14.00. (На листі положені дуже нечіткі ініціали).

Аргентина:

Листа ч. 767, Буенос-Айрес. Жертвували: по 150 тис. пез — В. Косюк, Ст. Никон; 130 тис. пез — В. Заставний; по 100 тис. пез — М. Самоверський, Вол. Кметь; по 50 тис. пез — Ів. Полоз, В. Лех, П. Заборовський, В. Парій, Р. Петришин, Б. Вітошинський, М. Костюк, Ст. Мороз, Р. Шлик, Т. Гривнак, Микола Бандрівський, Микола Папеняк, О. Галатю; по 20 тис. пез — Ст. Лотоцький, Ст. Петришин, Данило Пришляк.

Індивідуальні пожертви

Англія:

У.Т.К. (Манчестер)	£250.00
Український Клуб «Заграва» (Ковентрі)	£100.00
Відділ СУБ (Тодморден)	£ 50.00
П. Б. (Вормінстер)	£ 40.00
Б. Павло (Вормінстер)	£ 10.00
Іван Кебус (Лондон)	£ 10.00
Із збірки на тризни по сл. п. П. Назаркевичу 15.2.83 (Сляв)	£ 10.00
В. Скалич (Лінкольн) — £7.00; по £5.00: В. Гуменюк (Бедфорд), п-ні М. Гес (Фарнворт-Болтон), Незнаний (Дарбі), В. Островський (Карлайл),	

П. Вербюк (Кент), В. Чопей (Ноттінггам), П. Смерека (Карлайл), І. Фульмес (Олдгам), В. Бойчук (Брадфорд), І. Чолач (Гуддерсфілд), В. Петноцький (Ноттінггам), М. Путар (Кройдон), П. Макачук (Кройдон), Я. Устянівський (Енфілд), І. Кузьма (Шефілд), Г. Скіп (Лестер), С. Кучерак (Лондон), Г. Чабан (Брадфорд), Т. Саведчук (Манчестер); по £4.00: Г. Марків (Брадфорд), Д. Бойко (Едінбург); по £3.00: М. Фреїв (Енфілд), М. Кривінський (Ноттінгем), І. Воловець (Манчестер), І. Ковальчук (Лідс); по £2.50: М. Замулінський (Брадфорд), Домка Походай (Бедфорд), А. Питльований (Бедфорд); по £2.00: В. Крук (Брадфорд), М. Мочеред (Олдгам), О. Ткачук (Аштон), Н. Н., В. Левицький (Манчестер), І. Сідельник (Брадфорд); по £1.50: Т. Старчак (Болтон), М. Мадилюс (Бедфорд), В. Петришин (Бедфорд), І. Симкович (Лій); по £1.00: В. Парфанюк (Брадфорд), Остап Лучин (Аштон), Г. Керничний (Брадфорд), І. Барабаш (Бедфорд).

США:

Замість квітів на могилу покійного Григорія (Клівленд):

— брат Семен Кріслатий \$25.00

— син Зенон Кріслатий \$25.00

М. Гурський (Нью-Гейвен) \$25.00

Відділ ООЧСУ (Бруклін) \$20.00

Анд. Кульчицький (Савтсфілд) \$15.00

По \$10.00: В. Гладун (Рочестер), В. Палагнюк (Чікаго), Б. Тарнавський (Клівленд); по \$5.00: Б. Лівчак (Філядельфія), В. Кушнір (Варрен), Яків Давид (Мекі-Рокс), Семен Кріслатий (Клівленд).

Канада:

Д-р С. Гамула (Сарнія) — \$12.00; по \$10.00: Т. Пасічник (Саскатун), С. Стасишин (Міссісага), В. Кухарський (Вінніпег), О. Лесів (Варен), Антін Доманчук (Ст. Леонард); о. В. Жолкевич (Торонто) — \$5.00.

Австралія:

По 10.00 ав. дол.: В. Алфавицький (Суншайн), Я. Дикий (Мт. Друїтт), О. Гаврилів (Бурвуд), Г. Корінь (Ваялла), З. Новосільський (Савтс Стратсфілд).

Німеччина:

І. Будівський (Дізельдорф) — 30.00 нм., О. Баран (Мюнхен) — 10.00 нм.

Франція:

І. Попович (Сен-Клю) — 30.00 ф. фр.

Всім Шановним Збірщикам і Жертводавцям висловлюємо щирі подяку!

ПРИЄДНАЛИ НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ »В.Ш.«

В. Дідюк (Торонто), Канада 1

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

В глибокім смутку повідомляємо членство ОУН і громадянство, що в суботу 16 липня 1983 року нагло помер —

сл. пам. Любомир РИХТИЦЬКИЙ

член провідних клітин Організації Українських Націоналістів, визначний письменник (під псевдонімом Степан Любомирський) і націоналістичний публіцист.

Вічна пам'ять дорогому Другові!

Провід
Організації Українських Націоналістів

З глибоким смутком і жалем повідомляємо Співробітників і Читачів «Визвольного Шляху» і всіх українських патріотів, що в суботу 16 липня, 1983 року, відійшов у Засвіти на 63 році трудолюбивого життя

сл. пам. Любомир РИХТИЦЬКИЙ

видатний український письменник і публіцист, старшина 1 Української Дивізії УНА, мистець-графік, громадський і політичний діяч, член ОУН і співробітник у Провідних клітинах ОУН.

Сл. п. Любомир Рихтицький — Степан Любомирський, Степан Елерсон і Микола Хортиця народився 21 квітня, 1921 року, в Дрогобичі, де досягнув початкову і середню освіту. Вищі студії з хемії, лісництва, а відтак із журналістики провів у Львівському університеті під час Другої світової війни і на УТГІ в Регенсбурзі, Західня Німеччина. Літературну й публіцистичну діяльність розпочав у журналі «Світ Дитини» в 1937 році, а відтак продовжував у ширших розмірах у таборових виданнях у Белярії і в Ріміні, а після виходу на цивільну стопу життя — в багатьох українських періодиках в Західній Європі та за океаном.

Вступивши в половині 1943 року до 1 Української Дивізії УНА сл. п. Любомир Рихтицький відбув підстаршинську й старшинську школи та став старшиною-артилеристом Дев'ятої батареї Артилерійського полку. Крім багатьох журналістичних статей у періодичних виданнях, Покійний став широко відомим письменником під літературними псевдоні-

мами, а зокрема оповіданнями і романами «Жорстокі світанки», «Хай розсудить меч», «Плем'я вовків», «Таємний фронт», «Між славою і смертю», «Велика гра», «Доба страхіть», «Під молотом війни» (чотиротомник), «Прометеїв вогонь» і політичний роман у трьох томах «Слідами заповіту», що очікує своєї появи, а також сценаріями до фільмів і поезіями. Велику працю провів Покійний як мистець-графік і видавець Підпільної Пошти України серіями поштових марок присвячених Визвольним Змаганням України, зокрема ОУН і УПА.

Під час свого надзвичайно активного й творчого життя, Покійний унавиввся палким і відданим українським патріотом-сборником, революціонером і пропатором націоналістичних визвольних ідей, будучи весь час активним співтворцем українського організованого національного життя і провідною особистістю у ньому. Покійний помер у Чикаго, США, де Його поховано в середу 20 липня на цвинтарі св. Миколая.

Прибитий смутком і горем удові Зені, родині Покійного і всім Його співдрузам по ідеї та зброї висловлюємо глибокі співчуття.

Вічна Йому пам'ять!

Редакція «Визвольного Шляху»,
Дирекція, Адміністрація і Друкарня УВС

З почуттям глибокої жалоби повідомляємо Подруг і Друзів, що в суботу 27 серпня, 1983 р., упокоївся в Бозі визначний націоналіст-революціонер, політичний і громадський діяч —

сл. п. ред. Іван КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ-ВОЛЯ

член Головної Ради ОУН і довголітній провідний член ОУН на терені Великої Британії.

Покійний народився 13 лютого 1926 р. в Одесі. Бойовий шлях українського воюка Він пройшов в лавах Української Національної Армії, а переїхавши по Другій світовій війні до Великої Британії, він спільно з друзями-однодумцями ставив основи й розбудовував тут українське організоване життя, головню СУМ, для якої з горінням, посвятою і відданістю працював усе своє життя аж до смерті. Був визначним трибуном зокрема в час, коли редагував «Українську Думку» та «The Ukrainian Review». Однаково ж він усе був активний на високих і відповідальних функціях в СУМ і СУБ, де був головою Мирового Суду, і в місцевому Відділі СУБ в Редінгу, де проживав і активно діяв до своєї смерті.

Наш визначний одесит, — Друг Воля — ще з дому виніс націоналістичний світогляд, стиль правди й ідей, що їх він згодом втілював у життя в практичній дії, ставши з днем свого повноліття дійсним членом ОУН.

Покійний Друг Воля був полум'яним українським патріотом, зразковим ідеалістом, соборником у повному значенні цього слова. Він був людиною праці і високих моральних чеснот чим заслужив собі на любов, повагу і респект для себе серед загалу друзів і українського громадянства.

Як член Головної Ради ОУН, Друг Воля дав свій своєрідний вклад в діяльність того виборного Органу ОУН. Виявляючи особливу пошану і відданість Голові Проводу ОУН, Друг Воля на його звернення опрацьовував власні теми та зредаговував праці інших у підготові до IV і V Великих Зборів ОУН.

На терені Вел. Британії Друг Воля сповняв ряд функцій дуже старанно і солідно, приймаючи активну участь у політичній і суспільно-громадській праці.

З почуттям великої і незаступимої втрати, клонимо наші голови перед світлою і славною пам'яттю нашого зразкового Друга, провідного члена ОУН у діаспорі — Друга Івана Крушельницького, який житиме вічно між друзями-націоналістами у Великій Британії як ідеаліст, виховник і дороговказ для української молоді на її шляху служіння Україні.

Висловлюємо найглибші співчуття горем прибитій Дружині, Дочці і Синам, та ближчим і дальшим членам Родини.

Хай чужа земля буде Йому легкою! Слава і пам'ять про Друга Волю житиме вічно між нами, між його бойовими Друзями.

Друзі націоналісти у Великій Британії

В глибокому смутку повідомляємо наше членство й українську громадськість, що в суботу, 27 серпня 1983 р., відійшов у вічність —

сл. п. ред. Іван КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ-ВОЛЯ

полум'яний український патріот, провідний член ОУН, активний діяч на різних відтинках громадського і політичного життя, довголітній член УВС, в якій довгі роки був членом Дирекції, а відтак головою Контрольної Комісії.

Покійний народився 13 лютого 1926 р. в Одесі. Похорон відбувся 2 вересня 1983 р. в Редінгу.

Горем прибитій дружині Богданні, дочці Леоніді, синам Аскольдові і Вікторові та всій ближчій і дальшій родині Покійного висловлюємо наше глибоке співчуття.

Вічна Йому пам'ять!

*Дирекція і членство УВС і УІС
Редакція «Визвольного Шляху»*

Ділимося з друзями-націоналістами й українським громадянством сумною вісткою, що в четвер, 28 липня ц. р., по короткій недужі помер воїн УПА і полум'яний націоналіст

сл. пам. д-р Микола ФІЛЬ

народжений 4 грудня 1922 р. в селі Запалові в Західній Україні.

Покійник був провідним членом ОУН уже на рідних землях. Як поручник УПА воював на Лемківщині і прийшов рейдом до Німеччини в 1947 році.

На еміграції, в Німеччині, сл. пам. Микола Філь завершив свої студії, підготовлені в Учительському Семінарі в Криниці, докторатом з української історії в УВУ. Водночас кинувся у вир організованого життя українців у Німеччині: працював в Українському відділі ЦК АБН, був на протязі одної каденції (1955-58) головою ЦК СУМ, улюблений виховник на сумівських таборах, започаткував цінну серію «Записок Виховника», був довголітнім диригентом багатьох хорів. Небіжчик був до останку членом Надзірної Ради друкарні «Ціцero», працював віддано як книговод Апостольської Екзархії в Мюнхені, сумлінно виконував функцію дяка в мюнхенському храмі св. Покрови й св. Ап. Андрія Первозванного.

Похорон відбувся 2 серпня на українській частині Вальдфрідгофу.
Хай чужа земля буде Йому легкою!

Вічна Йому пам'ять!

*Друзі з ОУН, Братство кол. вояків УПА в Німеччині,
Український Відділ АБН, КУ СУМ в Німеччині*

Чи Ви вже вирівняли передплату «В.Ш.» на 1983 рік? Пам'ятайте, наш журнал ступив у своє 36-річчя! Допомогайте його розбудовувати і розповсюджувати в усіх країнах поселення українців !

БІБЛІОГРАФІЯ

Одарченко Петро: **Бібліографія**, вид. Об'єднання українських письменників у Канаді «Слово», Торонто-Едмонтон, 1983 р., 80 стор., м'яка обкладинка.

Терлецька Ольга: **Любий Україні з чужини**, збірка поезій. Видання авторки під патронатом Крайової Управи СУА, Мельборн, Австралія, 1980 р., 231 стор., м'яка обкладинка.

Чуб Дмитро: **В лісах під В'язьмою**. Спогади про Другу світову війну. Видання друге, доповнене. В-во «Ластівка», Мельборн, Австралія, 1983 р., 130 стор., м'яка обкладинка.

45-річчя смерті полк. Євгена Коновальця. Збірник матеріалів. Вид. Почесного і ділового комітету відзначення 45-річчя смерті полк. Є. Коновальця, Лондон, Англія, 29 стор.

Збірник матеріалів 1933-1983. Вид. Крайового Комітету відзначення 50-ліття штучного голоду в Україні 1932-33 рр., Лондон, Англія, 40 стор.

Вісник, суспільно-політичний місячник, орган Головної Управи ООЧСУ у США, чч. 2, 3, 4, 5 за 1983 р.

Наш Фронт, суспільно-політичний журнал, орган ЛВУ в Австралії, чч. 2, 3, 4, 5 за 1983 р.

Українська Книга, кварталник бібліографії й книгознавства т-ва українських бібліофілів, Українського бібліотечного т-ва Америки і Бібліографічної комісії НТШ, чч. 2, 3-4 1982 р., Філадельфія, США.

Бюлетень Інституту Дослідів Національних Проблем, ч. 1 за квітень 1983 р., вид. Українського Вільного Університету, Мюнхен, Німеччина.

Наше Життя, журнал Союзу Українок Америки, Нью-Йорк, чч. 1, 2, 3 за 1983 р.

Alma Mater, журнал питомців Української Папської Колегії св. Йосафата в Римі, ч. 53 за травень 1983 р.

Сучасність, журнал літератури, мистецтва та суспільного життя, Мюнхен, чч. 1-2, 3, 4, 5 за 1983 р.

Вітраж, кварталник інформації, коментарів і дискусії, Лондон, Англія, ч. 19, червень 1982 р.

Авангард, журнал української молоді, двомісячник, видає Центральна Управа СУМ, Нью-Йорк, США, чч. 1, 2 за 1983 р.

Крилаті, журнал українського юнацтва, видає Центральна Управа СУМ, Брюссель, Бельгія, чч. 3, 4, 5, 6 за 1983 р.

Украпрес, огляд української преси, Грілі, Колорадо, США, чч. 2, 3, 4, 5 за 1983 р.

Юні Друзі, журнал для молоді, видає Союз Українців у Великій Британії, Лондон, Англія, ч. 2, Весна 1983 р.

Відомості Єпархіального Управління УАПЦ у Великій Британії, Лондон, чч. 1, 2 за 1983 р.

Світло, український католицький місячник, видають оо. Василіяни, Торонто, Канада, чч. 4, 5, 6 за 1983 р.

Патріярхат, видають: Управа Українського Патріярхального Світового Об'єднання і Крайова Управа Українського Патріярхального Товариства, чч. 2, 3, 4, 5 за 1983 р.

Церковний Вісник, двотижневик, видає українська католицька парафія свв. Володимира і Ольги в Чикаго, США, чч. 2, 3, 4, 5, 6 за 1983 р.

Рідна Церква, український православний церковно-релігійний журнал, видає Вище Церковне Управління УАПЦ, Новий Ульм, Зах. Німеччина, ч. 134 за 1983 р.

Євангельський Ранок, український християнський кварталник, видає Українське Євангельське Об'єднання в Північній Америці, Дунвуд, США, ч. за січень-березень 1983 р.

Післанець Правди, орган Українського Місійно-Біблійного Товариства та Об'єднання Українських Євангельсько-Баптистських Церков у США, Чикаго, ч. 3-4 за 1983 р.